

GONAGASLAŠ
MÁHTTODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 13

(2022–2023)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

Gelbbolašvuohta ja rekrutteren mánáidgárddis,
vuodđooahpahasas ja alit oahpus

GONAGASLAŠ
MÁHTTODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 13

(2022–2023)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

Gelbbolašvuohta ja rekrutteren mánáidgárddis,
vuodđooahpahas ja alit oahpus

Sisdoallu

1	Álggahus	5	3	Sámi gelbbolašvuoda ja buori rekrutterema sihkkarastin buot dásiide	63
1.1	Historjjálaš geahčasteapmi maŋas guvlu – dáruiduhttin- politihkka	7	3.1	Buorre diehtjuohkin vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid birra	63
1.2	Ráđđehusa ulbmilat ja áigumušat	8	3.1.1	Mánáidgárdeiseválddi ovddasvástádus sámi mánáidgárdefálaldagas	63
1.3	Eará áššáigullelaš proseassat	9	3.1.2	Čielggasmahttit skuvlaeiggáda geatnegasvuoda juohkit dieđuid sámi ohppiid vuoigatvuodaid birra	64
1.4	Rollat ja ovddasvástádus	10	3.1.3	Lasihit oahpu álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra	64
2	Dilleválddahallan	15	3.1.4	Doarjaresursa oahpaheddjiide ja skuvllaide bargui fágaid sámi sisdoaluin	65
2.1	Mánáidgárdi	15	3.1.5	Sámedikki mearkkašupmi	65
2.1.1	Válddahallan ja ovdánandovdomearkkat	15	3.2	Álkibun oažžut mánáidgárdefálaldaga ja ohppiide sámegielas	66
2.1.2	Mánáidgárdedili čoahkkáigeassu	20	3.2.1	Eanedit mánáidgárdefálaldagaid sámi mánáide	67
2.1.3	Njuolggadusčoahkki sámi mánáid mánáidgárdefálaldahkii	21	3.2.2	Dásseárvosaš rámmaeavttut sámegillii vuodđooahpahusas	67
2.1.4	Diehtjuohkima váilun sámi mánáidgárdefálaldagaid birra	21	3.2.3	Sámedikki mearkkašupmi	67
2.1.5	Mánáidgárdeoahpaheadjit ja bargit sámegiellgelbbolašvuodain váilot	21	3.2.4	Eanebut sáhttet oažžut vuoigatvuoda sámegielloa- hpahussii joatkkaoahpahusas	68
2.1.6	Sámedikki mearkkašupmi	22	3.2.5	Fága- ja tiibmajuohku joatkkaoahpahusas	68
2.2	Vuodđoskuvla ja joatkkaoahpahus	22	3.2.6	Buoret kvalitehta sámegielloahpahusas	69
2.2.1	Válddahallan ja ovdánanmearkkat	22	3.2.7	Sámedikki mearkkašupmi	70
2.2.2	Vuodđooahpahusa dili čoahkkáigeassu	29	3.3	Buorre rekrutteren ja buorit rámmaeavttut studeanttaide geat válljejit sámegiela	71
2.2.3	Váilelaš ja vátna dieđut ohppiid vuoigatvuodaid birra	30	3.3.1	Čalmmustahttit stipeanda- ja vealgasihkkunortnegiid	71
2.2.4	Sámegielloahpahusa organiseren ...	30	3.4	Buorre kvalitehta ja buoret rámmaeavttut gealbudeapmái	72
2.2.5	Erohusat oahpahusfálaldagas daidda ohppiide geat ožžot gáiddusoahpahusa	32	3.4.1	Nannet gealbofálaldaga mánáidgárddi oahpaheddjiide ja bargiide	72
2.2.6	Váttis rekrutteret oahpaheddjiid geain lea gelbbolašvuodta sámegielas	34	3.4.2	Joatkkaoahppu oahpaheddjiid várás mánáidgárddis ja skuvllas	73
2.2.7	Sámi oahpponeavvuid váilun	36	3.4.3	Doarjjaortnet báikkálaš gealbudeapmái	73
2.2.8	Ovttasbargu ja oktiordnen	37	3.5	Giellateknologija	74
2.2.9	Sámedikki mearkkašupmi	37	3.5.1	Sámedikki mearkkašumit	75
2.3	Alit oahppu	38			
2.3.1	Sámi alit oahpu válddahus	40			
2.3.2	Visogovva sámi alit oahpus ja dan ovdánandovdomearkkain	46			
2.3.3	Oahppofálaldagat sámegielain	49			
2.3.4	Sámi oahpaheadjioahput	53			
2.3.5	Sámi alit oahpu dili čoahkkáigeassu	59			
2.3.6	Sámedikki mearkkašupmi	60			
2.4	Dutkan	60			
2.4.1	Sámedikki mearkkašupmi	62			

3.6	Eanet ja buoret olahahti fálaldagat alit oahpus	75	3.7.1	Guoskevaš doaimmaheddjiid gaskasaš ovttasbarggu viidasat ovddideapmi	83
3.6.1	Sámi fágabirrašiid nannen	76	3.7.2	Buori fálaldaga sihkkarastin stáhtalaš joatkkaskuvllaid ja Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe ohppiide	83
3.6.2	Oahppofálaldaga buorebut láhčín	76	3.8	Giellaguovddázat	84
3.6.3	Daid oahpaheddjiid kvalifiseren geat eai deavdde virgádangáibádusa	81	3.8.1	Sámedikki mearkkašupmi	84
3.6.4	Sámi sisdoallu profešuvdnoahpuin	81	3.9	Buoret máhttovuoddu	84
3.6.5	Buoret diehtujuohkin sámi oahppofálaldagaid birra	82	4	Ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusat	85
3.6.6	Sámedikki mearkkašupmi	82		Girjjálašvuodalista	86
3.7	Oahppofálaldaga buorebut stivren, ovttasbargan ja mihttodallan	83			

Sierra mielddus: Sámedikki 2022 jahkedieđáhus

GONAGASLAŠ
MÁHTTODEPARTEMEANTA

Dieđ. St. 13

(2022–2023)

Dieđáhus Stuorradiggái

Sámi giella, kultuvra ja servodateallin

Gelbbolašvuohta ja rekrutteren mánáidgárddis,
vuodđooahpahas ja alit oahpus

*Máhttodepartemeantta ráva njukčamánu 24. b. 2023,
dohkkehuvvon stáhtarádis seamma beaivvi.
(Støre ráddehus)*

1 Álggahus

Hurdal-julggaštusas dovddaha ráddehus čielga sámeapolitihkalaš áigumušaid. Ráddehus áigu čadahit garra ángiruššama sámegeielaiguin ja váikkuhit eanet sámegeielat oahpaheddjiid oahpaheapmái mánáidgárdái ja skuvlii ja eanet dearvvašvuodabargiid oahpaheapmái. Ráddehusa ulbmil lea ahte eanebut válljejit sámegeielat mánáidgárdefálaldaga ja sámegeiela miehtá vuodđooahpahas, ja ahte eanebut háliidit váldit sámi fidnoohpu dahje eará alit oahpu. Ulbmilin lea háhkat eanet gelbbolaš oahpaheddjiid mánáidgárdái ja vuodđooahpahasii ja eanebuid geat sáhttet áimmahuššat dárbbaslaš sámi gelbbolašvuođa eará surggiin. Dát šattašii beaktiis váikkuhussan olles servodahkii.

Lassin dábalaš formála gelbbolašvuhtii dárbbasuvvo sámi gelbbolašvuohta, mii mearkkaša buorre sámi giellahálddašepmi ja kulturáddejupmi, hui ollu fágasurggiin ja ollu surggiin servodagas – nu go oahpahas, dearvvašvuođa, riektelegádušas ja almmolaš hálddašeamis. Oažžun dihtii positiiva ovdánanbonji sámegeielaide, lea

rekrutteremis sámi mánáidgárdái ja skuvlii, ja sámi giellaoahpuide ja oahpaheaddjioahpuide čoavddarolla. Danne giedahallat erenoamážit dáid oahpposurggiid dán stuorradiggedieđáhusas.

Dál geigejuvnon vuosttaš gearde dieđáhus Stuorradiggái sámi giella, kultuvra ja servodateallima birra mii giedahallá sihke gealbodárbbu mánáidgárddis, skuvllas ja alit oahpus ja dutkamis ja mánáid, ohppiid, studeantaid ja bargiid rekrutterema buot dásiide oahppovuogádagas.

Sámegeielalaš gelbbolašvuođa váilevašvuohta lea stuoramus hástalus go galgá sáhttit fállat buriid bálvalusaid sámi álbmogii. Mánáidgárddiin ja skuvllain lea stuorra dárbbu oahpaheddjiide ja bargiide main lea oahppu sámegeielas ja sámegeilli. Seammás fertejit gilvohallat bargiid alde eará bálvalusaiguin mat dárbbasit seamma gelbbolašvuođa. Áiggi mielde leat uhccán kandidáhtat oahpahuuvon sámi giellaoahpuin ja oahpaheaddjioahpuin sámegeielalaš gelbbolašvuođain, ja čadat leat hástalusat studeantaid rekrutteremiin oahpuide.

Daid sámi mánáid lohku geat ožžot sámi mánáidgárdefálaldaga, lea bisson seamma dásis mañimus 15 jagi. Daid ohppiid lohku geain lea sámegeiela oahpaheapmi lea lassánan mañimus jagiid, muhto ollu oahppit luhpet sámegeiela oahpahehusas vuodđoskuvlavázzima áiggi. Dasa lassin leat muhtun oahppit joatkkaoahpahehusas geat eai vállje joatkit sámegeielain vuosttaš- ja nubbigiellan.

Menddo uhccán studeanttat válđojuvvojit sisa sámegeielaid oahpuide ja sámi oahpaheaddjioahpuide dasa ahte sáhttit gokčat mánáidgárddi, skuvlla ja eará dehálaš servodatdoaimmaid dárbbu. Váttis lea maiddá rekrutteret sámegeiela fágalaš virggiide universitehta- ja allaskuvlasuorggis. Dát sojut leat bistit váttisvuohčan, ja daid geažil lea sivva fuolastuvvat.

Vejolašvuodas válljet sámi mánáidgárdefálaldaga ja vuoigatvuodas oahpaheaddji sámegeielas lea mearrideaddji mearkašupmi sámi giela ja kultuvrra ovdáneapmái ja ealáskahttimii. Danne lea bures láchčojuvvon sámi fálaldat mánáidgárddi rájes alit oahpu rádjai hui dehálaš sámegeielain boahhteáigái.

Dieđáhus válldaha proseassaid mat leat jođus ja evttoha čovdosiid mat sáhtte leat mielde eane-deamen sámegeielagiid logu buot oahppomannolaga dásiin ja loktet máhtu ja gelbbolašvuoda sámi gielas ja kultuvrras. Dát leat mohkáš hástalusat mat eaktudit vuogádatlaš ángiruššama mángga suorggis oktanaga. Bohtosiid oaidnit easka muhtun jagiid geahčen.

Dieđáhusa bargui leat ollu doaimmaheaddjit leamaš veahkin árvalusaideasetguin. Máhtodepartemeanta ja Gielda- ja guovlodepartemeanta leat čadahan árvalusčoahkkimiid Sámi allaskuvllain, UiT – Norgga ártalaš universitehtain ja Davvi universitehtain. Guovdageainnus lea dollojuvvon árvaladdančoahkkinn gielddaiguin, fylkkagiielddaiguin, stáhtahálldaseddjiiguin, giellaguovddážiiguin, sámi joatkkaskuvllaiguin ja eará organisašuvnnaiguin ja doaimmaheddjiiguin davvisáme-guovllus. Dasto lea čoahkkimastojuvvon Levankes suohkaniiguin, fylkkasuohkaniiguin, stáhtahálldaseddjiiguin, giellaguovddážiiguin ja eará doaimmaheddjiiguin julevsámi ja máttasámi guovlluin. Buot árvalusčoahkkimiin ožžo departemeanttat buriid ja dehálaš árvalusaid ohppiin ja studeanttain.

Departemeanttat leat maiddá ožžon čálalaš árvalusaid mat leat addán mávssolaš áddema ja oahpu. Departemeanttat leat maid ožžon čálalaš árvalusaid mat leat váikkuhan árvvolaš áddejupmái ja oahppamiid, dás maiddá dehálaš árvalusaid sámi mánáidforumis. Sámi mánáidforum ása-huvvui Sámedikkis jagi 2022 ja das leat mielde logi

Boksa 1.1 Sámegeielat

Dat sámegeielat mat eanemusat geavahuvvojit Norggas dál, leat davvisámegeiella, julevsámegeiella ja máttasámegeiella. Dáid gielaide suodjala Eurohpárádi minoritehtagielaid lihttu.¹

Buot gielain maid minoritehtagiellalihttu fáttmasta, leat vuoigatvuodas lihttu oasis II vuodul. Davvisámegeielas, julevsámegeielas ja máttasámegeielas lea dasa lassin suodjalus Minoritehtagielaid lihttu oasis III vuodul. Mearrádusat oasis III lea viidásat ja das lea dárkileabbo njuolggadusat go oasis II earret eará oahpahehusa, riektelágádusa, almmolaš hálldahusa, mediaid ja kultuvrra várás.

UNESCO dieđuid mielde lea davvisámegeiella adnojuvvon áitojuvvon giellan, ja julevsámegeiella ja máttasámegeiella fas leat rehkenastojuvvon bahás áitojuvvon giellan. UNESCO atná bihtásámegeiela, ubmisámegeiela ja nuortasámegeiela/nuortalašgiela dakkár giellan mat eai šat leat aktiivvat Norggas, muhto dain guovlluin gos dat gielat árbevirolaččat leamaš geavahus, leat dál geahččaleamen fas ealáskahttit daid.

¹ <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtspalte/minoritets-sprakpakta/id86936/>

Gáldu: Regjeringen.no

sámi oahppi Oslo, Deanu Hábmara, Kárášjoga ja Diełlddanuori skuvllain.

Dát gullá jahkásaš ovddasguvlui diđolaš dieđáhusaide Sturradiggái sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra. Dieđáhusaid fáddá rievduvvo jagis jahkái. Dain lea dat oktasaš ahte Sámedikki jahkedieđáhus lea álo dan mielddusin, ja ahte Sámedikki árvvoštallamat bohtet álo ovdan ieš dieđáhusteavsttas. Nu go ovdal ge lea Sámediggi leamaš mielde dan barggus dan jagi dieđáhusain. Sámediggi lea maid searvan árvaladdančoahkkimiidda. Sámedikki árvalusat ja mearkašumit leat muhtumassii heivehuvvon dieđáhustekstii ja muhtun muddui biddjojuvvon sierra vuollekapihttalain.

Ráđdehus lea mearridan ahte fáddán jagi 2024 sturradiggedieđáhussii sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra, galgá leat álbmotdearvvašvuohča ja eallindilit sámi guovlluin.

1.1 Historjjálaš geahčasteapmi maŋás guvlui – dáruiduhttinpolitihkka

NAČ 2016: 18 *Váibmogiella – Sámegeielaide láhka-mearrádus-, doaibma- ja ásahevevttohusat* čujuha dasa ahte dáruiduhttinpolitihkka, mii 1840-logu rájes oaččui coavcci máŋgga servodatsuorggis, sihke lágain ja láhkačoŋkiin, geavtlaš politihkas ja ideologiijan, lei boadus ahte sámii masse sin giela, kultuvra ja árbevieruid. Muhtun surggiin čadáhuvvui dáruiduhttinpolitihkka erenoamáš garra árijain. Nu lei erenoamážit giella- ja skuvlapolitihkas. Finnefondet nammasaš foandda ásaheamis mearriduvvui gonagaslaš resolušuvnnas jagi 1851 ahte galggai várrejuvot jahkásaš juolludus *oaččuhan dihtii sámiiid oahppat dárogiela*. Foanda doaimmai liigebonusin oahpaheddjiide geat oaččuheadje sámiiid oahppat dárogiela. Maŋga instruvssa 1860-logus stivrejedje maiddái sámegeielaohpahusa ráddjehusaiguin.

Jagi 1880 giellainstruvssain deattastuvvui ahte ulbmil lei oahpahit ohppiide dárogiela, ja ahte sámegeiela ja suomagiela lei vejolaš geavahit dušše veahkkegiellan. Dáruiduhttin-oahpmabidjun huksejuvvojedje maid jagi 1902 rájes maŋga skuvlainternáhta Finnmárku. Jagi 1902 nammaduvvui vuosttaš ámtaskuvladirektevra Finnmárku. Su bargamuššan lei fuolahit ahte huksejuvvojedje internáhtat, ahte dáruiduhttinbargu ovdánii, háhkat doarvái dáža oahpaheddjiid skuvllaide ja mearridit bálkálasáhusa skuvladoaimmahaga čeahpimus «dáruiduhttiide».

Samekomiteen nammasaš lávdegoddi, maid Girko- ja oahpahusdepartemeanta nammadii jagi 1956, geigii árvalusas jagi 1959. Árvalus ja Stuorradikki meannudeapmi álggahii dáistaleami dáruiduhttinpolitihkain.

Jagi 1969 lágain vuodđoskuvlla birra mearriduvvui ahte mánáin sámi guovlluin lei vuoi- gatvuohta oahpahussii sámegeielas ja sámegeilli, ja ahte dakkár oahpahusa galggai maiddái sáhttit addit ohppiide sámi duogážiin olggobealde sámi guovlluid. Go ledje eanet go golbma sámegeielat oahppi skuvllas, de sii sáhte gáibidit oahpahusa sámegeielas.¹

Álttá-ášši definerejuvvo dájvja historjjálaš jorggiheapmin sámi vuoi- gatvuođaid dohkkeheami várás Norggas.² Jagi 1980 nammaduvvojedje guokte lávdegotti – nubbi oaččui bargamuššan čielggadit sámi vuoi- gatvuođagažaldagaid ja nubbi

Boksa 1.2 Vuodđolága § 108

Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láchčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhtta seail- luhit ja ovddidit iežas giela, kultuvra ja servoda- teallima.

Gáldu: Lovdata

fas čielggadit sámi kulturáššiid. Sámi vuoi- gatvuođalávdegoddi geigii árvalusas jagi 1984, dainna evttohusain ahte ásahevevttohusat sámegeiela ja ođđa paragrafa Vuodđoláhki sámiiid birra. Kulturčielg- gadusas ožžo sámi skuvla- ja kulturáššit govda giedahallama, das maiddái evttohus sámi giell- alága birra.³ Čielggadusat leat maŋná čuovvuluv- von earret eará Geassemánu 12. b. 1987 mannosáš lágain Sámedikki ja eará sámi riektediliid birra (sámeláhka), sierra láhkanjuolggadusaiguin

Boksa 1.3 Gonagaslaš Majestehta Gonagas Haraldá šállošepmi

Rabadettiin goalmát Sámedikki golggot- mánu 7. b. 1997 šállošii Gonagaslaš Majes- tehta Gonagas Harald Norgga stáhta bealis dan vearrivuoda maid sámii leat gillán:

Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga territoriaide – dážaid ja sápmel- laččaid. Sámi historjá lea lágga čadnojuvvon dáža historjái. Dál fertet šállošit dan vea- rivuoda maid Norgga stáhta lea dagahan sámi álbmogiid garra dáruiduhttinpolitihka bokte. Danne lea Norgga stáhtas ereno- amáš ovddasvástádus das ahte láchčit dilálašvuođaid dasa ahte sámi álbmot beassá hukset nana ja eallinfámolaš servo- daga. Dát vuoi- gatvuohta lea oamastuvvon sámiiid leahkima bokte iežaset guovlluin don doloža rájes.

Gáldu: Gonagasviessu

¹ Geassemánu 13. b. 1969 mannosáš láhka nr. 24 vuodđoskuvlla birra, gč. Ot. prp. nr. 59 (1966–67)

² Álttá-ášši lei politihkalaš gižžu sullii jagi 1968 rájes jagi 1982 rádjai, mas sámi beroštus ja birasgáhttenberoštus rahče ovtas bissehít Álttá-Guovadeainnu čázadaga dulvadeami. Gáldu: Store norske leksikon.

³ NOU 1984: 18, NOU 1985: 14 ja NOU 1987: 34

sámegiela geavaheami várás (mielde sámelágas) ja sierra mearrádusain Vuodđolága paragrafii 108.

Ollu sámít dovddahit ahte dáruiduhttin dáhpáhuvvá ain. Vaikke vel almmolaš dáruiduhttinpolitihkka odne adnojuvvo historján, de ellet ain stigmatisejeaddji ja vealaheaddji miellaguottut mat das leat čuvvon. Dakkár áiggis mas sámiid giella ja kultuvra hástaluvo Norgga majoritehtakultuvrra ja riikkaidgaskasaš sojuid geažil, sáhtta maid vásihuvvo váttisin nákcet ruovttoluotta váldit dan giela ja kultuvrra mii lea massojuvvon.

Stuorradiggi lea nammadan duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna guorahallan dihtii dáruiduhttinpolitihka ja vearrivuoda sámiid ja kvenaid/norgalašsuopmilaččaid vuostá. Kommišuvdna lea válljen váldit mielde maiddá meahcesuopmilaččaid ge iežas bargomearrádussii. Kommišuvdna galgá geiget iežas raportta ovdal geassemánu 1. b. 2023.

1.2 Ráđdehusa ulbmilat ja áigumušat

Vai giella ealášii, lea áibbas mearrideaddjin ahte mánát ja nuorat geavahit giela beaiválaččat. Daddojuvvo ahte vuosttaš mearka dasa ahte giella lea jávkamin, lea go mánát heitet hállamis giela. Danne leat mánáidgárddit ja skuvllat dehálaš arenan giellagealbba ovddideapmái ja áimmahuššamii.

Ráđdehusa mihttu lea buorre sámi oahpahuš mánáidgárddiin ja skuvllain sihkkarastin dihtii ahte sámegiela galget eallit ja fátmastit eanebuid. Ráđdehus áigu vuoruhit sámegiela oahpahuš mánáidgárddiin, vuodđoskuvllain ja joatkkaoahpahušas ja oaiivvilda ahte leat geavatkeahces vejolašvuodat dasa

- ahte addit eanet mánáide sámi mánáidgárdeláldaga
- ahte oážžut eanet ohppiid válljet oahpahuš sámegiela ja sámegillii
- ahte buorebut láchit oahpahuš sámegiela ja sámegillii vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahušas

Mihttun lea movttiidahttit sámegiela oahpahuš buot dásiin mánáidgárddis ja vuodđooahpahušas. Eanebut berrejit čadahit joatkkaoahpahuš sámegiela vuosttašgiellan ja nubbigiellan. Seammás lea dehálaš movttiidahttit daid ohppiid beroštit sámegiela geain ii leat sámegiela vuosttašgiela, muhto dušše háliidit oahppat eanet sámi kultuvrra birra ja vejolaččat áddehallat njálmálaččat muhtun álkes cealkagiiguin. Buot giellalaš movttiidahttin lea buorre, ja beroštus sámegiela lea

mielde seailluheamen, lávdadeamen ja ovddideamen gielaide. Danne háliida ráđdehus movttiidahttit buot oahpaheapmái sámegiela, maiddá dan mii ii atte oahppočuoggáid ii ge eará formála gelbbolašvuoda.

Vai sáhttit addit mánáidgárdemánáide ja ohppiide oahpahuš sámegiela, mii dárbašit bures gealbuvvon mánáidgárdooahpaheddjiid ja mánáidgárdobargiud ja oahpaheddjiid olles vuodđooahpahušas. Ráđdehus deattuha ahte gielladain ja fylkkagielladain dat lea ovddasvástáduš rekrutteret gelbbolaš mánáidgárdooahpaheddjiid ja oahpaheddjiid. Gielladain mat leat olggo-bealde sámi guovlluid, sáhttet dál fállat molssaektosaš sámegiela oahpahanvugiid (gáiddusoahpahuš) go skuvllas eai leat dohkálaš oahpaheaddjit mat sáhtte addit oahpahuš. Seamma vejolašvuoda lea maiddá joatkkaskuvllain.⁴

Dattetge lea dehálaš ahte gáiddusoahpahuš ii šatta váldonjuolggadussan. Ráđdehusa mielaš lea dehálaš ahte skuvllat, gielladain ja fylkkagielladain geahččalit nu bures go sii sáhttet, háhkat gelbbolaš oahpaheddjiid geat sáhttet addit báikkálaš oahpahuš gievrras giellaoahpahušmodeallaid vuodul. Seammás diehtit ahte gelbbolaš oahpaheddjiid rekrutteren lea hástaleaddji. Danne áigu ráđdehus, ovttaš Sámedikkiin, čielggadit doaimbajuid maiguin buoridit kvalitehta dan gáiddusoahpahušas mii addojuvvo ohppiide geat oážžot oahpahuš sámegiela.

Vai mánáidgárddit ja skuvllat šattašedje buorit arenan giellaoahpahušsii, ferte vuoruhit alit oahpu. Dat gáibida ollislaš ángiruššama oahpahušmannolaga buot lađđasiin. Dehálaš lea fuolahit ahte mánáidgárddit ja vuodđoskuvllat nagodit hukset buoret vuodu dasa ahte eanet oahppit čadahit joatkkaoahpahuš sámi giella- ja kulturgelbbolašvuodain, ja ahte eanebut oážžot vejolašvuoda váldit sámegiela oahpaheaddjioahpu dahje dahje sámegiela oassin oahpaheaddjioahpu ja lohkat sámegiela alla dásis. Eanet oahpaheddjiid ferte oahpahit oahpaheaddjin mánáidgárddi ja skuvlla várás, ja dakkár čovdosiid ferte gávdnat mat dahket ahte oahpaheaddjit geasuhuvvojit bissut oahpaheaddjin. Bures gealbuvvon sámegiela oahpaheaddjit lea eaktun sihkkarastin dihtii sámi mánáide buori pedagogalaš fáldaga mánáidgárddis ja dan oahpahuš mii ohppiin lea vuogitvuoda oážžut skuvllas. Nu sáhtta guhkit áiggi vuollái lasihit rekrutterenvuodu eará oahpošlájaid ja fidnuide maid dárbbašuvvo gealbu sámi giela ja kultuvrras. Ráđdehus oaiivvilda ahte:

⁴ Gč. oahpahušlága § 6-2 ja § 6-3.

- dárbu lea eanet ja jeavddaleabbo oahppofálaldagaide sámi alit oahpus
- dárbu lea rekrutteret eanet studeanttaid sámi oahpaheaddjioahpuide, sámi giellaoahpuide ja eará oahpuide main lea sámi sisdoallu
- dárbu lea rekrutteret eanet sámeگیeloahpaheddjiid ja eará sámeگیelat bargiid mánáidgárdái ja skuvlii

Sáhtta leat hástaleaddjin gávdnat rivttes dássedeattu ja vuoruheami go leat uhccán resurssat. Dál váilot sihke olbmot geain lea guoskevaš gelbbolašvuohta, ja ekonomalaš resurssat. Ráđdehusa mielas lea dehálaš ahte guoskevaš doaimmaheaddjit árvvoštallet ja ságaškuššet mo mii ovttas galgat nagodit hábmet guoddevaš strategiijaid ja ovddidit doaibmabijuid mat sihkkarastet mánáide ja nuoraide buori oahpahusa sámeگیelain.

Dáinna diedáhusain háliida ráđdehus bidjat buori vuoddu boahhtevaš doaibmabijuid ja vuoruhemiide. Diedáhus válddaha proseassaid mat leat jođus ja vuoruhuvvon ángiruššansurggiid. Mihttun lea ahte boahhtevaš doaibmabijut ovddiduvvojit dáid ángiruššansurggiid vuodul, ja ahte buot doaimmaheaddjit main lea ovddasvástádus ja váldi, geavahit daid vejolašvuođaid mat sis leat. Vuoruhuvvon ángiruššansuorggit leat:

- buoridit diehtujuohkin vuoigatvuođaid ja vejolašvuođaid birra
- buoridit vejolašvuohta sámi mánáide fidnet mánáidgárdefálaldaga
- dahkat ohppiide álkibun välljet oahpahusa sámeگیelas
- eanedit studeanttaid rekrutterema
- fállat buori kvalitehta ja buoret rámmaeavttuid mánáidgárdái ja skuvlla oahpaheddjiid ja bargiid gealbudeapmái
- nannet alit oahpu fága- ja dutkanbirrašiid
- fállat eanet ja eanet olahahhti oahpuid alit oahpus
- ovddidit buoret máhttovuođu

Ráđdehus áigu vuoruhit dakkár gealbudeami mas lea buoret vuoddu sámi giellaoahpahussii ja oahpahussii sámeگیellii boahhtevuođas. Dat lea guhkesáigásaš bargu mii eaktuda iešguđet doaibmabijuid áiggi vuollái, ja ráđdehusa áigumuš lea dan čuovvulit stáhtabušehta 2024.

Máhttodepartemeanta lea čielggadan Sámedikkiin ahte dát diedáhus válddaha oahpponeavvodili, muhto ahte diedáhus ii evtot doaibmabijuid dán suorgái. Máhttodepartemeanttas ja Sámedikkis galgá leat gulahallan das mo oahpponeavvodili sáhtta buoridit.

1.3 Eará áššáigullelaš proseassat

Sámelága giellanjuolggadusaid nuppástuhttin

Ráđdehusas čadaha mánga vuogi nannen dihtii sámeگیelaid geavaheami ja lámčit diliid gealbudeapmái ja rekrutteremii. Borgemánus 2021 sáddii Giella- ja guovlodepartemeanta sámelága giellanjuolggadusaid rievddanevttohusa gulaskuddamii. Láhkavevttohusaid vuoddu lea giellalávdegotti čielggadus NAČ 2016: 18 *Váibmogiella – Sámeگیelaide lámkamearrádus-, doaibma- ja ásahusevttohusat*. Váldoulbmil evttohusaiguin lea heivehit sámelága giellanjuolggadusaid dárbbuide ja gielladillái hálldašanguovllu iešguđet gielddain. Ráđdehusas leat leamaš konsultašuvnnat Sámedikkiin ja áigu ovddidit lámkavevttohusa Sturorradiggái 2023 gida.

Sámeگیelaid dilis leat hui stuorra erohusat iešguđet gielddain. Danne árvala ráđdehus hálldašanguovllu mas leat golbma giellakategoriija main leat earuhuvvon vuoigatvuođat. Evttohusat galget lámčit dili dasa ahte eanet gielddat háliidit sámeگیelaid hálldašanguovlui, ja dáinna lágiin váikkuhit sámeگیelaid sealluheapmái ja ovddideapmái.

Giellabargu gáibida guhkit áiggi plánema mángga gielddalaš ovddasvástádussurggiin, ja plánen lea dehálaš váikkuhangaskaoapmi sihkkarastin dihtii sámeگیelalaš gelbbolašvuođa háhkama. Ráđdehus evttoha odđa mearrádusa das ahte fylkkagielddat ja gielddat hálldašanguovllus galget ságaškuššet sámeگیela hástalusaid vuorusteaska regionála plánastrategiija oassin ja giellaplánastrategiija oassin. Evttohus ollista dálá mearrádusaid plána- ja huksenlágas mas boahhtá ovdan ahte plánemis galgá vuhtii váldit sámi servodateallima.

Lámkavevttohusain háliida ráđdehus lámčit dilálašvuođaid sámeگیelat bargi rekrutteremii odđa lámkamearrádusain mii aiddostahtta vejolašvuođa bidjat sámeگیelalaš giellamáhtu háliiduvvon dahje dárbbalaš gelbbolašvuohtan virgádeami oktavuodas almmolaš orgánii, go sii dárbbasit dan gelbbolašvuođa iežas bargamušaid doaimmaheapmái. Mearrádus gusto sihke hálldašanguovllus ja dan olggobealde ge. Viidáseappot lea vuoigatvuohta oazžut oahpahusvirgelobi háhkan dihtii alccesis sámeگیelmáhtu, viiddiduvvon gustot buot bargiide almmolaš orgánain jus lea dárbu dakkár gelbbolašvuhtii.

Ođđa oahpahušláhka

Máhtodepartemeantas ja Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat ođđa oahpahušlága evttohusa birra. Olles láchkaevttohusa ektui ii lean ovtamielalašvuohta, ja Sámediggi ii guorrasan ođđa oahpahušláhki. Konsultašuvnnain lea Sámediggi gáibidan ahte sámi oahpahušvuoigatvuođat galget eanet nannejuvvot lága bokte. Departemeanta ádde bures Sámedikki gáibádusa. Dakkár oahpaheddjiid ja eará bargiid rekruiterema oktavuodas mánáidgárdái ja skuvlii geain lea máhttu oahpahit sámegeielas ja sámegeilli, leat stuorra hástalusat, seammás go oahpahušvuođat menddo uhccán olbmot ja rekruiterenvuođdu lea heittot.

Dála dilli vuollegis rekruiteremiin ja oalle stuorra luohpamiin sámegeieloahpahušas buot dásiin oahppovuogádagas, ii leat guoddevaš. Vaikke vel eanet vuoigatvuođat ii leat áidna váikkuhangaskaoapmi dasa ahte čoavdit dáid hástalusaid, de oaidná departemeanta ahte vuoigatvuođaid mearrideapmi sáhtta leat dehálaš lávkin. Seammás ferte eaktun dasa ahte vejolaččat mearridit eanet vuoigatvuođaid lága bokte, leat ahte daid sáhtta ollašuttit geavadis ja ahte giieldain lea vejolašvuohta fállat lága bokte mearriduvon oahpahušas. Dat lea dábaš bargovuohki go galgá mearridit ođđa vuoigatvuođaid lága bokte.

Departemeanta háliida čielggadit guđe geavtlaš eavttut fertejit leat sajis ovdalge sáhtta ollašuttit daid iešguđet gáibádusaid maidda Sámediggi čujuha. Buoret máhttu dan birra lea dehálaš boahktevaš árvoštallamiidda das berre go álggahit ođđa njuolggadusbarggu. Departemeanta áigu gulahallat Sámedikkiin das guđe eavttut fertejit leat sajis ovdalge vejolaš ođđa vuoigatvuođaid sáhtta mearridit oahpahušlága bokte.

Ođđa universitehta- ja allaskuvlaláhka

Máhtodepartemeantas lea áigumuš ovddidit proposišuvnna Stuuradiggái ođđa universitehta- ja allaskuvlalága birra jagi 2023. Vuodđun ođđa universitehta- ja allaskuvlalága evttohusii mii lei gulaskuddamis jagi 2022, čujuha Máhtodepartemeanta dasa ahte dála universitehta- ja allaskuvlaláhka ii čielgasit mudde sámegeiela fágageiela geavaheami, ja ahte Universitehta- ja allaskuvlalávdegoddi čielggadus NOU 2020: 3 *Ny lov om universiteter og høyskoler* ii evttohan muddet dan, go seammás čuovvu sámelága § 1-5 ahte sámegeiella ja dárogeiella leat dáseárvosaš gielat.

Danne árvalii departemeanta váldit universitehta- ja allaskuvlaláhki § 1-7 mas čuožžu ahte ášahusat main lea erenoamáš ovddasvástádus

sámi dutkamis ja alit oahpus, lea ovddasvástádus sámi fágageiela dikšumis ja ovddideamis. Dasa mihte eatnašat gulaskuddamis, ja departemeanta lea dan mielas ahte ođđa universitehta- ja allaskuvlalága evttohusas šaddá leat mearrádus dárogeiela ja sámegeiela fágageiela birra. Dát sáhtta leat mielde oainnusmahttimin sámegeielaid saji norgalaš alitoahpus.

Eará dieđáhusat Stuuradiggái

Utsyn over kompetansebehovet i Norge nammasaš stuuradiggiedieđáhusas Norgga gealbodárbbu birra ovddasgvlui mii biddjojuvvo ovdan 2023 giđa, čujuha ráđdehus bárgo- ja servodateallima gealbodárbbuide ovddasgvlui ja čilge čovdosiid mat sáhttet dahkat guoskevaš oahpu olahttin ássiide miehtá riikka. Gelbbolaš bargoeallima váilun lea hástalus olles bargoeallimii. Jagi 2022 lei dearvvašvuođa- ja sosiálasuorgi mii dieđihii stuorámuš gealbodárbbu, dasto čuovui huksen- ja ráhkadussuorgi. Stuorámuš fylkkain váilot eanemus bargit. Dattetge lea Davvi-Norggas, Møre ja Romsdalas ja Vestfolddas ja Telemárkkus čavgamus bargomárkan mas fitnodagain lea váddásat rekruiteret rivttes gelbbolašvuođa. Gelbbolašvuođa váilun lea erenoamáš hástalus sámi guovlluin. Utsynsmeldingen nammasaš várdodieđáhusa doaibmabijut leat maid heivvolaččat sámi gealbováilli gokčamii.

Ráđdehus pláne bidjat ovdan stuuradiggiedieđáhusa 5. – 10. ceahki birra jagi 2024. Ráđdehus áigu das earret eará oaidnit mo skuvla sáhtta šaddat eambo geavtlaš ja mánggabealat fuolahant dihtii ja nannen dihtii ohppiid oahppanmovtta, hálldašeami, oahppama ja ovdáneami.

Ráđdehus áigu dasa lassin ovddidit stuuradiggiedieđáhusa profesuvdnaoahpuid birra gidđat 2024. Dat galgá earret eará giedahallat oahpaheddjioahpu, inšenevraoahpu ja dearvvašvuođa- ja sosiálafágaoahpuid.

Ráđdehus áigu dasto ovddidit stuuradiggiedieđáhusa guovlopolitihka birra gidđat 2023. Oahppu ja gelbbolašvuohta galgá leat okta fáttáin dieđáhusas.

1.4 Rollat ja ovddasvástádus

Ráđdehusas lea dat ulbmil lea eanedit sámegeiela- giid logu dainna lágiin ahte eanebut válljejit ja čadahit sámegeieloahpahušas, eanet oahppit čadahit sámegeieloahpahušas skuvllas ja eanebut válljejit sámi oahpaheddjioahpuid ja oahpuid sámegeielain. Mihttojuksamii lea mearrideaddji

Boksa 1.4 ILO-konvensjonen nr. 169, FNs barnekonvensjon og FNs erklæring om urfolks rettigheter

Oahpahaspolitihka vuodđun sámi álbmoga várás Norggas lea earret eará ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čeardaálbmogiid birra iehčanas stáhtain, ON mánáidkonvenšuvdna ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoi-
gatvuodaid birra.

ILO-konvenšuvdna artihkkalis 27 čuožžu ahte:

Ovddasvástideaddji eiseváldi galgá fuolahit ahte dáid álbmogiid lahtut ožžot oahpahusa, ja ahte sii leat mielde oahpahasprográmmaid hábmemin ja jodiheamen dasságo dađistaga ja ulbmillaččat addojuvvo dáid álbmogiidda dakkár prográmmaid ovddasvástádus jodihit.

ON mánáidkonvenšuvdna artihkal 30 nanne:

Stáhtain main leat čearddalaš, oskuvaš dahje gielalaš minoritehtat dahje olbmot mat gullet

álgoálbmogii, ii galgga mánnái mii gullá dakkár minoritehtii dahje álgoálbmogii, biehttaluvvot vuoi-
gatvuodta ovtta iežas joavkku eará lahtuiguin eallit iežas kultuvrra mielde ja bálvalit iežas oskku dahje geavahit iežas giela.

Artihkal 14 ON julggaštus álgoálbmogiid vuoi-
gatvuodaid birra addá álgoálbmogiidda earret eará:

vuoi-
gatvuoda ásahit ja hálddašit iežaset oahpahasvuogádaga ja ásahusaid mat addet oahpahusa iežaset gillii, soahppevaš láhkai mii vástida oahpahasvugiide ja oahppanvugiide sin iežaset kultuvrras.

Gáldu: Regjeringen.no

dehálaš ahte doaibmabijut leat oktiiordnejuvvon ja ahte lea ovttasbargu eiseváldedásiid ja surgigiid rastásaš.

Stáhta ovddasvástádus

Máhtodepartemeanttas lea bajimus ovddasvástádus mánáidgárdesuorggis, das maid dáid ovdasvástádus áššeráhkkaneddi lánkaevttohusain ja lánkamearrádusaid čadaheamis. Ovddasvástádusa ferte geahččat ovtta daid Norgga lágaiguin ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodáiguin mat bidjet stáhtii ovddasvástádusa sámi álbmoga ektui. Mánáidgárddi rámmaplána (lánkaásahus rámmaplána birra mánáidgárddi sisdoalu ja bargamušaid várás) addá njuolggadusaid mánáidgárddi doibmii. Rámmaplána aiddostahtá ahte buot mánáidgárddit galget vuodđudit sin doaimma dan árvovuodđui ja sisdollui mii lea mearriduvvon mánáidgárdelágas ja daid riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain maid Norga lea dohkkehan. Viidáseappot čuovvu rámmaplánas ahte dat mánáidgárddit sámi guovlluin mat leat sámi mánáid várás, galget leat integrerejuvvon oassin sámi servodagas, ja ahte dat galget čalmmustahtit sámi servodaga mánggabealatvuoda, šatto-
lašvuoda ja molsasuddama. Mánáidgárddiin sámi

Boksa 1.5 Konsultašuvdnageatneg asvuodta sámi áššiin

Stuorradiggi mearridii geassemánu 7. b. 2021 sámelágain nannet njuolggadusaid konsultašuvnnaid birra. Ođđa lánkamearrádusat bohte fápmui suoidnemánu 1. b. 2021. Lánkamearrádusat galget lánčit diliid beaktilat ja buoret konsultašuvnnaide gaskal almmolaš eiseválddiid ja Sámedikki dahje eará sámi beroštusaid. Lánka fakkasta konsultašuvdnageatnegasvuoda buot hálddašandásiide, maid dáid gielddaide ja fylkkagielddaide. Seamás go lánka bodii fápmui almmuhii dalá Giella- ja ođasmahttindepartemeanta bagadusa gielddaide ja fylkkagielddaide várás. Bagadusas leat ávkkálaš čielggadeamit, ja dasto vel rávvagat konsultašuvnnaid čadahepmái. Oahpahasáššiin sáhtá ovdamearkka dihtii leat konsultašuvdnageatnegasvuodta dakkár áššiin main giella árvvoštallá heaittihit skuvlla mas lea sámegiela oahpahas, dahje nuppástuhtit skuvlabiirriid mat váikkuhivčče ohppiid fáladahkii oazžut sámegieloahpahusa.

guovlluid olggobealde sáhttet váhnemat vuordit ahte bargit dihtet ja deattuhit ahte sámi kultuvrra galgá leat oassi mánáidgárddi fálddagas.

Stáhtas lea bajimus ovddasvástádus das ahte oahppit vuoddoahpahusas ožžot ollašuttojuvvot vuogatuoda oahpahussii sámegeielas beroškeahhtá ássanbáikkis, ja ovddasvástádus das ahte oahpahus addojuvvo Máhttolokten/Máhttolokten – Sámegeiela oahppoplánaid vuodul. Dat mearkkaša ahte stáhtas lea ovddasvástádus mearridit lágaid ja lánkaásahusaid mat fuolahit geatnegasvuodaid, juolludit resurssaid iešguđet doaibmabijuid čadaheapmái, ja dasto vel bearráigeahččat doaibmama.

Sámi oahppoplánat lánččet diliid nu ahte oahppit galget oažžut oahpahusa man vuodus lea sámi giella, kultuvra ja servodateallin miehtá 13-jahkásaš vuoddoahpahusa. Váikkuhan dihtii dasa ahte oahppit (mánát, nuorat ja rávesolbmot) vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahusas ožžot ollašuttojuvvot iežaset oahpahusvuogatuoda, galgá Stáhtahálddašeaddji bearráigeahču oktavuodas deattuhit gielddaid ja fylkkagielddaid geatnegasvuoda addit oahpahusa sámegeielas gustojeaddji lágaid ja lánkačohtiid vuodul, gč. oahpahuslága §§ 6-2 ja 6-3. Vuoddoskuvlla bearráigeahču oktavuodas lea Sámedikkis dárkonstáhtus go Finnmárkku stáhtahálddašeaddji bearráigeahččá sámi vuoddoskuvllaid.

Stáhtahálddašeaddjis lea maid geatnegasvuoha oaivadiid gielddaid. Dat mearkkaša earret eará árijalaččat bagadit gielddaid daid surggiin maid oahpahusláhka ja mánáidgárdeláhka gokčá.

Stáhtas lea dasto ovddasvástádus alit oahpus. Dat golbma oahppoásahusa main lea erenoamáš ovddasvástádus sámegeielas, leat stáhtalaččat. Stáhta alit oahppoásahusain leat formálalaččat Máhttodepartemeantta oppalaš instruksuvdnaeiseválddi vuollásaš hálddašanorgánat. Universitehtaid ja allaskuvllaid iešvuoha dahká dattetge ahte sis lea stuorra erohus eará stáhta doaimmain.

Eurohpáráđdi lea defineren njeallje vuoddudeaddji ulbmila alit ohppui, mat buot leat seamma dehálaččat:

- ráhkkanahhtit guoddevaš barggolašvuhtii
- ráhkkanahhtit eallimii árijalaš servodatlahtun demokrátalaš servodagain
- persovnnalaš ovdáneapmi
- ovdáneapmi ja bajásdoallu, oahpahusa, oahpama ja dutkama bokte govda, ovdánan máhttovuodu vuodul⁵

Viidáseappot lea akademalaš friijavuoha guoddi prinsihppa. Universitehta- ja allaskuvlálaga § 1-5 *Fágalaš friijavuoha* čuožžu vuosttaš lađđasis ahte

«Universitehtat ja allaskuvllat galget ovddidit ja suodjalit akademalaš friijavuoda». Dasa lassin čuožžu goalmát lađđasis:

Universitehtaid ja allaskuvllaid ii sáhte gohččut dahje instrueret

- a. oahpahusa oahppansidoalu ja dutkama sisdoalu dahje dáiddalaš ja fágalaš ovddidanbarggu oktavuodas
- b. oktagaslaš virgádemiid dahje nammademiid oktavuodas.

Diedáhusas Meld. St. 19 (2020–2021) *Styring av statlige universiteter og høyskoler* čujuhuvvo maidái dasa ahte

Universitehtain ja allaskuvllain lea dasto dehálaš demokrátalaš doaibma das ahte hástalit almmolaš eiseválddiid rabas, sorjjasmeahtun ja kritihkalaš dutkama, gaskkusteami ja servodatdigaštallama bokte.

Demokrátalaš ásašusat eai doaimmašedje ulbmilaččat jus bargit eai livčče oahppan kritihkalaš jurddašeami ja gierdevašvuoda iešguđet oainnuid ektui oahpus. Das lea alit oahpus čavddarolla. Stivrendokumeanta nanne viidáseappot:

Nu lea ge Universitehtaid ja allaskuvllaid stivren guhkes áiggi leamaš vuodduduvnon dan dovddastussii ahte ásašusaid servodatbargamuš eaktuda stuorra fágalaš sorjjasmeahtunvuoda, ja ahte akademalaš friijavuoha ja stuorra ásašuslaš iešstivrejupmi addá buoret ulbmilolahusa ja servodaga máhttodárbbu buoret áimmahuššama.

Dattetge lea alit oahpu stivren mohkkái – iešguđet doaimmaheddjiin leat stuorra vuordamušat suorgái, ja doaimma hálddahuslaš, bušehtti guoski ja fágalaš osiid njuolggadusat leat mohkkái. Fágalaš friijavuhtii gullet mánaga gáibádusa vuogádahkii mat gusket kvalitehtasihkkarastimii ja kvalitehtabargui, oahppanávkái, akkrediteremii, jna. Dasa lassin leat muhtun oahpuide mearriduvvon rámmaplánat sierra lánkaásahusain. Dat guoská oahpuide mat gealbudit dakkár fidnuide main fidnodoaimmaheami dáfus lea dehálaš ahte kandidáhtain lea oalle seammalágan gelbbolašvuoha beroškeahhtá das

⁵ Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research, Adopted by the Committee of Ministers on 16 May 2007 at the 995th meeting of the Ministers' Deputies, see Result details (coe.int), Appendix punkt 5.

gos sii leat váldán oahpu. Dat guoská válđoáššis iešguđet oahpaheaddjioahpuide ja dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš ohpuide.

Universitehta- ja allaskuvlaráđđi (UHR) lea lahtto- ja beroštusorganisašuvdna mii galgá ovddidit universitehtaid ja allaskuvllaid beroštusaid, váikkuhit suorggi oktiordnemii ja bargojuogadeapmái, ja ásahtit buriid deaivvadansajiid universitehtaide ja allaskuvllaide, nationála eiseválddiide ja eará nationála ja riikkaidgaskasaš doaimmaheddjiide. UHR-Sámi lea lahttoásahusaid nationála oktiordnenorgána mii galgá fállat sámi oahpaha. Sámediggi, Norgga dutkanráđđi, Máhttodepartemeanta ja Giella- ja ođasmahttindepartemeanta leat dárkojeaddjit.

Gielladaid ja fylkkagielladaid ovddasvástádus

Gielladalaš iešstivrejupmi lea guovddáš árvu Norgas. Buorit báikkálaš heivehallamat gáibidit ahte gielladat ožžot doaimmanfrijjavuoda. Stáhta stivre gielladaid ja fylkkagielladaid lánkaaddima, bušeahhtamearrádušaid ja gulahallama ja konsultašuvnnaid bokte.

Giella lea báikkálaš mánáidgárdeiseváldi ja dárkkista ahte mánáidgárddit jođihuvvojit njuolgadusčohkiid mielde. Giella lea geatnegahttojuvnon fállat mánáidgárdesajiid gielladas ássi mánáide geat leat oahpahušgeatnegahttojuvnon agis, gč. mánáidgárdelága § 10.

Gielladaid ja fylkkagielladaid ovddasvástádus čuovvu oahpahušlága 13. kapihttalis. gielladain lea ovddasvástádus ollašuttimis vuoigatvuoda vuodđoskuvlaoahpahušsii buot giellada ássiide, gč. § 13-1. Fylkkagielladain lea ovddasvástádus ollašuttit vuoigatvuoda joatkkaoahpahušsii buohkaide geat ássat fylkkagielladas, gč. 13-3. Stáhta eaiggáduššá dattetge Sámi joatkkaskuvlla ja boazodoallokuvlla Guovdageainnus ja Sámi joatkkaskuvlla Kárášjogas. Dasa lassin lea stáhtas ovddasvástádus Áarjelsaemien Vierhtiesáafoes Aarbortes.

Sámedikki ovddasvástádus ja rolla

Sámediggi lea ásahuvvon sámelága bokte ja váikkuha Vuodđolága § 108 čuovvumii. Nu leat norgalaš eiseválddit lánčán diliid dasa ahte sámít ieža, iežasat álbmotválljen orgána bokte, sáhttet sihkarastit ja ovddidit gielaset, kultuvrraset ja servodateallimeaset. Sámelága áigumuša mielde ja dan ovdabarggu mielde lea sámediggi dađistaga ožžon eanet dađjamaša áššiin mat gusket sápmelaččaide. Sámediggi lea mángga suorggis ožžon mearridanválddi bargamušain main dušše, dahje

Boksa 1.6 GG – Sámi ovddidanfierpmádat

Gielladaid guovddášlihtu ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusa čuovvuleapmin lea GG ásahan Sámi ovddidanfierpmádaga. Buot gielladat sámegiela hálddašanguovllus leat mielde fierpmádagas. Dat 13 oassálasti leat Guovdageainnu suohkan, Kárášjoga giella, Deanu giella, Unjárgga giella, Porsáŋggu giella, Gáivuona suohkan, Loabága suohkan, Dielddanuori suohkan, Hábmara suohkan, Aarborten tjielte, Snáasen tjielte, Raarvihken tjielte ja Rossen tjielte.

Fierpmádat lea addán gielladaide arena vásáhusaid lonohallama várás oktasaš hástalusaid birra. Fierpmádaga ulbmil lea addit gielladaide vejolašvuoda ovttas gávdnat buriid čovdosiid nannen dihtii sámi giela ja kultuvrra.

Fierpmádat lea álggus vuoruhan bargat muhtun fáttáiguin, namalassii oahpuin, oahpahušain ja dakkár fágabargiid rekrutteremiin geain lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoha. Eará guovdilis fáttát leat surggiin dearvvašvuoha, hálddašangeavat, ja guottuid huksejeadji doaimbajit giellaealaskahttima várás gielladain. Fierpmádagas lea gielladain ja GG:s lagas ovttasbargu Sámedikkiin, stáhtahálddašeddjiiguin, fylkkagielladaiguin ja oahpahušásahusaiguin main lea ovddasvástádus sámegiela oahpahušas.

Gáldu: KS.no

main buot eanemusat, lea dahkamuš sámi álbmogiin.

Sámedikkis lea ovddasvástádus ovddidit ja mearridit sámegiela oahppoplánaid vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahušas várás ja maidái ovddasvástádus erenoamáš sámegiela fágaid ovddideamis ja mearrideamis joatkkaoahpahušas várás (duodje-, boazodoallofágaid jna.), gč. oahpahušlága § 6-4, nuppi ladđasa.

Dasto lea Sámedikkis ovddasvástádus ovddidit sihke dábaláš ja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid davvi-, julev- ja máttasámegilli, gustojeaddji oahppoplánaid mielde.

Sámedikkis lea stipeandaortnegat oáččohan dihtii eanet sámegielat studeanttaid dakkár oahpuid váldit mat oahpahit menddo uhccán sámegielalaš bargiid nugo giella- ja oahpaheaddjioahpuid.

Sámedikki dievasčoahkkin dat mearrida mat oahpuid galget vuoruhuvvot.

Stipeanddat addojuvvojit earret eará sidjiide geat váldet julevsámi ja máttasámi vuoddoskuvlaohpaheaddjioahpu. Dása leat dát ruhtadeaddjit: Nordlándda ja Trøndelága fylkkasuohkanat, Hábmara suohkan, Sámediggi ja Nordlándda stáhta-hálldašeaddji. Sámediggi addá maid stipeanddaid sidjiide guđet váldet julev- ja máttasámegiela alit oahpus.

Sámediggi hálldaša dasa lassin vel mánga doarjjaortnega maiguin ulbmil lea sihkkarastit sámiide dakkár mánáidgárde-, oahpahuš- ja oahppofálaldaga mas lea buorre kvalitehta. Sámediggi lea jagi 2023 várren ollásit 72 milj. ruvnnu dán ulbmilii.⁶

⁶ Sámedikki bušeahtta 2023

2 Dilleválddahan

Sámegielaš oahpaheddjiid gávdnon mánáidgárd-
dis ja skuvllas lea mearrideaddji dehálaš sihkkarastin dihtii sámegielaide boahhteáigái.

Sámegielaš bargiid vátnivuohta lea stuoramus hástalus go galgá nannet ja ovddidit sámi giela ja identitehta mánáidgárd-
dis ja skuvllas. Daid oahpaheddjiid ja eará bargiid jearru lea stuoris geain lea sámegielaš oahppu, ja dakkár oahpu váldit leat menddo uhccán dasa ahte gokčat mánáidgárd-
dis ja skuvlla dárbbu. Dat lea leamaš bistu váttisvuohta.

Dehálaš siva dasa ahte lea váttis rekrutteret studeantaid sámi oahpaheaddjioahpuide, lea ahte unnán oahppit čadahit joatkkaohpahusa sámegielaide. Dasto ohcaluvvo sámi giellagelbbolašvuohta eará surggiin ge, nugo dearvvašvuođa- ja sosiála-suorggis, mediain ja almmolaš hálddahas. Dat fas dagaha heaitima oahpaheaddjin ja dan geažil stuorát rekrutterendárbbu.

Norwegian Research Centre AS (NORCE) čállet čuovvovačča iežas raporttas *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk, kultur og samfunns-
liv*.

Hehtedilálaš váilevašvuohta lea sámegiela gelbbolašvuođa, ja nu lea sihke gielddain ja hálddašanguovllus, regionála eiseválddiid gaskkas, stáhtalaš eiseválddiin ja bálvalusfáliin mat gokčat hálddašanguovllu.

NORCE raporta čájeha ahte lea erenoamáš hásta-
leaddji rekrutteret ja doalahit gelbbolašvuođa mánáidgárd-
dis, skuvllas ja dearvvašvuođasuorg-
gis.

2.1 Mánáidgárdi

2.1.1 Válddahan ja ovdánandovdomearkkat

Mánáidgárd-
dis árvovuođu lea mánáidgárd-
delága ulbmilparagrafas ja mánáidgárd-
dis rámmaplánas, mii čilge lága bajimus mearrádusaid dárkileap-
pot.¹ Sámi mánát mánáidgárd-
dis galget oážžut doarjaga seailluhit ja ovddidit iežas
giela, iežas

máhtu ja iežas kultuvra beroškeah-
ttá gos sii ássat dán riikkas. Dat lea fuolahuv-
von mánáidgárd-
delága § 2 goalmát laddasa bokte, mii dadjá ahte mánáidgárdi galgá

vuhtii váldit mánáid agi, doaim-
mandási, sohka-
beali, sosiála, čearddalaš ja kultuvrralaš
duogáza, dás maiddá sámi mánáid
giela ja kultuvra.

Mánáidgárd-
delága mudde mánáidgárd-
delága § 10 goalmát lađas:

Gielddas lea ovddasvástádus das ahte mánáid-
gárd-
delága vuodus sámi mánáide sámi
guovlluin lea sámi giella ja kultuvra. Eará giel-
dain galget dilitt láchčojuvvot dasa ahte sámi
mánát sáhttet sihkkarastit ja ovddidit iežas
giela ja kultuvra.

Mánáidgárd-
delága ii atte sámi mánáide vuoi-
gatvuođa sámi mánáidgárd-
delága addit sámi
mánáide hálddašanguovlluid siskko-
bealde dakkár mánáidgárd-
delága man vuodus lea sámi giella
ja kultuvra. Sámi mánáide hálddašanguovlluid
olggobealde galgá gielda láchit dilálašvuo-
đaid dasa ahte sámi mánát besset ovddidit
iežas giela ja iežas kultuvra.

Mánáidgárd-
dis rámmaplána (2017) deattasta
ahte sámi mánáidgárd-
dis galget ovddidit máná
sámegielaš gelbbolašvuođa, nannet máná
sámi identitehta ja viidáseappot fievr-
ridit sámi árvvuid, kultuvra ja ár-
bedieđu. Rámmaplána lea maid
čielggas das ahte sámi mánáidgárd-
dis galgá sámegiella leat váldogiellan,
mii eaktuda ahte sámi mánáidgárd-
dis bargit hálddaš sámegiela.

Ráđdehusa guhkesáigásaš mánáidgárd-
dis rámmaplána (2017) deattasta
ahte sámi mánáidgárd-
dis galget ovddidit máná
sámegielaš gelbbolašvuođa, nannet máná
sámi identitehta ja viidáseappot fievr-
ridit sámi árvvuid, kultuvra ja ár-
bedieđu. Rámmaplána lea maid
čielggas das ahte sámi mánáidgárd-
dis galgá sámegiella leat váldogiellan,
mii eaktuda ahte sámi mánáidgárd-
dis bargit hálddaš sámegiela.

¹ Láhkaásahus mánáidgárd-
dis sisdoalu ja bargamušaid
rámmaplána birra – Lovdata

kultuvrra.² Suorggi dutkan maid doarju sámi giellafálaldaga mearkkašumi.³

Sámi mánáidgárdefálaldagat lea okta dehálemos doaibmabijuin go áigumuš lea nannet sámegeielaid geavaheami, ásahit stuorát ja eanet giellaarenaid ja sihkkarastit sámi giellageavaheaddjiid boahpteáigái. Dokumeanttas NAČ 2016: 18 *Váibmogiella – Sámegeielaide láhkamearráduš-, doaibma- ja ásahusevttohusat evttohii sámi giellalávdegoddi ahte gielddain galgá leat geatnegasvuohta fállat sámegeielalaš mánáidgárdefálaldaga ja oinnii dan dehálemos eanjkildoaimbidjun sihkkarastin dihtii boahpteáiggi giellageavaheaddjiid. Dan duodaštit dieđut daid váhnemiin geain leat mánát mánáidgárddis. Danne lea dehálaš sámegeielaid eallinfápmui ja kultuvrii boahpteavaš jagiid ahte gávdnojit bargit geat máhttet sámegeiela ja geain lea máhttu sámi kultuvrra birra.*

Mánáidgárdebiras mas sámegeiella lea váldogiella, váikkuhivččii nannet daid mánáid giellagálgaid geat bohtet sámegeielat ruovttuin. Mánáide geain ii leat sámegeiella ruovttugiellan, lea sámegeielat mánáidgárdefálaldat erenoamáš dehálaš vai mánát ohppet giela. Sámi mánáidgárddit leat oassin sámi servodagas, mas leat čielga vuordamušat ahte mánát galget oahppat, nannet ja ovddidit iežas set sámi giela, kultuvrra ja identitehta mánáidgárddis. Danne oaivvilda Sámediggi ahte stuorámuš hástalus dál lea dat ahte mánáidgárdeleáhkka ii atte sámi mánáide vuoigatvuođa oazžut sámegeielalaš mánáidgárdesaji ja vuoigatvuođa oazžut sámegeielalaš mánáidgárdefálaldaga beroškeahtá gos riikkas sii orrot.

Sámegeielalaš bargiid váilun sámi mánáidgárddiin ja mánáidgárddiin main leat sámi mánát, lea dan geažil stuorámuš hástalus go áigumuš lea nannet ja ovddidit sámegeielaid ja sámi identitehta mánáidgárddis. Dat lea dasa lassin hástaleaddjin mánáidgárdeeaiggádiidda miehtá riikka háhkát ja doalahit sámegeielalaš bargiid, dannego dakkárat maid ohcaluvvojit dábalaš bargomárkanis. Dat sáhtta dagahit ahte sámi mánát eai oáččo dakkár mánáidgárdefálaldaga man vuođus lea sámi giella ja kultuvra.

Fuolahat dihtii rámmaaplána sámi sisdoalu, sihke sámi mánáidgárddiin ja eará mánáidgárddiin main leat sámi mánát, ferte mánáidgárddis leat máhttu ja gelbbolašvuohta sámegeielaid ja sámi kultuvrra birra. Iskkadallan lea čájehan ahte sámi mánáid giela ja kultuvrra ovddideapmi nu ahte máná vásiha oktavuoda gaskal mánáid-

Boksa 2.1 Sámedikki mánáidgárdestrategiija- Ražasteapmi sámi mánáidgárddiid várás

Sámediggi lea hábmen strategiija sámi mánáidgárddiid ja eará sámi mánáidgárdefálaldagaid várás. Váldoulbmilin lea sihkkarastit ahte sámi mánát ožžot sámegeielalaš mánáidgárdefálaldaga sámi árvvuid ja giela, ja sámi kultuvrra ja servodateallima vuođul. Strategiijas lea čuovvovaš ángiruššansuorggit:

- *Sámegeielat mánát dálá servodagas:* Sámediggi háliida ahte sámi mánáin galgá leat vuoigatvuohta sámegeielalaš mánáidgárdesadjai / sámegeielalaš mánáidgárdefálaldahkii, ja bargá dan ala ahte mánáidgárddiid sámi sisdoalus galgá leat buorre kvalitehta ja vuođduvuvot sámi pedagogalaš prinsihpaide ja gievrras giellamodeallaide.
- *Árbediehtu odđa áiggis:* Strategiija deattuha ahte sámi mánáidgárddi vuođđun galgá lea árbediehtu. Láhčit ferte diliid dasa ahte mánáidgárdebargit oazžot máhttu ja gelbbolašvuođa sámi árbevirolaš oahppan- ja barganvugiin, birgejupmejurddašeamis¹, ja ahte ráhkaduvvojit doarjjaávdnasat.
- *Máhttu ja gelbbolašvuohta ásahit boahpteáiggi sámi mánáidgárddi:* Sámediggi háliida nannet sámi mánáidgárdeoaheaddjiid ja eará sámegeielat bargiid rekruterema. Sámediggi áigu hábmet gealbudanprográmma vai sámegeielalaš mánáidgárddiid bargit ja bargit eará mánáidgárddiin main lea sámi fáldat, ožžot vejolašvuođa loktet iežas set gelbbolašvuođa sámi árvvuin, sámi pedagogalaš prinsihpain, sámi mánáidgárdepedagogihkas ja gievrras giellaoahpahusmodeallain.

1 Birgejupmi lea sámi kultuvrra dehálaš árvi ja eallinfilosofija. Birgejupmi lea agibeaiperspektiiva, luonddu iežas odasmahttima nácka, mearálašvuohta ja sirkulera ekonomija. Birgejupmi čujuha sámiid luondduvuođot eallinvuohká, mas birgennávccas lea sáhka das ahte viežžat luonddus dan maid dárbbasa iežas birgejupmái. Gáldu: Dokumeanta Meld. St. 37 (2020–2021) *Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Næringsgrunnlag for levende samiske lokalsamfunn.*

Gáldu: Sámediggi

² Kunnskapsdepartementet 2023

³ Johansen 2020.

gárddi pedagogihka ja ruovttu bajásgeassima, váikkuha sámi mánáid eallinhálddašeami ovddideapmái.⁴

Sámedikkis lea stuorra áŋgiruššan áŋgiruššan nannen dihtii sámi mánáidgárdefálaldaga. *Sámi mánát odda searvelanjain (SáMOS)* lea viđajahkásaš ovddidanprošeakta man váldomihttu lea sihkkarastit ahte sámi mánát deivet dakkár bajásšaddanfálaldaga man vuodđun lea gaskkustit, sealluhit ja ovddidit sámi gielaide, kultuvrra ja servodateallima. Oassin prošeavttas lea čađahuvvon ovddidanbargu njealji välljejuvvon ovddasmanmánáidgárddiin mat leat geahččalan ja viidáseappot ovddidan gealbbu sámi kultuvrras, árbedieđus ja das mo lea vejolaš bargat gievrras giellamálleid mielde. Prošeakta loahpahuvo gidđat 2023.

Prošeavtta bohtosat galget leat mielde define-remiin sámi mánáidgárddiid pedagogalaš sisdoalu, čilget guđet rámmaeavttut fertejit leat sajis dasa ahte sámi mánáidgárddiid pedagogalaš sisdoalus galgá leat alla kvalitehta. Pedagogalaš sisdoalu kvalitehta sihkkarastimii leat ovddiduvvon prinsihpat mánáidgárddi sámi pedagogihkkii. Sierra oasseprošeavttas lea čállojuvvon raporta gievrras giellamodeallain, mas leat konkreta evttohusat ja čielga gáibádusat dasa mo sámi gielaide sáhtá nannet mánáidgárddis ja kuvllas.⁵

Sámediggi áigu geavahit čuovvudutkama bohtosiid dasa ahte ovddidit sámi mánáidgárdefilosofiija ja mánáidgárdepedagogihka. Prošeakta galgá maiddá juogadit vásáhusaid ja rávvagiid gealbodárbbu birra sámi mánáidgárddiin, ja rávvet mo láhčit gealbodoaimbajuid sámegiela bargiid ja pedagogaid várás sámi mánáidgárdefálaldagas. Čielga ráva lea ásahtit bagadanortnegiid ráhkadeapmái barggu várás sámi pedagogalaš prinsihpauin ja barggu várás gievrras giellamodeallaiguin sámegielaš mánáidgárddiin.

Jagi 2022 várrii Sámediggi 750 000 ruvnnu bargui čađahemiin ja gealbudemiin gievrras giellaohpamusmodeallaid geavaheami sámi mánáidgárddiin ja vuoddoskuvllain. Sámediggi lea jagi 2023 addán Sámi lohanguovddáži bargamuššan ovddidit bagadusortnega gealbudeapmái ja gievrras giellamodeallaid implementeremii sámi mánáidgárddiide ja skuvllaide. Guovddáš galgá maid bagadišgoahit ja gealbudišgoahit sámi mánáidgárddiid ja skuvllaid bargiid, ja áigu dán muttus barggu välljet dan fálaldaga addit välljejuvvon mánáidgárddiide ja skuvllaide iešguđet sámi giellaguovlluin.

⁴ Bjerklund ja earát 2020

⁵ Pasanen ja earát 2022

Boksa 2.2 Gievrras sámi giellamodeallat

SáMOS-barggu nammadii Sámediggi bargujoavkku mii oáčui bargamuššan defineret *gievrras giellamodeallaid* mat leat heivehuvvon sámi dillái. Bargujoavku geigii iežas raportta cuoŋománus 2022.¹

Bargujoavku lea iskan mo sáhtá láhčit mánáidgárde- ja skuvlafálaldaga Sámis² gievrras giellamodeallaid vuodul mánáid ja nuoraid várás. Gievrras giellamodeallat leat bargujoavkku mielde dehálaččat go mihtun lea ahte mánát galget oahppat sámastit produktiivalaččat ja čállit sámegillii. Produktiiva sámegielašvuohta lea dakkár gielladilli mas mánáin ja nuorain lea njuovžilis sámegiella, maid sii automáhtalaččat geavahit reaidun iešguđetlágan dilálašvuodain sihke oahppama ja gulahallama oktavuodas ja dađistaga ohppet čállit ge sámegillii. Dán lea vejolaš dušše gievrras giellamodeallaiguin juksat. Bargujoavku čájeha raporttastis dasa mo sii definerejit gievrras giellamodeallaid: *oamastanmodealla* mii lea dakkár modealla mas barget sámegiela oamastemiin ja *nannenmodealla* mii čujuha dasa ahte nannet daid mánáid giellagálggaid geain lea sámegiella ruovttugiellan. *Goaikkanasmodealla*, mas sámegielaohpamus ii čađahuvo dihtomielalaš giella geavadiid vuodul, ii fállujuvvon vuogádatlaččat dahje ii leat doarvái bistu, adnojuvvo heajos modeallan.

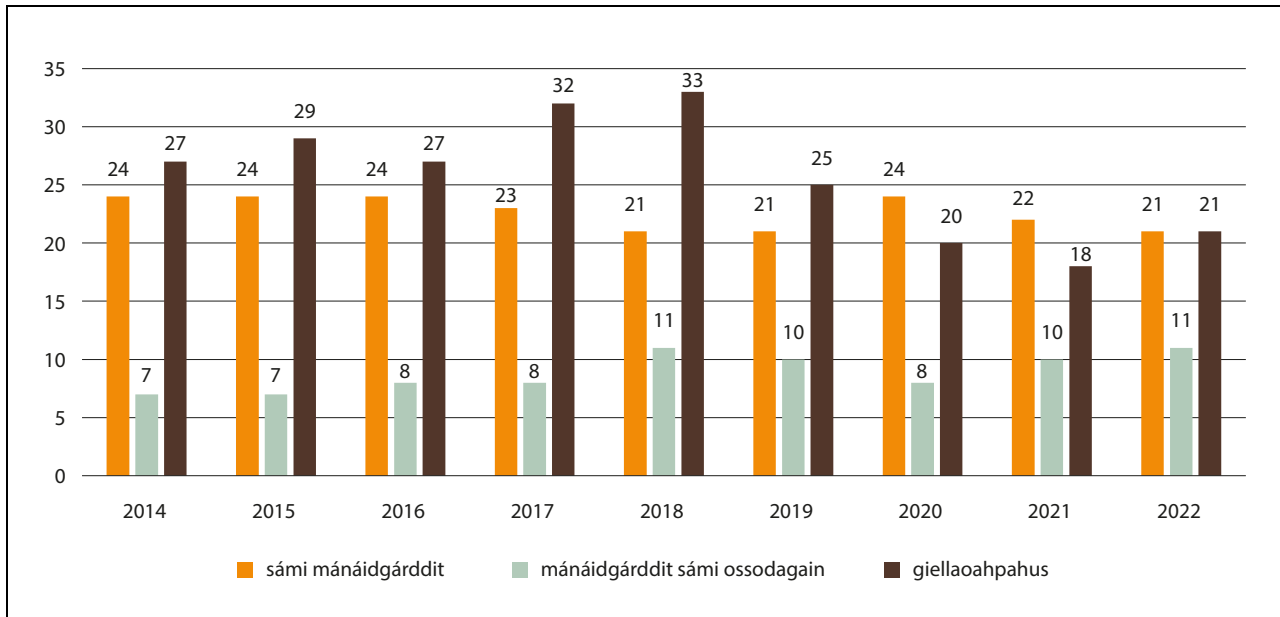
¹ Pasanen ja earát 2022

² Sápmi lea sámiid historjjálaš ássanguovllu árbevirolaš namma. Sámis eai leat formála rájat, muhto dábálaš lea váldit mielde Davvi-Norgga, Trøndelága ja muhtun guovlluid máttabealde Trøndelága. Olggobealde Norgga adnojuvvojit Guoládatnjárga Ruoššas, Lapp-land Suomas ja Norrland Ruotas gullat Sápmái. Gáldu: Store norske leksikon.

Sámi mánáidgárdefálaldagat

Sámediggi lea jagi 2023 várren badjelaš 9,8 milj. ruvnnu doarjjan 21 mánáidgárdái ja 11 sámi ossodahkii dáža mánáidgárddiin. Doarjja galgá earret eará geavahuvvot doaimbajuide mat ovddidit mánáidgárdefálaldaga sámi árvvuid, giela, kultuvrra ja árbedieđu vuodul.⁶ Dasa lassin lea várrejuvvon badjelasat 1,8 milj. ruvnnu sámi giella-

⁶ Sámedikki bušeahhta 2023

Govus 2.1 Daid mánáidgárddiid lohku main lea sámegielfálaldat

Gáldu: Sámediggi

oahpahussii uhcit jovkkožiid dahje ovttaskas-mánáid várás dáža mánáidgárddiin ja 2,7 milj. ruvnnu prošeavttaide ja ovddidanbargguide mánáidgárddiin. Sámedikkis leat čuovvovaš definišuvnnat sámi mánáidgárdefálaldagain mat leat vuodđun dasa mo Sámediggi juohká doarjagiid:

- *Sámi mánáidgárddi*: Mánáidgárddi man njuolggadusain čuožžu ahte mánáidgárddi sisdoalu vuodus lea sámi giella ja kultuvra. Mánáidgárddi galgá nannet mánáid identitehta sápmelažžan sámi giella ja kultuvrra nannemiin, geavahe-miin ja ovddidemiin. Mánáidgárddi jodihit sámegiella pedagogalaš bargit, mánáidgárddi bargit leat sámegiella, ja jodihangiella lea sámegiella.
- *Sámi ossodat eará mánáidgárddis*: Ossodat man njuolggadusain čuožžu ahte sisdoalu vuodus lea sámi giella ja kultuvra. Mánáidgárddi galgá nannet mánáid identitehta sápmelažžan sámi giella ja kultuvrra ovddidemiin, geavahe-

miin ja ovdánahttimiin. Ossodaga bargit leat sámegiella ja jodihangiella lea sámegiella.

- *Sámegielloahpaheapmi mánáidgárddiin*: Mánáidgárddit mat addet sámegiella oahpaha ovttaskas mánáide ja mánnajoavkkuide. Mánáidgárddis sáhttet leat sámegiella bargit dahje dat sáhttet háhkat sámegiella resurs-said mat sáhttet addit dán fálaldaga.

Sámediggi lea árvvoštallamin lea go dárbu define-ret mánáidgárdefálaldaga sámegiellašvuoda dásiid vuodul.

Nu mo govus 2.1 čájeha, de lea sámi mánáid-gárddiid lohku ja daid mánáidgárddiid lohku main lea sámi ossodat, leamaš dássit maŋimus jagiid, muhto daid mánáidgárddiid lohku main lea sámegielloahpamus, lea molsašuddan áigodagas.

Jagi 2022 ledje oktiibuot 893 sámi mánát mat ožžo dakkár mánáidgárdefálaldaga mii lea vuodđuduvvon sámi árvvuide ja sámi gillii, kultu-

Tabealla 2.1 Mánát mánáidgárddiin sámi fálaldagain, juhkkovuvvon fálaldatšlaja vuodul

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sámi mánáidgárddi	522	573	547	538	588	565	571
Mánáidgárddi sámi ossodagain	129	143	139	202	123	137	183
Mánáidgárddi sámi giellafálaldagain	107	130	167	110	88	76	139
Oktiibuot	758	846	853	850	799	778	893

Gáldu: Sámediggi

Tabealla 2.2 Mánát mánáidgárddiin sámi fálaldagain, juhkkovuvvon gielladuogáža vuodul

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Davisámegiella	708	788	791	783	714	696	802
Máttasámegiella	31	34	30	35	53	54	54
Julevsámegiella	19	24	32	32	32	28	37
Julevsámegiella	758	846	853	850	799	778	893

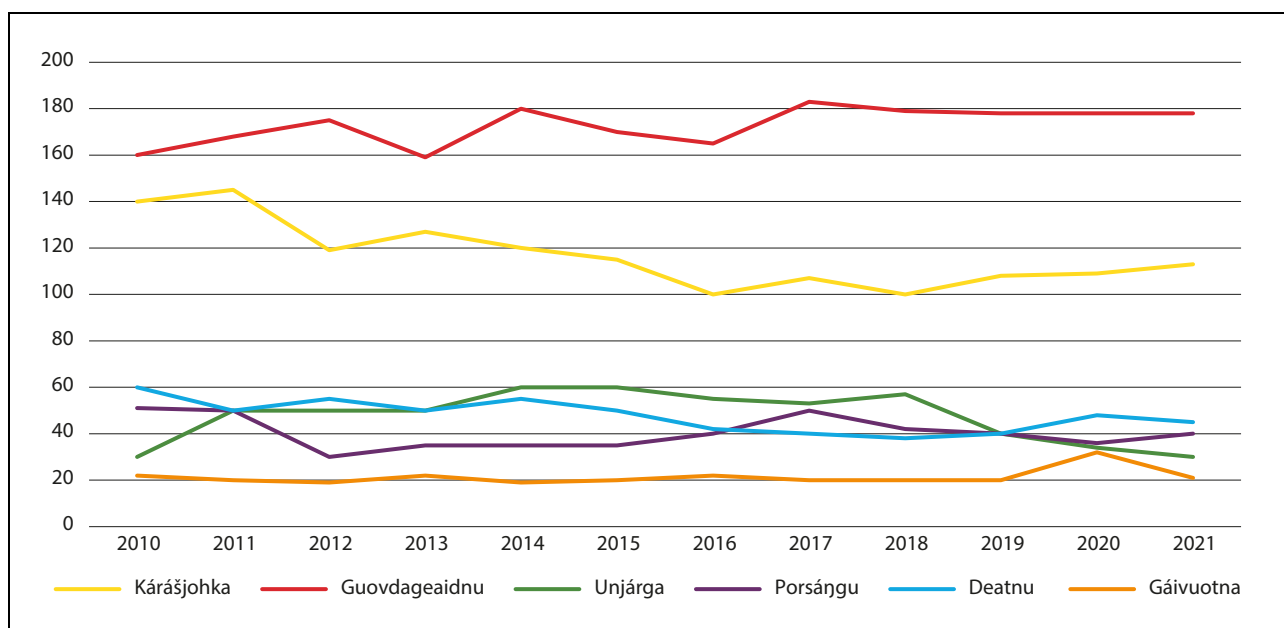
Gáldu: Sámediggi

vrii ja árbedihtui. Dat lea alimus lohku mánáin sámi mánáidgárdefálaldagas áigodagas 2016 – 2022. Mánáid lohku sámi mánáidgárddiin lea molsašuddan veaháš áigodagas 2016–2022, muhto lea lassánan 522 rájes jagi 2016 571 rádjai jagi 2022. Maŋná go bajimus lohku lei 202 jagi 2019, de njejjai mánáidlohku sámi ossodagain, muhto lea jagi 2022 lassánan 183 rádjai. Daid mánáid lohke geain lea sámi giellafálaldat mánáidgárddis, lea seamma áigodagas lassánan 107 rájes 139 rádjai.

Mánáid lohku davisámegiela mánáidgárdefálaldagas lea molsašuddan áigodagas, ja lea lassánan 696 rájes jagi 2021 802 rádjai jagi 2022. Áigodagas 2016–2022 lea ovdáneapmi leamaš posiitiiva máttasámegielas ja julevsámegielas.

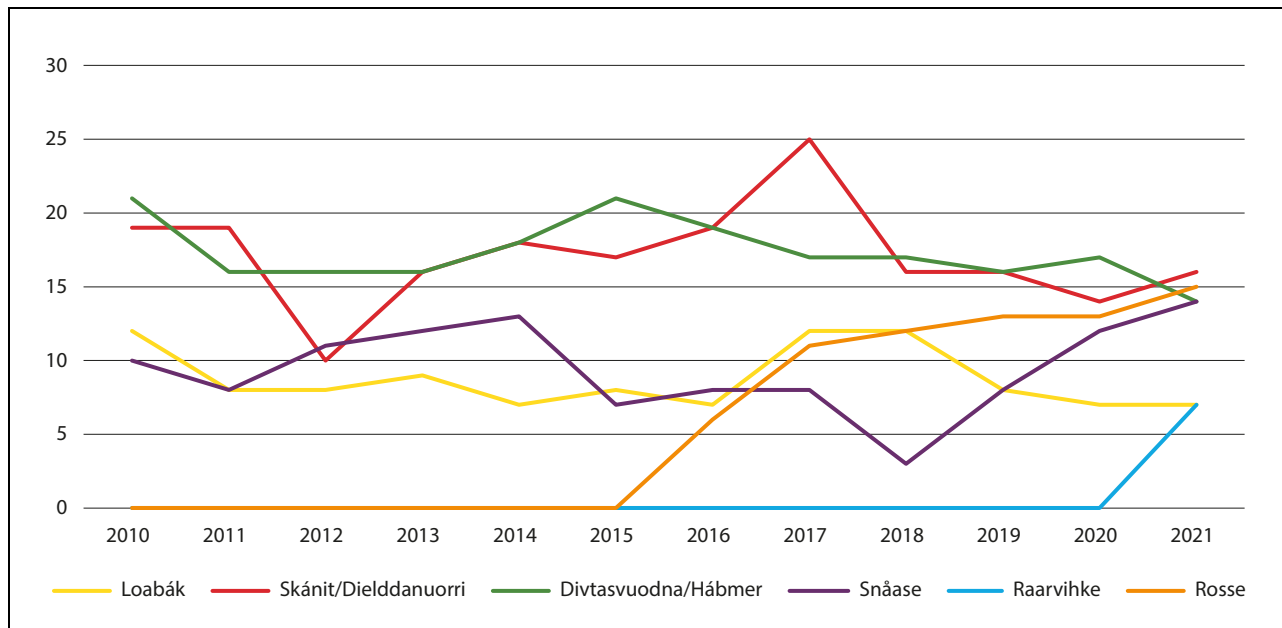
Sámi mánáid lohku sámi mánáidgárdefálaldagain hálddašanguovllu gielddain

Raporttas *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene* čájeha NORCE sámi mánáidgárdefálaldagaid ovdáneami hálddašangielddain áigodagas 2010–2021. Govus 2.2 čájeha daid gielddaid sámi mánáidgárddiid dahje sámi mánáidgárdeossodagaid mánáid logu ovdáneami mat lahttuduvvojedje sámegiela hálddašanguvlui jagi 1992. Govus 2.3 čájeha sámi mánáidgárdefálaldagaid ovdáneami daid eará hálddašangielddain. Vaikke vel mánáidlohku ollu hálddašangielddain lea ge njedjan, de čájeha NORCE raporta ahte mánáidlohku sámi mánáidgárdefálaldagain lea bisson dássidit áigodagas.

Govus 2.2 Mánáid lohku sámi mánáidgárdeossodagain dain gielddain mat serve sámegiela hálddašanguvlui jagi 1992.

Gáldu: Sámediggi, NORCE heivehan

Govus 2.3 Mánáid lohku sámi mánáidgárdeossodagain eará hálddašangielddain

Gáldu: Sámediggi, NORCE heivehan

Hálddašanguovllus ledje sullii 40 sámi mánáidgárdeossodaga mat juohkásit sullii 20 sámi mánáidgárdái ja golmma, njealji sámi ossodahkii dáža mánáidgárdiin. Sámi mánáidgárdefálaldagat ledje maiddái gielddain hálddašanguovllu olggobealde, erenoamážit stuorát gávpogiin ja sámi guovddášguovlluidd lahkasas gávpogiin.

Hálddašanguovlluin ledje Guovdageainnus eanemus mánát sámi mánáidgárdefálaldagain, sullii 180 mánáin mañimus jagiid. Guovdageainnus ledje dušše sámi mánáidgárdit. Hálddašanguovllu vuosttaš gielddaid gaskkas ledje Gáivuonas uhcimus mánát sámi ossodagain, gaskal 20 ja 30 máná, muhto doppe ledje ollu mánát mat ledje ožžon sámegeiela oahpahusa dáža mánáidgárdiin.

Gáivuona suohkanis lea dáža mánáidgárdi sámi ossodat mañná viiddiduvvon čielga sámi mánáidgárdin.⁷ Dain gielddain mat bohte mielde hálddašanguovlui mañná jagi 1992, ásahuvvojede priváhta sámi mánáidgárdit sihke Divtasvuonas, Skániin ja Hábmeris. Rosse oáččui vuosttaš sámi mánáidgárdeossodaga jagi 2016 mañnágo lei leamaš guokte jagi sámi giellaoahpahas dáža mánáidgárdis. Maiddái eará gielddain mat fále sámi giellaoahpahas mánáidgárdis, lei fálaldat viidáseappot ovddiduvvon sámi ossodahkan dáža mánáidgárdis. Muhtun gielddain mat adde sámi giellaoahpahas mánáidgárdis, lei fálaldat ovddi-

duvvon viidáseappot sámi ossodahkan dáža mánáidgárdis.

2.1.2 Mánáidgárde dili čeahkkáigeassu

Vaikke vel sámi mánáidgárdefálaldagain jearru lea lassánan, de lea fálaldaga ovdáneapmi mañimus jagiid leamaš muttagit bissovaš. Dát lea dagahan mealgadis stuorra erohusa fálaldaga ja jearu gaskii. Dutkan lea čájehan ahte nu go sámi giellafálaldagat ge eambbo oppalaččat, de váikkuha olahtti mánáidgárdefálaldat ge geavahepmái. Jus galggaš juksat dan mihtu ahte oážžut eanet sámegeiela, de lea dárbu ásahit eanet sámi mánáidgárdefálaldagain ge.⁸

Dás mii dasto geahčadit dárkileappot mat sáhttet leat sivvan sámi mánáidgárdefálaldaga váilumi:

- Njuolggadusčeahkki mánáidgárdefálaldagaide sámi mánáid várás
- Diehtujuohkin sámi mánáidgárdefálaldagain birra
- Sámegeielalaš gelbbolašvuotta mánáidgárdis

Sámi mánáidgárdefálaldagain viiddideami ja nannema lassin lea dárbu loktet gelbbolašvuoda sámi giela ja kultuvrra birra oppalaččat. Mánáidgárdi rámmaplánas čuožžu čielgasit ahte buot mánáidgárdit galget oainnusmahttit sámi kultuvrra, ja

⁷ Angel ja earát 2022

⁸ Johansen 2020

váikkuhit dasa ahte mánáin galgá ovdánit sámi mánggabealatvuhtii árvvusatnin ja searvevuodadovdu, muhto dáža mánáidgárddiid bargiin váilu máhttu sámi giela ja kultuvrra birra.

2.1.3 Njuolggadusčoahkki sámi mánáid mánáidgárdefálaldahkii

Gielddas lea mánáidgárdelága mielde ovdasvástádus dakkár mánáidgárdefálaldagas sámi mánáide sámi guovlluin man vuodus lea sámi giella ja kultuvra, ja láchčimis dilálašvuodaid dasa ahte sámi mánát sámi guovlluid olggobealde sáhttet sihkkarastit iežaset giela ja kultuvrra. Mánáidgárdeláhka dattege ii mearrit vuoigatvuoda mánáidgárdefálaldaga sámezielas ja sámegeilli seamma láchkai go oahpahušláhka mearrida vuoigatvuoda oahpahussii sámezielas ja sámegeilli. Vuoddoskuvlaoahpahasas mii lea mánáide ja nuoraide sihke vuoigatvuodta ja geatnegasvuodta, lea sámi mánáin sámi guovlluin vuoigatvuodta oahpahussii sámezielas ja sámegeilli.

Vaikke vel gielddain lea ovddasvástádus láchčit mánáidgárdefálaldaga sámi mánáide gč. mánáidgárdelága § 10 goalmát laddasa, de leat mánga gieldda mat eai vuorut ásahit ja láchčit diliid sámi mánáidgárdefálaldagaide. Árvalusain dieđáhussii čujuhuvvo dasa ahte sámi mánáidgárdefálaldagat eai vuoruhuvvo doarvái bajás heajos gielddaekonomiija geažil, ja dan oaihvilda maiddái Sámediggi. Sámediggi čujuha maid dasa ahte mánáidgárdeláhka lea eahpečielggas ja dan lea vejolaš dulkot iešgudet láchkai.

Mánáidgárdelága nuppástuhttin sihkkarastin dihtii sámi mánáide vuoigatvuoda sámezielalaš mánáidgárdefálaldaga deattuhuvvo dehálaš čuokkisin Sámedikki strategiijii sámi mánáidgárddiid várás. Árvalusat dieđáhussii čujuhit maiddái dárbbui defineret čielga mihtuid ja gealbogáibádusaid sámi mánáidgárdefálaldagaide, sihke hálldašanguovlluid siskkobearde ja olggobealde, nu ahte dat vástida oahpahušlága § 6-2.

2.1.4 Diehtjuohkima váilun sámi mánáidgárdefálaldagaid birra

Sámi mánáidgárdefálaldagaid lassáneaddji jearu ja dálá fállannávcca gaska lea stuoris. Dát lea hástalus mii lea sihke siskkobearde ja olggobealde hálldašanguovlluid.

Eanet ja eanet nuorra váhnemat mat eai hála sámeziela ieža, háliidit mánáidgárdefálaldaga mánáidasaset. Sámi mánáidgárdefálaldagaid jearhallan lassána, hálldašanguovlluid olggobealde ge (erenomážit gávpogiin), muhto váilot sihke

dakkár sámi mánáidgárdefálaldagat maiguin sáhtášii dustet dárbbu, ja diehtjuohkin das makkár fálaldagat gávdnojit.⁹ Árvalusčoahkkimiin dieđáhussii čujuhuvvui dasa ahte mángga gielddas leat vuordinlisttat sin sámi mánáidgárdefálaldahkii, ja jagi 2022 fertii Deanu giela heaittihit sin áidna sámi mánáidgárdefálaldaga go bargiin váillui sámezielgealbu.¹⁰ Buoret diehtjuohkin dárbbášuvvo váhnemiidda sámi mánáid vejolašvuodaid birra oážžut sámi mánáidgárdefálaldaga, ja dárbbu lea maid ahte gielddat háhket eanet sámi mánáidgárdesajiid, ja hálldašanguovlluid olggobealde ge.

Mánáidgárddi rámmaplánas leat sámi mánáid vuoigatvuodat dábálaš fáddá. Rámmaplána deattuha ahte sámi mánáidgárddit galget

ovddidit mánáid sámezielalaš gelbbolašvuoda, nannet mánáid sámi identitehta ja sealluhit sámi árvvuid, sámi kultuvrra ja árbedieđuid.

Rámmaplánas čuožžu maiddái ahte

eaktun lea maid ahte bargit hálldašit sámeziela ja ahte sis lea máhttu sámi kultuvrra birra.

Rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja bargamušaid birra mearriduvvui jagi 2017, ja dan implementeren árvoštallojuvvo.¹¹ Árvoštallama vuosttaš oasseraporta čájeha ahte mánáidgárddi bargu sámi gielain ja kultuvrrain molsašuddá dan mielde leat go mánáidgárddit definerejuvvo sámi mánáidgárdin, mánáidgárdin sámi ossodagain/básain dahje dáža mánáidgárdin. Viidaseappot čájeha árvoštallan ahte sámi mánáidgárddit vásihit stuorát hástalusaid barggus sámi gielain go sámi kultuvrrain. Sámi giellamánggabealatvuoda sealluheapmi lea hástalus mánáidgárddiin, ja dat čilgejuvvo váldoáššis váilevaš gelbbolašvuodain ja stuorra hástalusaiiguin háhkat gelbbolaš bargiid.

2.1.5 Mánáidgárdeoahpaheaddjit ja bargit sámezielgelbbolašvuodain váilot

Sámi mánáidgárdefálaldagaid bargiid gaskkas váilu ollu sámezielalaš gelbbolašvuodta. Sámezielalaš bargiid háhkan sámi mánáidgárdefálaldagaide gullá stuorámuš hástalusaid dál. Sámi mánáidgárdefálaldagaid bargiid gaskkas váilu ollu sámezielalaš gelbbolašvuodta.

⁹ Johansen (2020).

¹⁰ Gelbbolašvuoda váilun skuvllas gidde mánáidgárddi ja skuvlaluohkain eai leat oahpaheaddjit– NRK Sápmi – sámi ođđasat, kultuvra ja guoimmuheapmi

¹¹ Homme ja earát 2020

NORCE raporta *Hvor går Veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltnings-kommunene* čájeha ahte buot hálddašanguovllu gielddat, earret Guovdageainnu, geavahit ollu návccaid háhkat doarvái resurssaid sámezielalaš gelbbolašvuodain mánáidgárddi várás. Erenoamáš váttis lea fidnet mánáidgárdeoahpaheddjiid ja fágabargiid dárbbalaš golmmaoasat gelbbolašvuodain; mánáidgárdefágalaš gealbbuin ja sámi giella- ja kulturgealbbuin. Váilevaš rekrutteren mánáidgárdeoahpaheaddjioahpuide lea erenoamáš hástalus, erenoamážit Sámi allaskuvllas.

Mii eat dieđe logu mielde man ollu mánáidgárdeoahpaheaddjit dál gávdnojit sámi giella- ja kulturgealbbolašvuodain. Raporttas čujuha NORCE ahte gielddain iežaset kártemis lei buorre visogovva sámi gelbbolašvuodas iežaset gielddain, muhto dat ledje eanaš eahpeformála visogovat, eai ge statistihkat.¹²

2.1.6 Sámedikki mearkkašupmi

Sámi servodat lea čadat ovdáneamen. Mánáidgárddi rolla ja doaimma lea rievdan hui ollu, ja das leat čadat odđa hástalusat. Sámi mánáidgárddis lea dál stuorat ja dehálat rolla go ovdal, mánáid sámi giela, sámi kultuvrra ja sámi identitehta ovdáneamis. Go dat sámi mánát mat bajásšaddet dál, jodašit guovtti kultuvrra gaskkas, de vuoitá dáža kultuvra álkit. Sámediggi vásiha ahte dábálaš áddejupmi lea ahte sidjiide geat bajásšaddet Norggas, ankke vásihuvvo seammalágánin. Dakkár oppastahttin fuolastuhtá Sámedikki, ja Sámediggi deattuha man dehálaš dat lea ahte nannet áddejumi sámi mánáidgárddiiguin.

Sámi mánáidgárdesuorgi lea heahtedilis. Dilli ii leat čadnon dihto báikkiide, muhto guoská olles riikii gos leat sámi mánáidgárddit dahje mánáidgárddit sámi fálaldagain. Dán dilis lea negatiiva váikkuhus mánáidgárddiid sámi sisdoalu kvalitehtii, ja dilli lea dál nu ahte dárogiella lea váldogielan ollu sámi mánáidgárddiin. Sámi mánáin lea vuoigatvuohta oázžut dakkár dáseárvosaš mánáidgárdefálaldagaid mat dagahivčče ahte sii šattašedje sámezielagin ja bajásšattašedje buriin máhtuin sámi kultuvrras.

2.2 Vuodđoskuvla ja joatkkaoahpahas

2.2.1 Válddahallan ja ovdánanmearkkat

Oahppoplánadahkosa bajimus oassi válddaha sihke oahpahusa árvovuoddu ja prinsihpaid oahp-

pamii, ovddideapmái ja ávdnemii ja skuvlla geavadii.

Sámi kulturárbi lea oassi Norgga kulturárbbis, ja oahpahusa bokte galget oahppit oahpásmuvvat sámi álgoálbmoga historjái, kultuvrii, servodateallimii ja vuoigatvuodaide. Oahppit galget oahppat sámi kultuvrra ja servodateallima mánggabealatvuoda molsašuddamiid birra. Dál mihtut leat aiddostahttojuvvon Bajimus oasis, ja vuodđuduvon oahpahaslága ulbmilparagrafii, § 1-1, ja § 6-4.

Bajimus oassi gusto maiddá sámi skuvllii.

Sámi skuvla galgá láchčit dilálašvuodaid dasa ahte oahppit ožžot oahpahusa sámi árvvuid ja sámi giela, kultuvrra ja servodat eallima vuodul. Ulbmilparagrafa árvvut leat maid sámi árvvut ja gustojit sámi skuvllii. Sámi skuvllas lea dehálaš ahte lea oppasámi perspektiiva ja álgoálbmotperspektiiva, ja deattuhit dakkár materiála ja immateriála kultuvrra go árbedieđu, duoji ja sohka- ja bearašgaskavuodaid.

Gáldu: Bajimus oasis – vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat

Odđa oahppoplánain lea sihke eksplisihhta ja implisihhta sámi sisdoallu, ja sámi buohtalas dáseárvosaš oahppoplánain leat nannejuvvon sámi sisdoallu.

Vuoigatvuoda oahpahussii sámezielas ja sámegeilli mudde dál oahpahaslága kapihtal 6.

Boksa 2.3 Sámeigiella vuosttašgiellan ja nubbigiellan

Sámeigiella vuosttašgiellan lea daid ohppiid várás geain lea sámeigiella ruovttugiellan ja hállet sámeigiela go álget skuvllii. Sámezielas nubbigiellan leat golbma oahppoplána:

- Oahppit geat välljejit sámeigiela nubbigiellan, sámeigiela 2, álget dábálepmosit sámeigiela 1. ceahkki dahje árrat 2. ceahkki.
- Oahppit geat välljejit sámeigiela nubbigiellan, sámeigiela 3, álget dábálepmosit sámeigiela oahpahasain go leat vuodđooahpahusa gaskan. Dát plána lea dásevuodot, nu ahte iešgudet cehkiid oahppit sáhttet čuovvut seamma dási.
- Oahppit geat välljejit sámeigiela nubbigiellan, sámeigiela 4, leat oahppit geat välljejit álgit sámeigiela oahpahasain go sii álget joatkkaoahpahussii.¹

¹ Gáldu: Samisk i skolen (Utdanningsdirektoratet.no)

¹² Angel ja earát 2022

Sámi ohppiin lea vuoigatvuohta oahpahussii sámegielas ja sámegillii vuodđoskuvllas ja joatkaskuvllas, beroškeahhtá gos sii ássat riikkas. Oahppit válljejit guđe sámegielas sii háliidit oahpahusa, davvisámegielas, julevsámegielas dahje máttasámegielas.

Vuodđoskuvllas leat buot ohppiin geat orrot sámi guovlluin, vuoigatvuohta oahpahussii sihke sámegielas ja *sámegillii*. «Sámi guovlluin» oaivvilduvvo dain gielddain mat leat sámegiela hálddašanguovllus sámelága vuodul.¹³

Sámi guovlluid olggobealde lea dušše sámiin geat leat unnimusat logis gielddas, oktagaslaš vuoigatvuohta oahpahussii sámegielas, muhto sihke sámi ja eai-sámi ohppiin geat leat unnimusat logis gielddas, lea vuoigatvuohta vuodđoskuvlaoahpahussii sámegielas ja sámegillii. Dát vuoigatvuohta bistá nu guhká go leat báhcán unnimusat guhtta oahppi dan jovkui.

¹³ Guđe gielddat gullet sámegiela hálddašanguvlui, lea oddajagi 1.b. 2023 muttus mearriduvvon láhkaásahusas sámegiela hálddašanguovllu birra, gč, sámelága § 3 nr. 1.

Ii ovttaga oahppis joatkkaoahpahas leat vuoigatvuohta oahpahussii *sámegillii*. Stáhta eaiggáduššá guokte sámi joatkkaskuvlla, Sámi joatkkaskuvlla Kárašjogas ja Sámi joatkkaskuvlla ja boazodoalloskuvlla Guovdageainnus. Dát skuvllat leat riikkaviidosaččat ja galget addit oahpahusa sámegielas ja sámegillii.

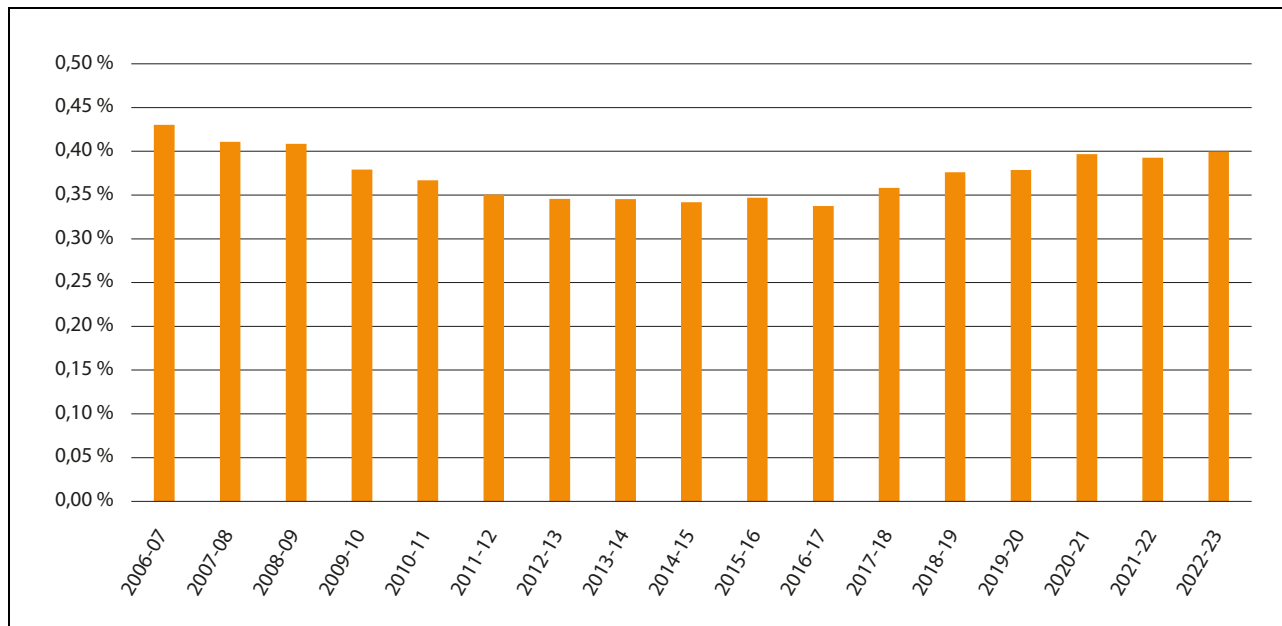
Daid ohppiid lohku vuodđoskuvllas geain lea sámegieloahpahus

Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga (GSI) logut čájehit ahte daid ohppiid lohku geain lea oahpahus sámegielas, lea molsašuddan gaskal sullii 2700 oahppi ja 2100 oahppi, gč. tabealla 2.3. Skuvlajagiid 2006–2007 rájes 2014–2015 rádjai njejai daid ohppiid lohku oktiibuot geain lei oahpahus sámegielas. Lohku bisui oalle vuollin 2016–2017 rádjai, ovdalgo dat mañimus guđa jagi lea fas lasánan. Tabealla čájeha maiddá ahte daid ohppiid lohku geat ožžot oahpahusa máttasámegielas ja julevsámegielas, lea veháš molsašuddan, muhto ahte mañimus jagiid lea lassánan oktiibuot.

Tabealla 2.3 Sámegieloahpahusa ohppiid lohku vuodđoskuvllas

Jahki	Davvisámegiella	Máttasámegiella	Julevsámegiella	Oktiibuot
2006–2007	2479	116	77	2672
2007–2008	2354	109	79	2542
2008–2009	2339	101	77	2517
2009–2010	2158	97	81	2336
2010–2011	2073	90	97	2260
2011–2012	1987	94	72	2153
2012–2013	1933	95	98	2126
2013–2014	1947	86	93	2126
2014–2015	1943	74	99	2116
2015–2016	1935	116	113	2164
2016–2017	1920	100	104	2124
2017–2018	2049	101	118	2268
2018–2019	2168	111	115	2394
2019–2020	2186	113	110	2409
2020–2021	2308	101	113	2522
2021–2022	2277	106	109	2492
2022–2023	2327	105	114	2546

Gáldu: Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga

Govus 2.4 Ohppiid oassi geain lei oahpahas sámeielain vuodđoskuvllas áigodaga skuvlajagi 2006–2007 rájes gitta maiddái skuvlajagi 2022–2023

Gáldu: Vuodđoskuvlla diehtjuohkinvuogádaga

Ohppiid lohku sámegeiela oahpahasain

GSI-logut čájehit ahte daid ohppiid oassi geat leat ožžon oahpahusa sámegeielas vuodđoskuvllas maŋimus 17 jagi, lea molsašuddan veaháš, gč. govvosa 2.4. Maŋimus guhtta jagi mii oaidnit ahte ohppiid oassi lea lassánan, ja lea skuvlajagi 2022–2023 ruovttoluotta dan bajimusdássái mii lei ovdal 2009–2010.

Luohan sámegeielaohpahas vuodđoskuvllas

Vaikke vel daid ohppiid lohku geat ožžot sámegeielaohpahusa, lea lassánan maŋimus jagiid, de oaidnit ahte ollu oahppit luhpet oahpahas oahppomannolagas. Dan oaidnit ovdamearkka dihtii go geahčadit daid vuodđoskuvlla ohppiid logu skuvlajagiidjagiid 2020–21, 2021–22 ja 2022–23 geain lea sámegeiella vuosttaš- dahje nubbigielan vuodđoskuvllas juogaduvvon ceškiide, gč. govvosa 2.5. buot dán golmma skuvlajagi oaidnit ahte leat eanaš oahppit 3. dahje 4. ceahkis geain lea sámegeiella vuosttaš- dahje nubbigielan. Dan rájes njiedjá daid ohppiid lohku geat ožžot sámegeielaohpahusa.

Seamma soju oaidnit go buohtastahttit jahkodat bessožiid 2006–07 rájes 2022–23 rádjai. Vaikke vel dát leat ge nettologut mat eai čájjet ahte muhtumat sáhttet boahit oahpahussii gaskan ja earát fas luohpat oahpahas, de dat čájeha dakkár soju

ahte oahppit válljejit eret sámegeielaohpahas dadistaga go sii šaddet boarráseappot.

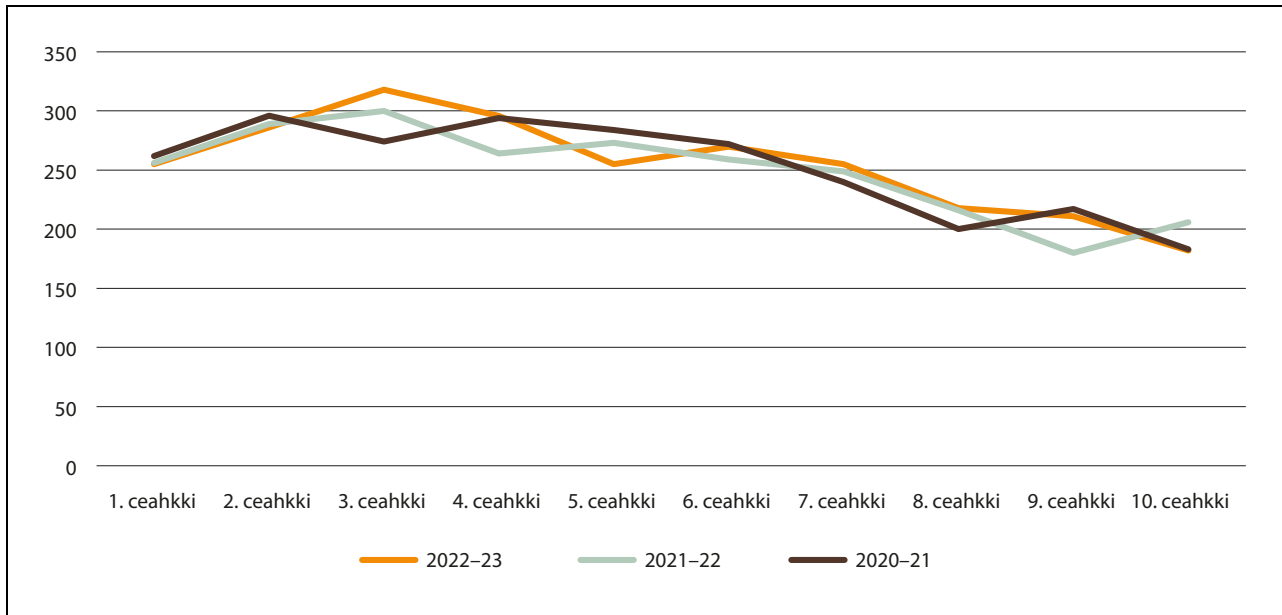
Orru leamen nu ahte váldá muhtun áiggi dan rájes oahppi álgá vuodđoskuvllii dassáziigo oahppi rekrutterejuvvon sámegeielaohpahussii. Sivvan sáhttet leat ahte mánga váhnema háliidit vuordit veaháš addimiin ohppiide dan oahpahusa, váilevaš dieđut ohppiid vejolašvuodaid birra, dahje ahte skuvllas eai leat oahpaheaddjiresurssat dahje ii leat vejolašvuolta addit oahppái dakkár oahpahusa.

Sámi logut muitalit 14 – Čielggaduvvon sámi statistihkka 2021 Čielggaduvvon sámi statistihkka 2021 gihppagis lea dutkkus mii guorahallá luohpama dárkileappot ja gávnnahe ahte sámegeielaohppiid luohan vuodđoskuvlamannolagas lea sullii 20 proseantta sámegeielas 1, badjel 30 proseantta sámegeielas 2 ja badjel 60 proseantta sámegeielas 3. Danne cuige dutkkus ahte dan geažil berre iskat mii lea sivvan dán suodđamii oahpahas ja mo sáhtášii uhcidit dan.¹⁴

Uhcit luohan daid ohppiid gaskkas geat ožžot oahpahusa sámegeillii

Maŋimus 17 jagi lea daid ohppiid lohku geat ožžot oahpahusa sámegeillii vuodđoskuvllas, molsašuddan gitta lagabui 1000 oahppis sullii 800 oahppái.

¹⁴ Vangsnés 2021

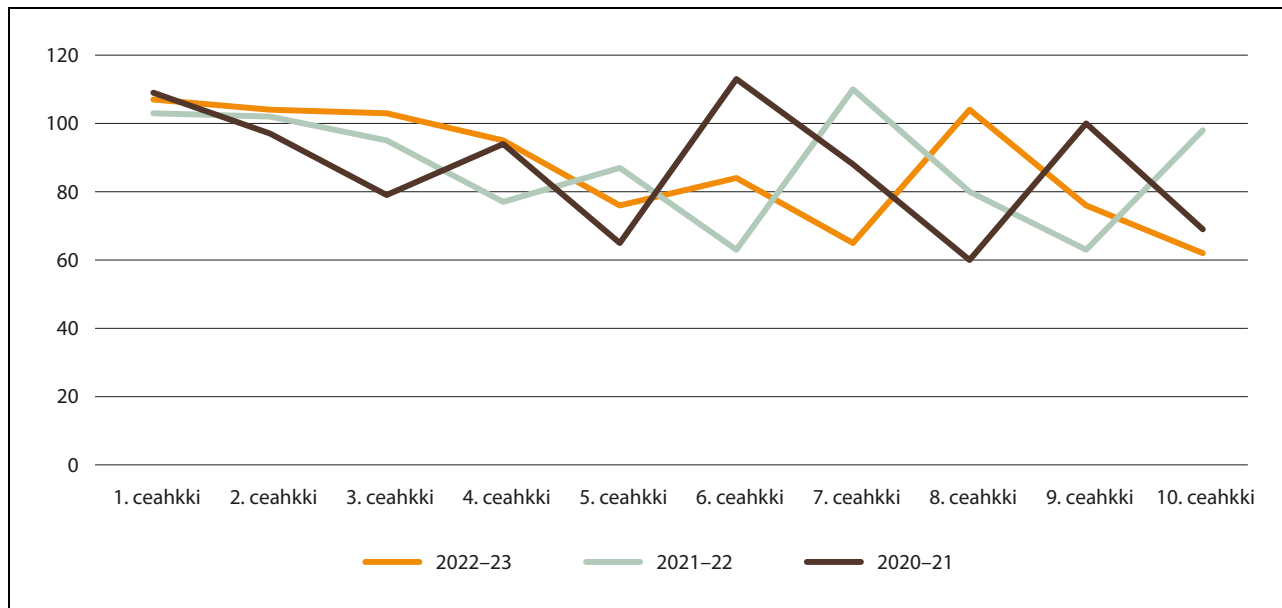
Govus 2.5 Daid ohppiid lohku gain lea sámegielloahpahus ceahkiid mielde skuvlajagiid 2020–2021, 2021–2022, 2022–2023

Gáldu: Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga

Ár	1. ceahkki	2. ceahkki	3. ceahkki	4. ceahkki	5. ceahkki	6. ceahkki	7. ceahkki	8. ceahkki	9. ceahkki	10. ceahkki
2022 – 23	255	286	318	296	255	270	255	218	211	182
2021 – 22	256	289	300	264	273	259	249	216	180	206
2020 – 21	262	296	274	294	284	272	240	200	217	183
2019 – 20	256	252	288	285	284	235	220	227	185	177
2018 – 19	231	279	296	307	252	234	243	200	190	162
2017 – 18	262	267	283	253	245	234	208	187	162	167
2016 – 17	243	284	258	251	240	195	177	162	167	147
2015 – 16	253	257	269	249	224	197	173	173	159	210
2014 – 15	251	241	255	224	215	181	197	171	204	177
2013 – 14	230	245	240	238	188	211	203	215	187	168
2012 – 13	232	233	240	196	226	211	237	194	178	179
2011 – 12	223	241	203	250	216	249	210	188	186	188
2010 – 11	231	214	245	263	261	231	208	203	192	212
2009 – 10	203	270	255	294	250	223	214	211	216	198
2008 – 09	247	277	324	296	275	239	245	224	202	191
2007 – 08	233	312	296	282	271	261	267	220	192	205
2006 – 07	295	295	298	332	305	269	243	218	226	194

Govus 2.6 Sámegielloahpahus vuodđoskuvllas – jahkodat bessožat 2006–07 rájes 2022–23 rádjai

Gáldu: Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga

Govus 2.7 Daid ohppiid lohku geain lea oahpahus sámegillii ceahkiid mielde skuvlajagiid 2020–2021, 2021–2022 ja 2022–2023

Gáldu: Vuoddoskuvlla diehtjuohkinvuogádaga

Govus 2.6 čájeha mo ohppiidlohku juohkása iešguđet ceahkkái skuvlajagiid 2020–2021, 2021–2022 ja 2022–2023. Dát profila lea veaháš earálá-gan go dat gráfa mii čájeha mo daid ohppiid lohku juohkása geat ožžot oahpahusa sámegiela. Orru ovdamearkka dihtii nu ahte ollu oahppit álget oahpahusaid sámegillii vuosttaš jagi rájes jo. Dat lea lunddolaš go eatnašat dáid ohppiin ássat sámi guovlluin ja sis lea sámegiella vuosttašgiellan.

Go mii čuovvut mañimus 17 jagi jahkodat bessožiid, de oaidnit ahte maiddá lea netto-luohpan bessožiin vuoddoskuvllas, gč. tabealla 2.6. Muhto dat molsašuddá jagiid gaskkas. Ovdamearkka dihtii lea uhcit luohpan dan bessožis mii álggii skuvlajagi 2006–2007, muhto uhcit luohpan dan bessožis mii álggii 2012–13. Muhto váldogovva das lea ahte luohpan lea maiddá daid ohppiid gaskkas geain lea oahpahus sámegillii.

Oahpahusdirektoráhta logut čájehit ahte daid ohppiid lohku geain lea sámegiela oahpahus joatkaskuvllas mañimus guovtti jagis leamaš dássidit allat go buohtastahtta ovddit čieža jagiin. Mañimus golmma jagis leat badjel 500 oahppi válljen sámegiela vuosttašgiellan dahje nubbigiellan, oktan sámegiela 3 ja sámegiela 4 nubbigiellan, gč. válddahaš bajábealde bovssas. Skuvlajagi 2020–21 lea dattetge daid ohppiid lohku geain lea oahpahus sámegiela njiedjan veaháš 16 ohppiin, guovtti jagis. Menddo árrat lea dadjat lea go dát bastevaš vai sahte sodju.

Tabealla 2.4 Daid ohppiid lohku geain lea oahpahus sámegillii – olles vuoddoskuvllas

Jahki	Oahppit oktiibuot
2006–2007	991
2007–2008	940
2008–2009	940
2009–2010	924
2010–2011	893
2011–2012	855
2012–2013	873
2013–2014	822
2014–2015	812
2015–2016	833
2016–2017	814
2017–2018	849
2018–2019	833
2019–2020	857
2020–2021	874
2021–2022	878
2022–2023	876

Gáldu: Vuoddoskuvlla diehtjuohkinvuogádaga

År	1. ceahkki	2. ceahkki	3. ceahkki	4. ceahkki	5. ceahkki	6. ceahkki	7. ceahkki	8. ceahkki	9. ceahkki	10. ceahkki
2022 – 2023	107	104	103	95	76	84	65	104	76	62
2021 – 2022	103	102	95	77	87	63	110	80	63	98
2020 – 2021	109	97	79	94	65	113	88	60	100	69
2019 – 2020	98	83	92	67	116	88	69	101	72	71
2018 – 2019	80	100	69	117	92	71	100	73	71	60
2017 – 2018	104	71	115	90	78	103	79	72	63	74
2016 – 2017	78	114	91	77	105	78	78	64	75	54
2015 – 2016	115	88	79	107	82	81	67	79	56	79
2014 – 2015	83	82	106	84	85	70	83	69	76	74
2013 – 2014	87	105	88	84	74	83	71	89	74	67
2012 – 2013	114	93	88	79	83	77	101	84	71	83
2011 – 2012	90	86	78	87	80	99	90	79	81	85
2010 – 2011	93	83	90	85	102	93	84	80	89	94
2009 – 2010	84	93	83	107	98	82	86	98	96	97
2008 – 2009	93	80	118	98	83	86	98	97	100	87
2007 – 2008	80	114	97	84	90	100	98	99	92	86
2006 – 2007	121	96	92	96	105	103	104	95	94	85

Govus 2.8 Oahpahus sámegeallii vuoddoskuvllas – jahkodat bessožat 2006–07 rájes 2022–23 rádja

Galdu: Vuoddoskuvlla diehtojuohtkinvuogádaga

Tabealla 2.5 Sámegeallii vuosttašgiellan dahje nubbigiellan 2013–14 rájes 2022–23 rádjai

Fága	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018	2018–2019	2019–2020	2020–2021	2021–2022	2022–2023
Vuosttašgiella	242	203	213	204	209	205	178	202	199	218
Nubbigiella	209	243	247	267	242	273	264	325	318	293
Oktiibuot	451	446	460	471	451	478	442	527	517	511

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

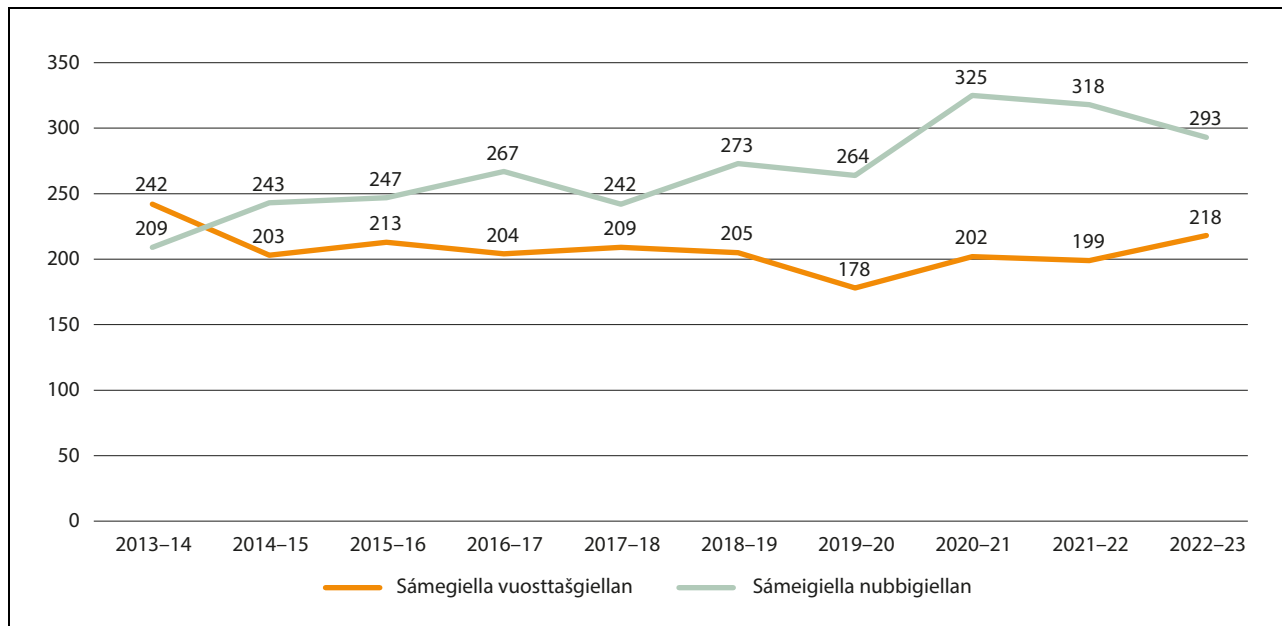
Daid ohppiid lohku geain lea sámegealloahpahus joatkkaoahpahusas

Eará ovdáneapmi mii lea veara mihttet, lea ahte ollu oahppit joatkkaoahpahusas válljejit oahpaha nubbigielas dan sajis go vuosttašgielas. Nu mo boahtá ovdan govvošis 2.7 sullii logi jagi rievddai dilli go eanet oahppit válljegehte sámegeallo nubbigiellan dan sajis go vuosttašgiellan. Erohus lea lassánan vaikke vel orru ge ahte sodju manimus guovtti jagis lea jorggihan.

Mii eat dieđe mii lea sivvan dán molsumii vuosttašgielas nubbigiellii. Muhto árvalusčeahkki-

miin ja háleštemiin ohppiiguin lea boahtán ovdan ahte sin mielas orru sámegeallo vuosttašgiellan hui gáibideaddji ja váttis lea das fidnet buriid árvosániid. Danne válljejit oahppit sámegeallo nubbigiellan go sin mielas lea dalle álkít fidnet buriid árvosániid.

NORCE raporta *Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene* čájeha ahte orru leamen posiitiiva ovdáneapmi daid ohppiid logus geat válljejit sámegealloahpaha joatkkaoahpahusas. Ohppiidlogu lassáneapmi lea buorre go servodagas lea stuorra dárbu sámegeallgelbbolašvuhtii. Oahppit geain lea

Govus 2.9 Oahppit geain lea sámegiella joatkkaoahpahusa buot dásiin.

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

leamaš sámegiella joatkkaoahpahas, sáhttet leat buorre vuodđun rekrutteremii viidásat ohppui sámegielloahpaheaddjin.

Seammás lea ollu mii geažida ahte vuodđu dasa ahte eanet oahppit välljejit sámegielloahpahas, lea stuorát. Olles nuoraidceahkis lea manimus jagiid leamaš sullii 600–700 oahppi mat leat ožžon sámegielloahpahas. Olles nuoraidceahkis leat golbma jahkodat bessoža ja dan sáhtta buohstastahhtit joatkkaoahpahasain mas maiddá lea oktiibuot golbma jahkodat bessoža. ja Daid ohppiid lohku geain lea vuosttašgiellan ja nubbigiellan joatkkaoahpahas, lei skuvlajagi 2022–2023 oktiibuot 511. Muhto dain ledje 173 oahppi mat váldet sámegiella 4. Sámegiella 4 lea daid ohppiid várás geain ii leat leamaš sámegiella vuodđoskuvllas. Daid ohppiid nettolohku geain lea leamaš sámegielloahpahas vuodđoskuvllas, ja geat jotket dainna joatkkaoahpahas, lea danne dušše 338 oahppi. Dát logut čájehit ahte sirdasuvvamis vuodđoskuvllas joatkkaoahpahussii, de njiedjá daid ohppiid lohku geat välljejit oahpahas sámegiellas. Eanet oahppit sáhttet välljet joatkit oahpahasain sámegiellas go sii álget joatkkaoahpahussii.

Muhto logut leat maid mearkan dasa ahte eanet oahppit orrot šaddamin sáhkki ja beroštišgohtet oahppat sámegiella. Manimus gávccii jagi lea leamaš positiiva sodju daid ohppiid logus geat välljejit sámegiella dásis 4 joatkkaoahpahasasi. Skuvlajagi 2015–2016 välljejedje 86 oahppi oahpahas sámegiella 4:s, ja ohppiid lohku lea skuvlajagi 2022–2023

duppalastojuvvon, gč. tabealla 2.8.¹⁵ Go sámegiella 4 lea jurddašuvvon daid ohppiide geain ii leat leamaš sámegiella vuodđoskuvllas, de dat duodašta stuorát beroštumi oahppat sámegiella ja ahte lea duohta vejolašvuohta oažžut eanet ohppiid välljet oahpahas sámegiellas, sihke vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahas.

Ollugat leat diedihhan ahte ohppiin geat ovdal eai leat ožžon oahpahas sámegiellas, lea stuorra beroštupmi oahppat sámegiella. Riikarevišuvnna raporttas čujuhuvvo jearahallamiidda skuvlajodiheddjiiguin mat duodaštít ahte gávnojit oahppit geat háliidivčče oahppat sámegiella, muhto ahte sii eai oáččo dakkár fáaldaga dannego sis ii leat vuoigatvuohta dakkár oahpahussii.¹⁶ Danne livččii vejolaš oažžut eanet ohppiid oahppat sámegiella go dušše daid geain lea vuoigatvuohta oahpahussii sámegiellas, muhto ahte dat maid gáibida eanet oahpaheaddjiid mat oahpahit sámegiellas.

Oahppit geat välljet oahpahas sámegiellas, sáhttet dan oažžut fylkkagielddalaš skuvllain dahje dan guovtti stáhta joatkkaskuvllas Guovdageainnus ja Kárášjogas. Vuolábealde tabeallas oaidnit ahte ohppiidlohku stáhta joatkkaskuvllain lea leamaš sullii 200 manimus vida jagi.¹⁷

¹⁵ Joatkkaoahpahas fágaválljema statistihkka.

¹⁶ Dokumeanta 3:5 (2019–2020) *Riikarevišuvnna raporta sámi ohppiid vuoigatvuoda birra oahpahussii sámegiellas ja sámegillii*

¹⁷ Prop. 1 S (2022–2023) ja Oahpahusdirektoráhta logut.

Tabealla 2.6 Daid ohppiid lohku joatkkaoahpahusas geain lea nubbigiellan sámegiella 4 skuvlajagi 2015–2016 rájes skuvlajagi 2022–2023 rádjai.

Giella	2015– 2016	2016– 2017	2017– 2018	2018– 2019	2019– 2020	2020– 2021	2021– 2022	2022– 2023
Julevsámegiella nubbigiella – sámegiella 4	0	4	1	5	4	4	2	8
Davvisámegiella nubbigiella – sámegiella 4	85	89	82	102	126	164	184	162
Máttasámegiella nubbigiella – sámegiella 4	1	1	1	2	0	3	2	3
Oktiibuot	86	94	84	109	130	171	188	173

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

Tabealla 2.7 Stáhta joatkkaskuvllaid ohppiidlogu ovdáneapmi

Ohppiidlohku 1.10 muttus	2018–2019	2019–2020	2020–2021	2021–2022	2022–2023
Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus	81	91	85	92	86
Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas	119	100	105	121	104
Oktiibuot	200	191	190	213	190

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

2.2.2 Vuodđooahpahusa dili čoahkkáigeassu

Vaikke vel daid ohppiid lohku geain lea sámegielloahpahus vuodđoskuvllas, lea lassánan manimus jagiid, de čájeha bajábealde dilleválddahallan ahte go geahččat olles vuodđooahpahusa oktanaga, de leat muhtun hástalusat. De vuos váldá veahás áiggi ovdalgo oahppit välljejit oahpahusa sámegielas. Nuppádassii álgá luohpan oahpahusas jo 4. Ceahkis ja joatká olggos olles vuodđooahpahusa. Orru maid leamen nu ahte eanebut luhpet go sirdasuvvet joatkkaoahpahussii. Seammás orru leamen nu ahte joatkkaoahpahusa ohppiin lea stuorra beroštupmi oahppat sámegiela. Danne sáhtášedje eanebut čadahit ja ceavzit oahpahusa sámi giellagelbbolašvuodain.

Daid ohppiid dáfus geat ožžot oahpahusa sámegillii, lea ovdáneapmi hui seammalágan, muhto luohpan ii leat nu čielggas dán joavkkus go daid ohppiid gaskkas mat ožžot oahpahusa sámegielas.

Mii eat dieđe manne váldá muhtun áiggi ovdalgo oahppit välljejit sámegiela ja manne nu ollugat luhpet. Riikarevišuvnna raporta ja árvalu-

sat dieđáhussii čujuhit muhtun vejolaš čilgehu-
saide:

- váhnemat háliidit vuordit. Skuvlaálgin lea stuorra rasttildeapmi ollu ohppiide, ja muhtun váhnemat oaivvildit ahte lea menddo gáibi-deaddji sihke skuvlaálgimiin ja oahpahusain sámegielas.
- váhnemat eai dovdda buot vejolašvuodaid ja vuoigatvuoda ovdal go mánát álget skuvlii
- skuvllain váilot oahpaheaddjiresurssat, ja váttis lea háhkat sámegiela oahpaheddjiid
- jus oahppis lea uhccán máhttu ovddalgihtii, de sáhtá leat gáibideaddji nuoramusaide konsenteret iežaset go sii ožžot oahpahusa gáiddusoahpahussan¹⁸
- fága- ja tiibmajuogu gáibáduusat mearkkašit ahte dat oahppit geat välljejit oahpahusa sámegielas, ožžot dávjá dán oahpahusa lassin dábálaš tiimmaide, ja dalle go eará ohppiin leat eará doaimmat dahje fágat
- oahpahusas lea menddo heajos kvalitehta, ja oahppit movttahuvvet ja välljejit heaitit

¹⁸ Dokumeanta 3:5 (2019–2020)

- váhnemiin ii leat nu ollu sámegielmáhttu ahte sáhtášedje veahkehit mánáideaset oahpahu-
sas, ja nu heitet oahppit sámegielain dađistaga
go gáibádušat sturrot skuvlamannolagas.¹⁹

Vuolábealde válddahuvvojit muhtun vejolaš sivačilgehusat lagabui.

2.2.3 Váilevaš ja vátna dieđut ohppiid vuoigatvuodaid birra

Departemeanttat leat ožžon dieđuid dan birra ahte váhnemat ja oahppit eai oaččo dárbbaslaš dieđuid vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid birra oahpahu-
sii sámegielas. Riikarevišuvnna raporta sámegi-
eloahpahusa birra čujuha dasa.²⁰ raporta čájeha
ahte oahppit geat bivdet oažžut oahpahusa sámegi-
elas ja sámegillii, ožžot ollašuttojuvvot vuoi-
gatvuoda, sihke siskkabealde ja olggobealde sámi
guovlluid. Dattetge lea uhccán diehtujuohkin vuoi-
gatvuoda birra oahpahušii sámegielas ja sámegil-
lii. Dat guoská erenoamážit ohppiide olggobealde
sámi guovlluid.

Váhnemat čujuhit dasa ahte sii fertejit ieža váldit oktavuoda gielddaiguin, fylkkagielddaiguin ja skuvllaiguin oažžun dihtii dieđuid sámegieloahpa-
husa birra. Raporttas boahká ovdan ahte dušše nje-
aljádasoassi gielddain main lea sámegieloahpahu-
s, almmuhit ahte sii dieđihedje fáldadaga birra gieldda
neahttasiidduin. Riikarevišuvdna lea guorahallan
muhtun neahttasiidduid main leat dieđut gielddain,
fylkkagielddain ja skuvllain, muhto dain leat
uhccán dieđut. Váttisvuohta guoská maiddá
stuorát gávpotgielddaide gos leat ollu oahppit main
lea vuoigatvuohta sámegieloahpahušii.

2.2.4 Sámegeioahpahusa organiseren

Departemeanttat leat ožžon dieđuid dan birra ahte muhtun oahppit vásihit skuvllaid sámegieloahpa-
husa organiserema gáibideaddjin. Muhtun ohppi-
ide lágiduvvo oahpahuš sámegielas manjá
dábalaš tiibmaplána, ja earát fas váldojuvvot eret
dábalaš oahpahušas ja ožžot oahpu okto.

Oahpahušdirektoráhta lea ožžon muhtun dieđuid dan birra ahte báikkálaš čovdosat sáhttet
vásihuvvot hehttehussan dasa ahte oahppit sáhttet
válljet joatkit sámegielain vuosttaš- dahje nubbigi-
ellan, joatkkaoahpahušas. Oahppit vásihit ahte

sámegieloahpahuš lágiduvvo eahpeiddolaš áigái
skuvlabeaivvis dahje vejolaččat olggobeallái beaiv-
válaš skuvlaáiggi rámma. Oahpahušdirektoráhta
diehtá maiddá ahte muhtun skuvllat válljejit ovt-
tastahttit ohppiidoavkkuid main lea sámegiella
iešgudet dásiin. Dat sáhtta leat hástaleaddjin ohp-
piide jus erohus ohppiid gaskkas lea stuoris. Eará
skuvllain daid ohppiid lohku geain lea sámegiella
vuosttaš- dahje nubbigiellan, leat nu uhci ahte
oahppit vásihit ahte sii leat okto tiimmain. Dat
guoská erenoamážit ohppiide geat válljejit sámegi-
ela olggobealde sámi guovlluid.

Jagi 2021 raporta mii earret eará giedahallá
daid ohppiid luohpama geat álget sámegieloahpa-
husain, čujuha dasa ahte sáhttet leat manjá ja sea-
gáš siva dasa mii gohčoduvvo «suodđan» sámegi-
eloahpahušas.²¹ Vejolaš siva lea ahte ohppiin
geain lea sámegieloahpahuš vuoddoskuvllas, leat
eanet tiimmat go sis geat čuvvot dábalaš fága- ja
tiibmajuogu. Muhtun oahppit vásihit hehttehus-
san dan go leat eanet tiimmat.

Gustojeaddji fága- ja tiibmajuohku

Sierra fága- ja tiibmajuogut leat ráhkaduvvon daid
ohppiid várás geat čuvvot Máhttoloktema – sámi
Oahppoplánadahkosa. Čilgejuvnon lea maid ahte
dat oahppit geat eai čuovo Máhttoloktema – sámi,
muhto geain galgá leat oahpahuš sámegielas
vuosttaš- dahje nubbigiellan, galget čuovvut
dábalaš fága- ja tiibmajuogu heivehusaiguin.

Buot oahppit geain lea vuoigatvuohta oahpa-
hušii sámegielas, galgá maid leat oahpahuš dáro-
gielas, muhto sii eai dárbbas oažžut oahpahuš
čálalaš siidogielas (láhkaásahuš oahpahušlága
paragrafaide 1-9 ja 1-11 rádjai). Oahppit sáhttet
ieža válljet lea go sámegiella vai dárogiella mii lea
su vuosttašgiella.

Dalle go gustojeaddji fága- ja tiibmajuohku háb-
mejuvvui, lei dehálaš vuhtiiváldit ahte ohppiin galgá
leat vejolaš oažžut ollašuttojuvvot sin vuoi-
gatvuoda ja vejolašvuoda oahpahušii sámegielas
almmá dan haga ahte sii galge oažžut nu ollu lassiti-
immaid daid ohppiid ektui mat čuvvot dábalaš fága-
ja tiibmajuogu. Dehálaš lea maid vuhtiiváldit ahte
ohppiin galget leat seamma vejolašvuodát ollašut-
tit ulbmiljuksama eará fágain, ja ahte sis danne eai
galgga leat mearkkašahtti uhcit tiimmat dáid fágain.

1.–7. ceahkki

Buot ohppiin geain mánáidceahkis galgá leat
oahpahuš sámegielas vuosttaš- dahje nubbigiellan,

¹⁹ Árvalusat KS, KDD ja KD gaskasaš čoahkkimis skáb-
mamánu 22. b. 2022.

²⁰ Dokumeanta 3:5 (2019–2020) *Riikarevišuvnna raporta
sámi ohppiid vuoigatvuoda birra oahpahušii sámegielas ja
sámegillii*

²¹ Vangnes 2021

galget leat uhcimusat 1562 tiimma oktiibuot oahpahussii sámezielas ja dározielas. Dat lea oktiibuot 190 tiimma eanet go dain ohppiin leat dározielas geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu. Oahpahusa sámezielas sáhtta organiseret iešguđet láhkai:

- Dan 190 tiimma sáhtta addit lassitiibmun nu ahte tiibmalohku oktiibuot 1.-7. ceahkis šadda stuorát go dain ohppiin geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu.
- Tiimmaid sáhtta viežžat eará fágain go geavaha dábálaš ortnega gitta 5 proseantta rádjai dávggasvuodas (čuokkis 2.1.1 Oahpahusdirektoráhta dokumeanttas 1-2022).
- Gitta 5 proseantta rádjai geavaheami ođđasiujuogadeamis eará fágain sáhtta ovttahttit lassitiimmaiguin.

8.–10. ceahkki

Oahppit geain lea oahpahus sámezielas vuosttášdahje nubbigiellan nuoraidceahkis, eai dárbbáš oázžut oahpahusa vieriszielas/čieknudeamis/bargoeallinfágain. Jus oahppit geavahit dán spiehkastaga, de sii eai oáččo stuorát tiibmalogu oktiibuot nuoraidceahkis go dat oahppit geain lea oahpahus dározielas ja vieriszielas/čieknudeamis/bargoeallinfágain. Oahppit geain lea oahpahus sámezielas, sáhttet válljet maiddái oázžut oahpahusa vieriszielas/čieknudeamis/bargoeallinfágain, ja dáid ohppiide šadda stuorát tiibmalohku oktiibuot nuoraidceahkis.

Joatkkaoahpahus

Sihke dat oahppit geain lea leamaš ja sii geain ii leat leamaš loahpahus sámezielas vuoddoskuvllas, sáhttet válljet oahpahusa sámezielas joatkkaskuvllas.

Fidnofágalaš oahppoprográmmaid ohppiin lea oahpahus sámezielas sihke joatkkaoahpahusa ceahkis 1 (Jo1) ja joatkkaoahpahusa ceahkis 2 (Jo2), muhto sis lea oahpahus dározielas dušše Jo2 ceahkis. Ohppiin geain lea oahpahus sámezielas, lea moadde tiimma uhcit fidnofágalaš čieknudeamis go eará ohppiin. Sis lea dattetge 12 tiimma eanet guovtti jagi badjel go ohppiin geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu.

Lohkanráhkkanahhti oahppoprográmmaid oahppit geain lea oahpahus sámezielas vuosttášdahje nubbigiellan joatkkaskuvllas, eai dárbbáš lohkat vierisgiela. Danne oázžot eanaš oahppit geain lea oahpahus sámezielas, oktiibuot seamma ollu fágaid go oahppit geain ii leat oahpahus sámezielas joatkkaskuvllas. Spiehkastat guoská daidda ohppi-

ide geat oázžot sámezielaoahpahusa easkka joatkkaskuvllas (sámegiella nubbigiellan, sámegiella 4). Dát oahppit sáhttet sámegeilli geavahit 140 tiimma mat leat várrejuvvo válljenprográmmafágii.

Lohkanráhkkanahhti oahppoprográmmaid oahppit geain lea oahpahus sámezielas, sáhttet maiddái válljet oahpahusa vieriszielas. Dat oahppit geain lea oahpahus sihke sámezielas ja vieriszielas, oázžot muhtun tiimmaid eanet go oahppit geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu.

Organiserema birra

Skuvlaeaggát dat mearrida mo sámezielaoahpahusa galgá organiseret iešguđet skuvllas daid rámmaid siskabealde mat leat fága- ja tiibmajuogus. Skuvlaeaggát galgá ságaškuššat iešguđet čovdosiid váhnemiiguin. Skuvlaeaggát/skuvla sáhtta organiseret oahpahusa nu ahte sámezielaoahpahusa ohppiin eai leat eanet tiimmat oktiibuot oahppomannolagas go dain ohppiin geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu. Skuvlaeaggát/skuvla sáhtta maiddái organiseret oahpahusa nu ahte oassi oahpahusas addojuvvo lassetiibman.

Beroškeahhtá organiseremis oázžot dat 1.–7. cehkiid oahppit geain lea sámezielaoahpahus, ovta fága eanet go oahppit geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu. Nuoraidceahkis sáhttet daid ohppiin geain lea sámezielaoahpahus, leat seamma ollu fágat go ohppiin geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmalogu dannego sis lea oahpahus sámezielas, muhto eai dárbbáš váldit vierisgiela/čieknudeami/bargoeallinfága. Jus sii válljejit vierisgiela maiddái, de dat boahhtá lassin.

Lohkanráhkkanahhti joatkkaoahpahusas eai dárbbáš oahppit geain lea sámezielaoahpahus, váldit vierisgiela. Danne oázžot sámezielaoahpahusa oahppit seamma ollu fágaid go oahppit geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu, muhto eanet fágaid ja tiimmaid jus sii háliidit váldit vierisgiela lassin oahpahussii dározielas, sámezielas ja eará fágain (geahča vuolábealde visogova mii čájeha tiibmalohkoerohusa sámezielas ja dábálaš fága- ja tiibmajuogus).

Vaikke vel fága- ja tiibmajuogu dávggasvuolta ja ohppiid válljenvejolašvuodat dagahit ahte ohppiin eai dárbbáš leat eanet tiimmat eai ge fágat, de sáhttet oahppit vásihit sámezielaoahpahusa organiserema báikkálaččat eahpeoiddolažžan, gč. bajábealde čilgehusa. Danne lea dehálaš ahte skuvlaeaggát, go sii organiserijit sámezielaoahpahusa, geahččala dan dahkat nu ahte dat oahppit geat válljejit sámegiela, vásihit organiserema oiddolažžan, ja ahte dat lea mielde oázžumin ohppiid

Ceahkki	Tiibmalohku	
	Dábálaš	Sámegiella
1.–7. ceahkit oktiibuot	5272	5462
8.–10 ceahkit oktiibuot	2622	2622
	7894	8084
Jo1 LR ¹	842	822
Jo2 LR	840	822
Jo3 LR	841	879
Oktiibuot Jo1+Jo2+Jo3 LR	2523	2523
Jo1 LR	982	962
Jo2 LR	980	962
Jo3 LR	981	1019
Oktiibuot Jo1+Jo2+Jo3 LR	2943	2943
Jo1 FF ²	981	998
Jo2 FF	982	977
Oktiibuot Jo1+Jo2 FF	1963	1975

Govus 2.10 Visogovva mii čájeha tiibmalohkoerohusa sámegielas ja dábálaš fága- ja tiibmajuogus

¹ Lohkanráhkkanahatti

² Fidnofágit

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

joatkit sámegieloahpahusain olles 13-jahkásaš skuvlamannolagas.

2.2.5 Erohusat oahpahusfálaldagas daidda ohppiide geat ožžot gáiddusoahpahusa

Riikarevišuvnna loahppajurdda lei ahte oahppit geat ožžot oahpahusa sámegielas gáiddusoahpahusa bokte, eai oáččo dásseárvosaš fálaldaga daid ohppiid ektui geain lea báikkálaš oahpahus. Sivvan dasa lea sihke organiseren ja čadaheapmi. Iskadeapmi čájeha ahte gáiddusoahpahusa ohppiid oahpahasálgin mañiduvvo go rámmaeavttut, nu go oahpahaslatnja ja/dahje teknikkalaš reaidut, eai leat sajis skuvlaálgima muttus. Nubbi sivva lea ahte gáiddusoahpahusdárbu dieđihuvvo menddo mañjit go skuvllat leat vuos geahččalan háhkat báikkálaš oahppi. Dasa lassin vásihit muhtun skuvllat ahte sis leat heajos teknikkalaš reaidut ja dohkkemeahtun interneahhtaoktavuohta.

Riikarevišuvnna raporttas boahdá maid ovdan ahte erenoamážit nuoramus ohppiide lea váttis konsentreret go sis lea gáiddusoahpahus sámegielas. Vánhemiid mielas lea sihke skuvlaálgin ja sámegieloahpahus menddo gáibideaddji. Dat sáhtta leat sivvan dasa go muhtun váhnemat válljejit mañjit álgima sámegielain dassážiigo mánná lea veahá boarrásat.²²

Statistihkka mii čájeha galle oahppi ožžot oahpahusa sámegielas gáiddusoahpahusa bokte, lea eahpidahtti ja muhtumassii váilevaš. *Sámi logut mitalit 8 – Čielggaduvvon sámi statistihkka 2015* čájeha galle oahppi ožžo gáiddusoahpahusa skuvlajagiid 2005–06 ja 2014–15. Skuvlajahki 2011–12 lei buoremus jahki dán áigodagas go lagabui 200 oahppi ožžot gáiddusoahpahusa vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahas.²³

Riikarevišuvnna raporta čájeha ahte skuvlajagi 2017–18 ledje guhttanuppellogis geat fále gáiddusoahpahusa, ja ahte 67 oahpaheaddji oahpahedje oktiibuot 340 oahppi vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahas. Dat dagai 12 proseantta daid ohppiin geat ožžo oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Oktiibuot 150 skuvlla vástidedje dan jearahallaniskadeapmái maid Riikarevišuvnna sáddii skuvlajagi 2017–2018. Daid gaskkas ledje 56 vuoddoskuvlla ja 19 joatkkaskuvlla main ledje oahppit geat ožžo gáiddusoahpahusa sámegielas.²⁴

Máhttodepartemeantta Prop. 1 S (2022–2023) čájeha galle gáiddusoahpahusoahppi leat stáhtalaš skuvllain ja Áarjelsaemien Vierhtiesáafoes.

Sámi joatkkaskuvllat Kárásjogas ja Guovdageainnus leat registreren eanet gáiddusoahpahusfálaldaga jearu davvisámegielas.

Áarjelsaemien Vierhtiesáafoes lea ohppiidlohku lassánan 2020–2021 rájes. Jagi 2021 jahke-raportta mielde lea doaimma nagodan ásaht buori fágabirrasa julevsámegiela gáiddusoahpahussii.²⁵

Muhtun oahppit oazžot maid fálaldaga oassálastit giellačoahkkanemiide dahje hospiterenorrumiidda gáiddusoahpahusa oktavuođas. Skuvlaeaiiggát dat árvoštallá ja mearrida galget go oahppit oazžut dakkár giellačoahkkananfálaldaga. Riikarevišuvnna raporta geažida ahte sullii 50 proseantta daid ohppiin geain lei gáiddusoahpahus, oassálaste giellačoahkkanemiide dahje hospiterenorrumiidda.²⁶

²² Dokumeanta 3:5 (2019–2020)

²³ Johansen 2015

²⁴ Dokumeanta 3:5 (2019–2020)

²⁵ Stáhtalaš doaimmaid stáhtus, Oahpahusdirektoráhta eaiiggátbargamušaid etáhtastivrejupmi ja hálddašeapmi, 2021

Tabealla 2.8 Oahppit mat ožžot gáiddusoahpahusa stáhtalaš skuvllain

Skuvla	2018–19	2019–20	2020–21	2021–22	2022–23
Gáiddusoahpahus joatkkaskuvllas Kárašjogas	31	56	51	65	68
Gáiddusoahpahus joatkkaskuvllas Guovdageainnus	9	33	63	55	20
Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe	47	60	86	148	147
Oktiibuot	87	149	200	268	235

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

Tabealla 2.9 Åarjelsaemien Vierhtiesåafoe – Gáiddusoahpahusohppiid lohku, juogaduvvon sáme giela mielde

Giella	2020–2021	2021–2022	2022–2023
Máttasáme giella	41	75	62
Julevsáme giella	17	35	33
Davvisáme giella	32	38	52
Ohppiidlohku oktiibuot	90	148	147

Galdu: Oahpahusdirektoráhta

Riikarevišuvnna iskkadeapmi vuodđoskuvllain čájeha ahte ii lean ovttamielalášvuohtha das mii guoská ávkái giellačoahkkanemiin/hospiterenorrumiin. 28 skuvlla 56 skuvllas oaivvildit ahte oahppit ožžot buori ávkki, vihtta skuvlla oaivvildit ahte oahppit eai oaččo buori ávkki, ja 23 skuvlla fas lea leat eai ovttaoavilil eai ge vuosteoavilil dan čuoččuhussii. 19 skuvlla oaivvildit ahte giellačoahkkanemiin/hospiterenorrumat čuhcet oahpahussii eará fágain, ja seamma ollu skuvllat fas oaivvildit ahte ii leat nu. 18 skuvlla eai leat eai ovttaoavilil eai ge vuosteoavilil dan čuoččuhussii.²⁷

Jagi 2020 oačču Oahpahusdirektoráhta bargamuššan Máhttodepartemeanttas árvvoštallat doaibmabijuid buoridan dihtii gáiddusoahpahusfálaldaga sáme gielas.²⁸ Ođđajagimánu 29. b. 2021

vástádusas válddaha Oahpahusdirektoráhta dili giellačoahkkanemiid oktavuodas ná:

Stáhtahálddašeaddjit diedihit ahte giellačoahkkanemiid čadahuvvojit iešguđet láhkai. Muhtumat gohčodit daid giellačoahkkanemiid, earát hospiteremiin dahje leairaskuvlan. Stáhtahálddašeaddjit diedihit ahte sis leat seahkálás vásáhusat das mo dakkár čoahkkanemiid doibmet geavadis, ja ahte ii leat mihkkege systematihkaid árvvoštallamis kvalitehta ja ávkki ohppiide. Hástalussan lea ahte doaibmabijuid gaskkas lea stuorra erohus iešguđet gielaid dáfus ja gaskal daid gielddaid, skuvllaid ja ásahusaid mat fálet hospiterema.

Oahpahusdirektoráhta čállá vástádusastis departementii ahte lea hástaleaddjin organiseret giellačoahkkanemiid mat sihkkarastet ahte buot oahppit ožžot buori, dohkálaš ja dásseárvosaš oahpahusfálaldaga. Direktoráhta deattuha erenoamáš dehálažžan fuolahit nuoramus ohppiid mat leat eret ruovttuin, ja eará ohppiid geat sáhttet leat erenoamáš rašis dilis. Ohppiin leat vuogaduvvonat oahpahuslága kapihttala 9A vuodul skuvlabirrassa birra, maiddái go sii oassálastet giellačoahkkanemiide.

Dát guorahallan čájeha ahte eanet go okta oahppi logi oahppis ožžot oahpahusa gáidduso-

²⁶ Logut leat vižžojuvvon daid vástádusain maid sii almmuhedje geat fále gáiddusoahpahusa skuvlajagi 2017/18, dan gearahallaniskadeamis maid Riikarevišuvdna čadahii. Geahča Riikarevišuvnna raportta sámi ohppiid vuogaduvvonat birra oahpahussii sáme gielas ja sáme giellii, Dokumeanta 3:5 (2019–2020).

²⁷ Dokumeanta 3:5 (2019–2020) *Riikarevišuvnna raporta sámi ohppiid vuogaduvvonat birra oahpahussii sáme gielas ja sáme giellii*

²⁸ Bargamuš 2020-025, *Tiltak for bedre fjernundervisningstilbud i samisk og kunnskap om læringsutbyttet til elever som har opplæring i og på samisk*. Máhttodepartemeanttas Oahpahusdirektoráhtii.

hpahusa bokte, ja ahte oahpahusfálaldagas daid ohppiide geat ožžot gáiddusoahpahusa, leat erohusat. Dasa lassin oaidnit ahte muhtun ohppiide sáhttet giellačoahkkanemiid ja hospiterenormiid kvalitehtas leat erohusat.

2.2.6 Váttis rekrutteret oahpaheddjiid geain lea gelbbolašvuolta sámegielas

Ovdalis raporttain lea bures duodaštuvvon ahte lea váttis rekrutteret oahpaheddjiid geain lea gelbbolašvuolta sámegielas. Riikarevišuvnna raporta čujuha jearahallamiidda skuvlaeaigggádiiguin, rektoriiguin ja váhneimiiguin mat duodaštit ahte sii vásihit oahpaheaddjiváilli hástalussan sámegielloahpahussii geavadis.²⁹

Sámi logut 9 jagi 2016 mannosáš artihkal čájeha čielga erohusa gielddaid gaskkas go guoská sámegielloahpaheddjiid fidnemii.³⁰ Orru leamen nu ahte hálddašangiieldain leat uhcit hástalusat rekrutteret odđa oahpaheddjiid go dan mii eará gielddain lea. Dat guoská erenoamážit davvisámi guvlui. Iskkadeami loahppajurdda lea ahte mađe guhkit giella lea eret hálddašangiieldas, dađe eanet hástaleaddjin lea rekrutteret oahpaheddjiid. Dan iskkadeami mielde lea julevsámegiela dilli duodaleamos, ja ahte oahpaheaddjiváili ii leat nu duodalaš davvisámegiela ja máttasámegiela ektui. Dattetge čájeha ahkegaskamearri ahte boahhte logi jagiid luhpet mearkkašahhti ollu sámegielloahpaheaddjit. Artihkkala loahppajurdda lea danne ahte mis soitet leat ollu uhcit sámegielloahpaheaddjit logi ja guoktelogi jagi geahčen go dál, jus rekrutteren sámi oahpaheaddjioahpuide ii buorránivččii ráđdehusa ja diedáhus áigumušaid vuodul.

Njuolggadusčoahkki – gealbogáibádus

Oahpaheddjiin mat galget virgáduvot oahpavirgái vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvllas, galgá leat guoskevaš fágalaš ja pedagogalaš gelbbolašvuolta, gč. oahpahuslága § 10-1 ja oahpahuslága lánkaásahusa §§ 14-1 rájes 14-4 rádjai.

Oahpaheddjiin geat oahpahit, galget leat kvalifikašuvnnat daid fágain main sii oahpahit. Oahpaheddjiin geat oahpahit dárogiela, sámegiela, dárogiela mearkagiela, matematihka dahje engelasgiela mánáidceahkis, galget leat uhcimusat 30 oahppočuoggá fágas 1.–7. ceahkiin ja uhcimusat 60 oahppočuoggá 8.–10. ceahkiin. Dasa lassin lea gá-

bádussan uhcimusat 30 oahppočuoggá eanaš eará fágain nuoraidceahkis ja joatkkaoahpahas.

Ráđdehusas lea oassin odđa oahpahuslágas Dokumeanttas Prop. 57 L (2022–2023) evttoha ráđdehus spiehkastaga oahpahusfága gelbbolašvuodagáibádusas. Spiehkastat evttohuvo guoskat oahpahussii maid dakkár oahpaheaddjit addet geat ollašuhhte virgádangáibádusaid ovdal oddajagimánu 1. b. 2014, ja dakkár oahpaheaddjit geat leat čađahan dábalašoahpaheaddjioahpu beroškeahttá goas dat oahpu čađahuvvui.

Sámegielloahpaheaddjit vuoddoskuvllas

GSI statistihka mielde oahpahit oktiibuot 226 oahpaheaddji sámegiela vuoddoskuvllas skuvlajagi 2022–23. Dain oahpahit 136 oahpaheaddji 1.–7. ceahkiin ja 90 oahpaheaddji 8.–10. ceahkiin. Tabela 2.10 čájeha ahte skuvlajagi 2016–17 rájes lea daid oahpaheddjiid lohku oktiibuot lassánan veahás geat oahpahit sámegiela vuoddoskuvllas, muhto ahte lohku rievddada jagis jahkái ja mánáidceahki ja nuoraidceahki gaskkas. GSI statistihka dán suorggis manná dušše ruovttoluotta skuvlajahkái 2016–17.

Skuvlajagi 2022–23 lea veahás eanet go 80 proseantta oahpaheddjiin geat oahpahit 1.–7. ceahkiin uhcimusat 30 oahppočuoggá sámegielas. Dat lea veahás uhcit go skuvlajagi 2021–22 go oassi lei veahás uhcit go 90 proseantta. Mañimus čieža jagi lea oassi molsašuddan gaskal 70 ja veahás uhcit go 90 proseantta. 8.–10. ceahkiid oahpaheddjiin leat veahás eanet go 40 proseantta uhcimusat 60 oahppočuoggá sámegielas skuvlajagi 2022–23. Dat lea uhcit go skuvlajagi 2021–2022 go oassi lei veahás eanet go 70 proseantta. Mañimus čieža jagi lea dát oassi molsašuddan gaskal veahás eanet go 40 ja 75 proseantta.

NORCE raporta *Hvor går Veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene* čájeha ahte eanaš gielddain sámi hálddašanguovllus váilot oahpahusbargit golmmageardásaš gelbbolašvuodain, mii mearkkaša ahte eai leat doarvái oahpaheaddjit ja veahkkebargit geat máhttet sámegiela ja geain lea gelbbolašvuolta sámi kultuvrras. Raporta čájeha ahte uhccán gielddain leat nu ollu oahpaheaddjit ahte sii sáhttet addit oahpahusa sámegillii eará fágain. Dat duodašta ahte dárbašuvvojit eanet oahpaheaddjit, ja dárba stuorru boahhtevuodas go eanebut mannet ealáhahkii boahhte 10 jagi áigodagas.

Riikarevišuvnna raporta referere jearahallaniskadeapmái maid sii čađahedje vuoddoskuvllaid gaskkas. Dat čájeha ahte skuvllat main leat sámi oahppit, eanaš sáhttet fállat sámegielloahpa-

²⁹ Dokumeanta 3:5 (2019–2020)

³⁰ Johansen, K. 2015

Tabealla 2.10 Daid oahpaheddjiid lohku geat oahpahit sámegeiela vuodđoskuvllas

Skuvlajahki	1.–7. ceahkit	8.–10. ceahkit	Oktiibuot
2016–17	135	67	202
2017–18	153	60	213
2018–19	144	61	205
2019–20	164	65	229
2020–21	137	68	205
2021–22	162	79	241
2022–2023	136	90	226

Gáldu: Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga

heddjiide oasseáiggevirggiid. 60 proseantta jearahallaniskkaideami skuvllain oaivvildit ahte leat váilevaš oahpaheaddjiresurssat, ja lagabui 70 proseantta skuvllain oaivvildit ahte sámegeielaohpaheddjiin váilu fágabiras. Rektorat ja skuvlaeaggádat diedihit iskkadeamis ahte lea váttis rekrutteret oahpaheddjiid sámegeielaohpahussii. Okta sivain maid sii almmuhit, lea ahte eai leat ohccit virggiide. Eará sivva lea ahte skuvllat sáhttet fállat dušše oasseáiggevirggiid vuollegis virgecuovkkaiguin.

Máttasámegeielas ja julevsámegeielas mielddisbuktá oahpaheaddjiváili heahtedili, ja rekrutterenvuoddu lea gárži. Ollu oahpaheaddjit mannet eará hálldašan- ja hálldahusvirggiide ja oahpponeavvuid ráhkadeapmái.

Sámegeielaohpaheddjit joatkkaoahpahusas

NORCE raporta *Hvor går Veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene* čájeha ahte sámegeielaohpaheddjiid rekrutteren joatkkaoahpahussii lea hástaleaddjin olles hálldašanguovllus, ja erenoamážit máttasámegeielas ja julevsámegeielas lea heahtedilli. Davvisámegeielaohpaheddjiid rekrutteren oppalaččat dohkálaš, muhto muhtun sájiin lea váttis bastevaččat virgádit oahpaheddjiid geain lea gáibiduvvon formála gelbbolašvuohta, erenoamážit jus skuvla lea gievrras giellaguovlluid dahje geasuheaddji gávpotsámi guovlluid olggobealde.

Raporta čujuha viidáseappot dasa ahte davvisámegeielaohpaheddjiid osiin ja olles máttasámegeielaohpaheddjiid osiin, čuočcá buolvamolsun sámi oahpaheaddjisehtui. Julevsámiguovllus leat rekrutterenhástalusat issoras stuorrát eai ge čadnojuvvon ahká, muhto oppalaččat stuorra oahpaheaddjiváilái.

Raporta čujuha dasa ahte ohppiidlogu ovdáneapmi sámegeiela oktavuodas fylkkagielddaid joatk-

kaskuvllain lea dássit, ja muhtun guovlluin lassáneamen. Orru leamen nu ahte eanet ja eanet oahppit gávpogiin háliidit sámegeielaohpahusa, sihke siskkabealde ja olggobealde giellahálldašanguovllu. Raportta loahppajurdda lea ahte sámegeielaohpaheddjiid jearru lassánan boahttevaš jagiid, sihke buhtten dihtii sin geat mannet ealáhahkii, ja addin dihtii eanet ja eanet ohppiide buori oahpahusfálaldaga.

Oahpaheaddjit stáhta sámi joatkkaskuvllain

Sámi joatkkaskuvllas ja boazodoalloskuvllas Guovdageainnus lea daid oahpaheddjiid oassi geain lea oahpahusgealbu sámegeielas, sullii 60 proseantta buot virgáduvvon oahpaheddjiin, ja Sámi joatkkaskuvllas Kárášjogas dat fas lea mealgat vuolábealde 40 proseantta. Oahpahusgealbu sámegeielas mearkkaša ahte oahpaheaddjis leat uhcimusat 60 oahppočuoggá sámegeielas, lassin dohkkehuvvon pedagogalaš ohppui.

Sullii 80 proseantta Guovdageainnu skuvlla oahpaheddjiin lea gelbbolašvuohta oahpahit sámegeiellii, dan ektui go sullii 70 proseantta Kárášjoga skuvlla oahpaheddjiin lea gelbbolašvuohta oahpahit sámegeiellii. Oassi lea leamaš oalle dássit manimus golmma jagi goappašiid skuvllain.³¹ Gelbbolašvuohta oahpahit sámegeiellii mearkkaša ahte oahpaheaddjis leat uhcimusat 60 oahppočuoggá dan fágas mas oahpahuvvo, dohkkehuvvon pedagogalaš oahppu, muhto eai fal 60 oahppočuoggá fágas sámegeiella. Sis lea dattetge doarvá njálmálaš ja čálalaš giellagelbbolašvuohta dasa ahte oahpahit fágaset sámegeiellii.

³¹ Stáhtalaš doaimmaid stáhtus, Oahpahusdirektoráhta eaiggátbargamušaid etáhtastivrejupmi ja hálldašeapmi, 2021.

Tabealla 2.11 Daid virgáduvvon oahpaheddjiid oassi sámi joatkkaskuvllain geain lea gelbbolašvuohta oahpahit sámegeilas ja sámegillii. Proseantta mielde

Gelbbolašvuohta	2019–20	2020–21	2021–22
Oahpahasgealbu sámegeilas – Guovdageainnu skuvla	60,4	54,5	62
Oahpahasgealbu sámegeilas – Kárášjoga skuvla	30,2	33,3	37
Gelbbolašvuohta oahpahit sámegillii – Guovdageainnu skuvla	85,4	79,5	81
Gelbbolašvuohta oahpahit sámegillii – Kárášjoga skuvla	69,8	70,8	72,2

Galdu: Oahpahasdirektoráhta

2.2.7 Sámi oahpponeavvuid váilun

Mánnga jagi lea leamaš hástaleaddjin fidnet doarvái sámegeilalaš oahpponeavvuid, ja odđa oahpponeavvuid ovddideapmi *Máhttolokten 2020 S:i* váldá áiggi dála ovdánanleavttuin.

Sámedikkis lea ovddasvástádus sámi oahpponeavvuid ráhkadeamis davvi-, mátta- ja julevsámegillii vuoddooahpussii 1.-13. jahkecehkiide, sihke dábálaš ja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid.

Máhttodepartemeanta juolluda jahkásaččat stáhtabušehta kapihttala 560 poastta 50 Sámi ulbmilat, Sámi giella, kultuvra ja servodateallin, bokte ruđaid Sámedikki bargui oahpahasulbmiliiguin, oktan oahpponeavvuid ovddidemiin ja buvttademiin sámegeilaide. Oahppoplánadahkosa Máhttolokten 2020(LK20) ásaheami oktavuodas lea juolludus lassánan muhtun áiggi, dusten dihtii lassáneami oahpponeavvobuvttadusa.

Sámediggi bargá dan ala ahte sámi ohppiide galget dakkár sámi oahpponeavvut leat olámuttus mat čuvvot gustovaš oahpponeavvobuktosa davvi-, julev- ja máttasámegillii, ja ahte diehtujuohkin dan birra lea buorre. Sámediggi lea eaktudeaddji sámi oahpponeavvuid ovddideapmái ja ruhtada sámi oahpponeavvoprošeavttaid. Sámediggi definere ulbmiliid, strategiijaid ja doaibmabijuid váikkuhangaskaomiide oahpponeavvuid ovddideapmái plánadahkosiid ja bušeahhtaproseassaid bokte.

Sámediggi juolluda, čuovvula ja dárkkista oahpponeavvodoarjagiid lágaid ja njuolggadusaid rámmaid siskabealde. Sámediggi čatná iežas barggu oahpponeavvuiguin dan doaibmaplánii mii lea mearriduvvon oahpponeavvoovddideapmái. Doaibmaplánas leat višuvnnat, doaibmabijut ja fokussuorggit oahpponeavvuid ráhkadeapmái gustovaš plánadahkosiid vuodul.

Juolluduvvon proševttat fuolahit odđa oahppoplánadahkosa áigumušaid, mas digitála

gelbbolašvuohta galgá fuolahit persovdnadieđuid ja ovddiduvvot oahpponeavvuid oppalaš hábmema gustovaš lágaid vuodul. Vista Analyza lea ovttas Deanu gielddain evalueren Sámedikki ohcanvudot doarjjaotnega Sámedikki ovddas.³² Evalueren čájeha ahte oahpponeavvoráhkadeami buvttadankapasitehta ja ovdáneami váldohástalussan lea čálliid ja jorgaleddjiid vátnivuohta ja gázžes doarjjarámma.

Nubbi guovddáš hástalus lea ahte ollu oahpponeavvoprošeavttat mañjonit ja dain lea guhkes buvttadanáigi. Ovddidanbirrasiin leat mánnga lađđasa, smávva giellabirrasat, smávva lágádušat ja uhccán čállit. Leat uhccán čállit ja giellaresursat mat sáhttet ovddidit oahpponeavvuid ollesáiggis, dannego lágádušat ja ovddideaddjit gilvalit earret eará skuvllaiguin ja eará áshusaiguin gelbbolašvuođa alde. Sámi oahpponeavvočállit leat eanaš oahpaheaddjit, geat dábálaččat leat virgáduvvon oahpaheaddjin sámi ohppiide. Bahkadasan ja hástalussan lea go oahpponeavvuid ovddideapmi sámegillii sáhtta dagahit váttisin fidnet oahpaheddjiid ohppiide.

Issoras stuorra váttisvuohta lea háhkat jorgaleddjiid geat sáhttet jorgalit oahpponeavvuid davvisámegeilaš julev- ja máttasámegillii ja dárogieala buot golmma sámi oahpahasgillii. Olbmot geain lea jorgalangelbbolašvuohta ja geaid sáhtášii geavahit oahpponeavvuid jorgaleapmái, geasuhuvvojit maiddá eará jorgalanbargguide. Ovdamearkka dihtii váikkuha stáhtalaš neahttsiidduid dahje eará diehtujuohkimiid jorgaleapmi dakkár olbmuid fidnemii geat sáhttet jorgalit oahpponeavvuid. Dat mearkkaša ahte rivttes ja buori gelbbolašvuođa fidnen lea ráddjejuvvon, ja seamma olbmot galget čadahit dan barggu.

³² Vista Analyse 2021

2.2.8 Ovttasbargu ja oktiordnen

Ollu doaimmaheddjiin ja hálddašandásiin lea ovdasvástádus, doaimmat ja váikkuhangaskaoamit mánáidgárddi, vuodđoskuvlla ja joatkkaoahpahusa sámi fágasuorggis. Gielddain lea ovddasvástádus das ahte mánát ožžot sámi mánáidgárdefálaldaga, gč. mánáidgárdelága § 10 goalmmat lađđasa. Sis lea maid ovddasvástádus oahpahusas ohppiide geain lea vuoigatvuohta oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii oahpahuslága § 6-2 vuodul. Njuolggadusat ja vuoigatvuodát leat iešgudetláganat sorjvaččat das ássat go mánát dahje oahppit sámi guovllus dahje dan olggobealde.

Sámiide geat leat joatkkaoahpahusas, mudde oahpahuslága § 6-3 sin vuoigatvuodaid oahpahussii sámegeielas. Muhtun joatkkaoahpahusa oahppit ožžot oahpahusa fylkkagielddalaš skuvllain, ja earet fas vázzet stáhtalaš joatkkaskuvllain.

Stáhta eaiggáduššá guokte joatkkaskuvlla, Sámi joatkkaskuvlla Kárášjogas (SJS) ja Sámi joatkkaja boazodoalloskuvlla Guovdageainnus (SJBS). Máhttodepartemeanta lea fápmudan etáhtastivrendoaimma Oahpahusdirektoráhtii. Dát skuvllat lea organiserejuvvon oktan doaibman ovttain oktasáš stivrrain. Stivrajodiheaddji lea Oahpahusdirektoráhta nammadan, ja daid eará stivralahitud lea Sámediggi, lágideaddjigielddat ja fylkagiella j.e. nammadan. Dasa lassin fállá Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe gáiddusoahpahusa ja giellačoahkkanemiid sámi ohppiide vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusa dásis. Máhttopárka lea maid stáhtalaš ja Oahpahusdirektoráhtii lea fápmuduvon etáhtastivrendoaimma ja doaibmaeaiggátdoaimma.

Bajábealde válldahus čájeha ahte doaibmaruđat leat lávdaduvvon mángga doaimmaheddjái iešgudet hálddašandásiin. Dain leat iešgudet, muhto maiddái muhtumassii badjálás ovddasvástádus ja doaimmat. Dát vuogádat lea muhtumassii ovddiduvvon báikkálaš dárbbuid ja álgaga vuodul, muhto maiddái stáhtalaš álgaga geažil. Sámi lohkanguovddáš lea varas ovdamearka dan manjmužžii. Vuogádat lea rievdaduvvon ja ovddiduvvon áiggi vuollái.

2.2.9 Sámedikki mearkkašupmi

Sámediggi lea fuolastuvvan ohppiid vejolašvuodaid geažil šaddat sámegeielagin vuodđo- ja joatkkaoahpahusas, nu mo dilli lea sámi mánáidgárddiin. Sámediggi lea mánga raportta bokte oahpásmuvvan dasa ahte oahppit geain lea oahpahus sámegeielas, eai šatta sámegeielagin. Evalueren Máhttoloktema ásaheamis čujuhii ahte lea stuorra

erohus gaskal ideála ja duohtavuoda go guoská oahpahussii sámegeielas ja sámegeillii Norggas. Evaluerema loahppajurdda (2006) ja ohppiidskka-deamit čájehit earret eará ahte sámi ohppiid mieles sámegeieloahpahus lea noadđin eai ge sii oahpa giella doarvái bures ahte šaddat sámegeielagin.

Viidaseappot čujuha Riikarevišuvnna raporta sámegeieloahpahusa birra (2019) mánga heajos beallái dála oahpahusdilis. Ovdamearka dihtii eai leat stáhtalaš váikkuhangaskaoamit doarvái beaktilat dasa ahte juksat dárbbalaš buoridemiid sámi oahpahusfálaldagas ja váikkuhangaskaoamit lea ollu ja smávvat, ja dat juohkásit ollu doaimmaheddjiide. Sámedikki mieles eai leat bonjuvuodát maid earret eará Máhttoloktema evalueren (2006), riikarevišuvnna raporta (2009) sámi oahpahusfálaldaga birra, leat doarvái bures čuovvuvvon doaibmabijuiguin.

Dakkár doaibmabijuid čadaheapmi mat dagahit ohppiid sámegeielagin vuodđoskuvlamannolagas ja mángá vuodđooahpahusa, leat stuoramus ja deháleamos vuogit sihkkarastin dihtii boahhtevaš rekrutterema ja gelbbolašvuoda. Vai lihkostuvašiemmet buorebut sámegeielagiid rekrutteremiin iešgudet oahpuide, mii fertet sihkkarastit ahte oahppit duodaid šaddet sámegeielagin vuodđo- ja joatkkaoahpahusas. Dainna lágiin mii nannet sámegeielat resurssaid rekrutterenvuodu iešgudet surggiide.

Luohpan sámegeieloahpahusas olles oahppomannolagas lea duodalaš hástalus. Sámediggi ohcala dán problematihka buoret čuovvuleami. Ráđdehus berrešii árvoštallat doaibmabijut mat hehttejit ohppiid luohpamis sámegeieloahpahusas. Árra diehtujuohkin stipeanddaid birra dakkár oahpuide mat addet sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda, sámi eriid ja karriearabagadusa, váikkuhivččii ohppiid šaddat diehtomielalažžan giellaválljema ektui ja hehttešii luohpama. Viidaseappot lea dárbu eanet máhttui luohpama birra sámegeieloahpahusas.

Jahkásaččat váldet váhneamat oktavuoda Sámedikkiin sámegeieloahpahusa birra. Eanaš oktavuodaváldimat gusket vuoigatvuhtii oažžut oahpahusa sámegeielas ja fálaldaga organiseremii. Oahpahaččat fertejit dávjá ieža váldit álgaga oažžun dihtii sámegeieloahpahusa ja váttis lea oažžut fálaldaga álggahuvvot. Eanaš váidagat bohtet sámi hálddašanguovllu olggobealde, gos fálaldat dábálaččat lea gáiddusoahpahus. Váidagat gusket dávjá kvalitehtii ja organiseremii.

Sámediggi lea konsultašuvnnaid bokte sámelága kapihttala 3 odasmahttima birra lokten dárbbu ásahtit sámi giellaáittardeaddji, gč. válldaheami kapihttalis 3.1.5.

Boksa 2.4 World Indigenous Nations Higher Education Consortium

World Indigenous Nations Higher Education Consortium (WINHEC) áсахuvvui jagi 2022 ja guoskkai vuolggasajis dušše alit ohppui. Dál das lea akkrediteren máŋga oahppodásis. WINHEC lea máilmmiviidosaš álgoálbmotfierpmádat mii galgá veahkehit nannet álgoálbmogiid oahpu ja vuoigatvuodaid ohppui. Fierpmádaga ulbmil lea earret eará:

- jugadit máhtu lonohallama ja teknologíija bokte
- nannet álgoálbmogiid epistemologiija (dás maiddá álgoálbmogiid filosofíija ja máhtu)
- suddjet ja nannet álgoálbmogiid vuoinjalaš oskku, kultuvra ja giela
- dohkkehit álgoálbmogiid oahpahušvuoigatvuodaid mearkkašumi

- suddjet, áimmahuššat ja ovddidit álgoálbmogiid kultuvrralaš ja intellektuála opmodatvuoigatvuodaid
- bajásdoallat ja sealluhit álgoálbmogiid árbedieđu

Sámi allaskuvla, Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus ja Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas leat buot akkrediterejuvvon álgoálbmotskuvllat fierpmádagas. Sámi allaskuvla akkrediterejuvvui jagi 2008. Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla Guovdageainnus akkrediterejuvvui jagi 2016. Čakčat jagi 2022 akkrediterejuvvui maiddá Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas.

Sámi allaskuvla lea WINHEC jagi 2018 váldočoahkkima lágideaddji.

Diedáhusas Meld. St. 21 (2020–2021) *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden* lea Sámediggi konsulteren ráđdehusain dan birra ahte galget árvvoštallojuvvot doaimbajut mat nannejit oahpahusa julevsámegiela ja julevsámegillii. Hábmere suohkan lea dieđihan ahte sis váilu dakkár stáhtalaš ášahus go Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe ja sámi joatkkaskuvllat. Sámediggi oaidná dárbbu ahte Ráđdehus čuovvula dan ovttrasráđiid Sámedikkiin.

Njulgen ja nannen dihtii rekrutterema fertejit skuvlla rámmafáktorat láchit dilálašvuodaid dasa ahte oahppit duodai ohppet ja ovddidit iežaset sámegiela. Sámi oahpaheaddjit mitalit Sámediggái ahte sámi oahpponeavvuid váilun hástala sámi oahpahušfálaldaga. Riikarevišuvdna čujuha dasa ahte sámi oahpponeavvuid váilun hedjonahtta oahpahušfálaldaga. Danne lea Sámediggi konsultašuvnnain departemeanttain oahpahušlága birra čujuhan dasa ahte oahpponeavvut leat oahpaheaddji deháleamos reaidut oahpahasas. Sámediggi oaivvilda ahte vuoigatvuoda sámi oahpponeavvuide ferte mearridit lága bokte. Oahpponeavvodilli ii njuolggá jus láchka ii geatnegahte sámi oahpponeavvuid fidnema.

Skuvlla duppal mandáhta, ávdnet ja oahpahit, gusto diedusge maiddá sámi skuvlii. Dat mearkkaša earret eará ahte oahpahušfálaldat erenoamážit sámegiela mii lea ávdnenfága, muhto maiddá oahpahuš eará fágain, galgá addojuvvot sámi kulturárvvuid vuodul.

Dán dehálaš prinsihpa geažil oaidná Sámediggi dárbbu ášahit nationála fierpmádaga daid skuvllaid gaskkas main stuorra oassi leat sámi oahppit, lonohallan dihtii vásáhusaid ja ovddidan dihtii sámi skuvlla ovttas. Dakkár fierpmádat livččii maid ávkkálaš daid ollu oahpaheddjiide olggobealde hálddašanguovllu, main ii leat sámi fágabiras mainna sáhtášii ovttasbargat ja mii sáhtášii leat doarjjan, ja mat vásihit noadđin okto doaimmat iežaset fágasuorggis. Sámediggi ruhtada sámi oahpaheddjiid fierpmádaga, NetSam. Sámediggi evttoha ahte departemeanta bearráigeahččá ahte NetSam šaddá oassin dán nationála fierpmádagas.

2.3 Alit oahppu

Alit oahppu sámegielain ja sámegielaide ja sámi diliid birra dárbbasuvvo dasa ahte viidáseappot ovddidit sámi giela, kultur- ja servodateallima ja lea eaktun dasa ahte sámi álbmogii Norggas sihkarastojuvvojit buorit bálvalusat. Dakkár oahpu mii gohčodit dás sámi alit oahppun dahje sámi oahppun.

Sámi oahppofálaldagat leat ollu alit oahpu fágasurggiin: oahpaheaddjioahppu, sámegiela, sámi girjjálašvuohta, duodji, dáidda ja luohi, servodatedieđa, boazodoallu, álgoálbmotriekti, journalistihkka ja buohccedivššároahppu. Dattetge ii govčča oahppofálaldat ollásit alit oahpu dárbbu. Sáme-

diggi nanne jagi 2016 mannosas Sámediggediedáhusas alit oahpu ja dutkama birra – ođasmahttojuvvon jagi 2022 ahte:

Sámi servodat lea gelbbolašvuoda heahthedilis mas váilot fágaolbmot sámi giella- ja kultur-gelbbolašvuodain buot servodatsurggiin

Ollu surggiin váilot dakkár kvalifiserejuvvon fágaolbmot geain lea sámezielgealbu, earret eará oahpahusas, dearvvašvuodas, riekteológadusas ja almmolaš hálddašeamis.³³

Sámi allaskuvlla oahpuide ja eará ásašusaid sámi giellaoahpuide beassamii gáibiduvvo sámi giellamáhttu.³⁴ Nu mo lea čájehuvvon kapihttala 2.2.1 tabeallas 2.5, de lea oalle uhccán ohppiin geain lea vuosttašgiella dahje nubbigiella joatkaohpahusas ja geat ollašuttet sisaváldingáibadusaid sámezielaláš oahppoprográmmaide. Sámediggi nanne jagi 2016 mannosas Sámediggediedáhusas alit oahpu ja dutkama birra – ođasmahttojuvvon jagi 2022 ahte

Stuorámuš hástalus sámi giellageavaheddjiid rekrutteremis alit ohppui lea ahte rekrutterenvuoddu lea hui gárži.

Vaikke vel ovdáneapmi lea leamaš veahás buorre maŋimus jagiid, de čájehit árvalusat diedáhussii ahte rekrutterenvuoddu lea uhcci dasa ahte gokčat buot sámezielgealbbu dárbbuid servodagas. Dat dagaha váttisin rekrutteret doarvái studeanttaid sihke sámezielaláš oahpuide ja fidnuide main dárbašuvvojit olbmot geain lea sámezielgealbu. Nappo lea ge rekrutteren sámezielaláš alit ohppui uhccán guoddevaš.

Muhtun mánáin ja nuorain, erenoamážit davvisámi guovlluin, lea sámeigiella ruovttugiellan ja sii bajáššaddet ealli sámi giellaservodagas. Mánáin geat bohtet bearrašiin ja birrašiin mat ollásit dahje muhtumassii leat massán sámeigiella dáruiduhttinpolitihka geažil, eai leat seamma eavttut sámeigiella lohkamii go sis geat bohtet ealli sámi giellaservodagain. Go gearddi lea nu ahte ollu mánáin ii leat sámeigiella ruovttugiellan, de lea oahpahusvuogádagas erenoamáš ovddasvástáduš das ahte addit giellaoahpahusa sámi álbmogii. Kvalifiserejuvvon mánáidgárdebargit ja skuvlabargit geain lea buorre giellamáhttu, lea eaktun dasa ahte mánát galget nagodit oahppat sámeigiella nu

bures ahte dat sáhtta šaddat sin bargo-, oahppo-, ruovttu- ja beaivválašgiellan.

Ráđdehus áigu garrasit ángiruššat sámeigiellai- guin. Árvalusain dán diedáhussii leat ollugat čujuhan dasa ahte giellaoahpuin ja oahpaheaddjioahpuin lea guovddáš rolla das ahte juksat posiitiiva gielaláš ovddidanbonji. Sámediggi čujuha dasa ahte lea hui dehálaš fállat sámi profešuvdnoahpuid ja sámi giellaoahpuid álgoahpu rájes gitta doavttergrádadási rádjai.³⁵ Danne lea dán diedáhusa váldodeaddu alit oahpu válddahallamis biddjojuvvon oahpaheaddjiohppui ja giellaohppui, ja kvalifiseremii daid oahpuide.

Mánáidgárdi, vuoddoohpahus ja alit oahppu leat gaskaneaset sorjavaččat das ahte kvalifiseret doarvái sámi fágaolbmuid sámi servodahkii. Golbma beali leat hui dehálaččat dan ollašuttimii: *olámuddu, fállaldat ja beasatlašvuoha*. Dakkár olbmot geat leat gielaláš kvalifiserejuvvon alit ohppui, fertejit leat *olámuttus*, ja eanedan dihtii dán olámuttu ferte čadahit doaimbajuid. Dehálaš sámi oahpuin ferte leat vuorddehahti *fállaldat*. Dat eaktuda sihke doarvái stuorra fágabirrasa, ja ahte oahppofálaldagaide leat ohccit. Viidáseappot ferte guoskevaš ulbmiljoavkkuin leat *beasatlašvuoha* sámi oahpuide. Dat sáhtta ovdamearkka dihtii mearkkašit máškidis ja lávdaduvvon oahppu mángga sajis riikkas. Sámi allaskuvla dieđiha ahte sin studeanttaid gaskamearaláš ahki lea oalle allat, ja ahte dábalaš lea ovttaštahtit sámi oahpuid bargguin sámi servodagas. Allaskuvla diehtá ahte ollugat geain livččii beroštupmi sámi oahpuide, ášset hálddašanguovlluid olggobealde. Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta dieđuid mielde čadahit ollu sámi oahpuid studeanttat eksámena eankilfáttáin dan sajis go olles grádain.³⁶ Beasatlašvuoha oahppofálaldagain berre dávistit studeantaveahkadaga mánggabearlatvuhtii.

Oahput sámeigiella ja sámeigiellii fállajuovvojit eanaš dán golmma alit oahppoásahusas:

- Davvi universitehtas
- Romssa universitehtas– Norgga árttalaš universitehtas
- Sámi allaskuvllas

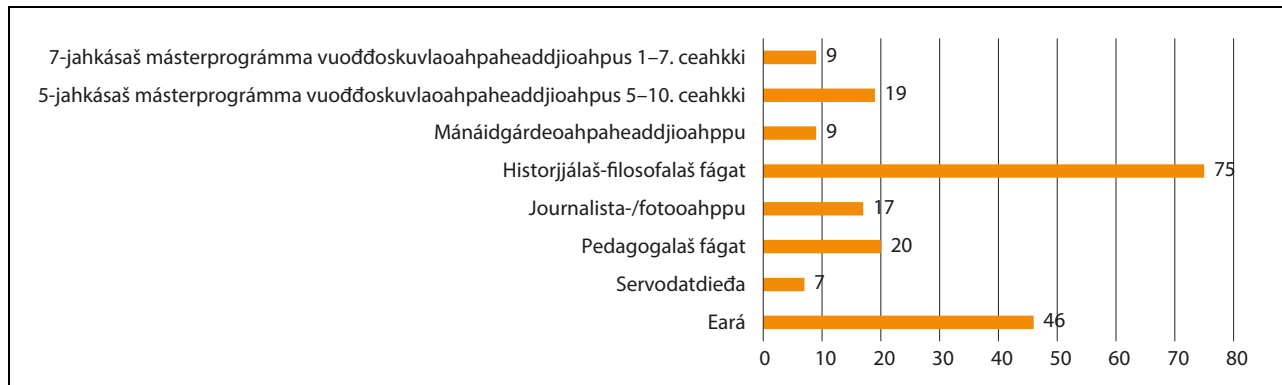
Dás duohko mii válddahit sámi alit oahpu oahppofálaldaga ja ovdánandovdomearkkaid oppalaččat ja dasto válddahit erenoamážit sámi oahpaheaddjioahpuid ja oahppofálaldaga sámeigielain.

³³ Angel ja earát 2022

³⁴ Forskrift om opptak til høgare utdanning

³⁵ Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosas diedáhusa ođasmahttin jagi 2022

³⁶ Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta (Hk-dir), Alit oahpu statistihka diehtovuoddu (DBH)

Govus 2.11 SA jagi 2022 (čakčat) registrerejuvvon studeanttat, juogaduvvon fágasurggiide

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

2.3.1 Sámi alit oahpu válddahus

Sámi allaskuvla

Sámi allaskuvlla (SA) váldocampus lea Diehtosiiddas Guovdageainnus ja jagi 2022 ledje 184 registrerejuvvon studeantta ja bargi mat dahke sullii 120 jahkebarggu, Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta dieđuid mielde.

Allaskuvla rahppojuvvui jagi 1989 oahpaheaddjioahppofálaldagain sámegeilli sámi birrasis. allaskuvlla ovddimus erenoamášvuotan dáidá leat ahte das lea davvisámegeilla oahpu, dutkama ja hálddahusa váldogiellan. Dál fállá allaskuvla earret eará sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu, sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ceahkiide ja 5–10 ceahkiide, oahpu sámi gielas, girjjálašvuodas ja kultuvrras, duodjeoahpu, ja oahpu servodatdiehtagis, boazodoalus, álgoálbmotrievttis ja journalistihkas. Sámi allaskuvllas lea maid doavttergrádaprogramma sámi gielas ja girjjálašvuodas.

Sámi allaskuvllas lea jahkásaš sisaváldin vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuide, go leat doarvái ohccit. Mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu lea sisaváldin juohke nuppi jagi.

Sámi lohkanguovddáš lea Sámi allaskuvlla vuollásaš resursaguovddáš ja lea jurddašuvvon oahppovuogádahkan mánáidgárdi rájes alit oahpu rádjai. Guovddáš bargá viidát ovddidemiin álbmoga njálmálaš ja čálalaš sámegeielageavaheami ja dutkan- ja ovddidanbargguiguin mat čatnasit dáid fágasurggiide.

Davvi universitehta

Davvi universitehtas (Davvi) lea erenoamáš ovddasvástádus dutkamis ja oahpaheamis julev- ja máttasámi giela ja kultuvrra. Davvi universitehta gokčá geográfalaččat Saepmie/Sámeed-

nam árbevirolaš julevsámi, bihtánsámi, ubmisámi ja máttasámi guovlluidd. Jagi 2022 ledje 41 registrerejuvvon studeantta sámi oahpuin, Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta dieđuid mielde.

Davvi universitehta fállá earret eará julevsámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ceahkiide, máttasámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ceahkiide, bargosadjevuođot mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu sámi profillain, bachelor julevsámegeillas ja ritmmalaš koarrajodiheamis, juoigamis ja árbevirolaš musihkas. Oahppofálaldaga dávjodat molsašuddá ohcciidlogu mielde, muhto vuolggasajis galgá leat sisaváldi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahppu juohke nuppi jagi.

Davvi universitehta ásašgođii jagi 2022 Sámi ja álgoálbmotoahpuidda guovddáša, mii galgá oktiordnet, oainnusmahttit ja nannet Davvi universitehta ja Nordlandsforskninga sámi- ja álgoálbmotguoski dutkama ja oahpu. Guovddáš galgá ovddiduvvot viidáseappot nu ahte struktuvra ja organisašuvdnahápmi galgá leat válmmas jagi 2024 rájes. Earret eará bargguin julevsámegeielain ja máttasámegeielain galgá guovddáš maiddá bargat bihtán- ja ubmisámi gielain ja kultuvrrain.

Romssa universitehta-Norgga ártalaš universitehta UiT – Norgga ártalaš universitehtas lea sámi oahppofálaldat ja jagi 2022 ledje 132 studeantta main lei čatnaseapmi universitehta sámi oahppo- ja lektoráhta statistihka mielde. Universitehta fállá earret eará lektoráhta 8–13 ceahkiide davvisámegeielain eatnigiellan, sámi buohccedivššároahpuin (ovttasbarggus Sámi allaskuvllain), sámi historjjálaš-filosofalaš fágaiiguin ja sámi servodatdieđalaš fágaiiguin. Vejolaš lea maid lohkat sámegeielain fágan vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpus 1–7

Boksa 2.5 Sámi ofelaččat

Govus 2.12 Sámi ofelaččat

Govva: Ørjan Marakatt Bertelsen

Juohke jagi nammada Sámi allaskuvla njeallje odđa sámi nuora sámi ofelažžan. Sámi ofelaččaid doaibma bistá jagi. Ortnege mihttun lea juohkit dieđuid sámi diliid birra ja dan birra mo lea eallit sápmelažžan dálá Norggas daidda nuoraide geat eai leat sápmelaččat. Ortnege ulbmiljoavkun lea vuosttažettiin joatkkaskuvllat, muhto ofelaččat

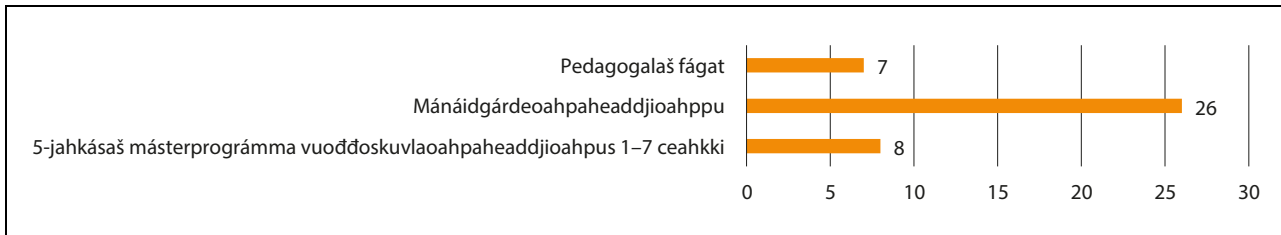
oassálastet maiddá eará báikkiin gosa nuorat čoahkkanit. Sii ožžot oahpu Sámi allaskuvllas ja ožžot 60 oahppočuoggá oassálastimis ortnegii. Sámi allaskuvllas lea ovddasvástáduš čadaheamis ja jodiheamis, ja Gielda- ja guovlodepartemeanta fas ruhtada ortnege.

cehkiide ja 5–10 cehkiide ja sáme giela viidasat oahppun oahpaheddjiide. Dáid oahpuid fálaldaga jeavddalašvuohta molsašuddá, muhto mánge dain almmuhuvvojit juohke nuppi jagi. UiT fállá maiddá mánge oahpu sierra sámi eriiguin, geahča boksa 2.8.

UiT áigumuš lea ahte universitehta galgá leat riikkaidgaskasaččat njunnošis go guoská máhttui ja gelbbolašvuhtii Árkta ja davviguovlluid birra ja várás, ja UiT guhkesáiggi strategijjas jagi 2030

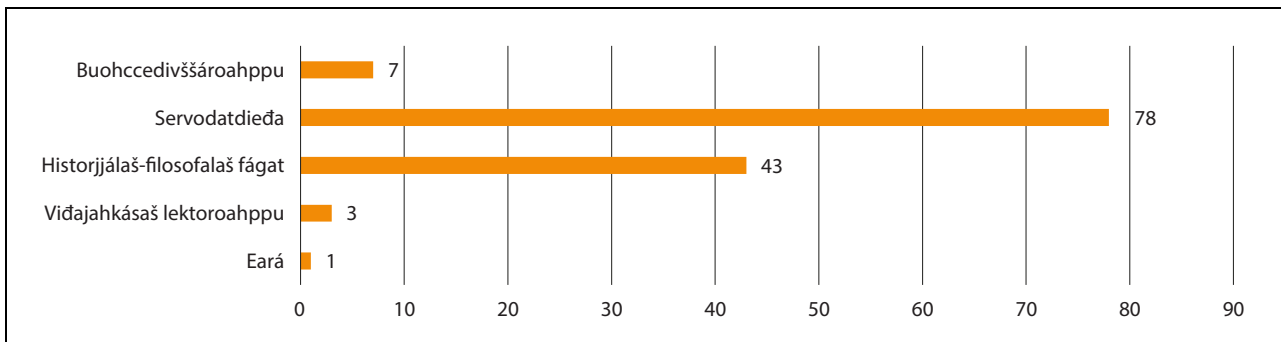
rádjai *Eallju – Drivkraft i nord* lea universitehta mihttun

Nannet gelbbolašvuođa sámi ja kvena diliid birra ja várás. Mii galgat leat njunuš universitehta máhtus ja gaskkusteamis sámi ja kvena giela, kultuvrra, dáidaga ja servodaga, ja deaivvadeamis gaskal majoritehta- ja minoritehtaser- vodaga.

Govus 2.13 Jagi 2022 (čakčat) Davvi universitehta registrerejuvvon studeanttat main lea sámejiella, juogaduvvon fágasurggiide

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.14 Jagi 2022 (čakčat) UiT registrerejuvvon studeanttat, juogaduvvon fágasurggiide

Govus ii čájjet iešgudet olbmuid. Muhtun studeanttat lea registrerejuvvon mánga ohppui.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Dán strategiija oktavuodas lea ášahuvvon dutkiid-joavku, Sámi- ja álgoálbmotriekti, mii galgá leat okta Juridihkalaš fakultehta válđoáŋgiruššansurggiin. Dutkiidjoavkku mihttun lea ášahit Sámi- ja álgoálbmotrievtti guovddáža.

UiT:s leat guokte sámi guovddáža:

Sámi dutkamiid guovddáš (Sesam) lea oktasaš resursa sámi ja álgoálbmotdutmii, ohppui ja gealbudeapmái universitehtas. Guovddáš fuolaha bargamušaid mat galget nannet mánggafágalaš sámi- ja álgoálbmotguoski dutkama ja oahpu olles UiT:s, lea mielde oainnusin dahkamin dáid doaimmaid ja eanedeamen studeanttaid ja dutkiid rekrutterema. Guovddázis lea viiddes fierpmádat mas leat mielde ovtasbargoásahusat sihke olggo-bealde UiT – báikkálaččat, nátionálalaččat ja máilmmiviidosáččat.

Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš (SSHF) lea iehčanas guovddáš Servodatmedisiinnalaš instituhtas, UiT:s. Guovddáža váldodoaimman lea háhkat odđa máhtu Norgga sámi álbmoga dearvvašvuodas ja eallindiliin. Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta (DFD) addá vuodđoruh-tadeami guovddázii, muhto olggo-bealde ruđat ruhtadit ollu proševttaid. Dearvvašvuoda- ja eal-

lindilleiskkadeapmi SAMINOR lea guovddáža dehálemos dutkanprošeakta.

Oahpahusásahusaid gaskasaš ovtasbargu

Davvi universitehta, Sámi allaskuvlla ja UiT – Norgga ártkalaš universitehta ja ovddidanšiehtadusain mii čuovui Máhttodepartemeantta jagi 2023 juollodusreivve, daddjojuvvo ahte sii galget ovtasbargat gaskaneaset sámi dutkamiin ja oahpuin.

Departemeanttas lea ovddidanšiehtadusat buot stáhtalaš universitehtaiguin ja allaskuvllai- guin, ja ovddidanšiehtadusat leat oassin juollu- dusreivviin. Ovddidanšiehtadusaid ulbmil lea váikkuhit alla kvalitehtii ja mánggabealat suorgái čielga ášahusprofiillaid ja buori bargujoagu bokte. Heivehuvvon stivren ovddidanšiehtadu- said bokte galgá láhččojuvvot dasa ahte ášahusat sáhttet fuolahit iežaset servodatdoaimma ja vásti- dit nátionála, regionála ja báikkálaš dárbbuide.

Sámediggi oaivvilda ahte ovtasbargu lea dehálaš ja čujuha *Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosáš diedáhusa odasmahttin jagi 2022*, dasa ahte čadahuvvo ollu

Boksa 2.6 Reaidu

Neahttabáiki Reaidu¹ lea ovddiduvvon UiT – Norgga ártalaš universitehta (UiT) Humaniora, servodatdieđalaš ja oahpaheaddjioahpu fakultehtas. Sámi dutkamiid guovddáš lea Reaiddu doaimmaheaddji ja jođiha dan ovddideami.

Reaidu lea sámi fáttáid oahppanresursa mii vuosttažettiin lea jurddašuvvon oahpaheaddjioahpuide ja dearvvašvuodafágaide. Reaiddu áigumuš lea váikkuhit eanet máhttui sámi historjjás, servodateallimis ja kultuvrras.

Reaidu gokčá viidát, muhto ii govčča ollislaččat buot mas lea sáhka sámi kultuvrras, servodagas ja historjjás. UiT – Norgga ártalaš universitehta ođasmahtá ja viiddida neahttsiiddu joatkevaččat, ja muhtun fáddásiiddut eai leat vel ollásit ovddiduvvon.

Reaidu lea davvisámegielsátni mii mearkkaša veahkkeneavvu. UiT čállá neahttsiidduin ahte sin mielas dat lea heivvolaš sátni go mii dáinna neahttsiidduin háliidat addit studeanttaide ja eará berošteddjiide buori reaiddu sámi fáttáid oahpaheapmái.

¹ Reaidu | Reaidu sámi fáttáid oahpaheapmái (uit.no)

buorre bargu gulahallamis gaskal dan golmma davimus ásahusa. Ovdamearkan dasa leat

- ovttasbargu Universitehta- ja allaskuvlaráđis, UHR-sámi
- ovttasbargu gaskal Sámi allaskuvlla ja UiT – Norgga ártalaš universitehta sámi buohcedivššároahpu oktavuodas
- ovttasbargošiehtadus gaskal Sámi allaskuvlla ja Davvi universitehta
- jahkásaš oktasaš gulahallančoahkkin gaskal Sámedikki, Sámi allaskuvlla, UiT – Norgga ártalaš universitehta ja Davvi universitehta – vuosttaš gearde dollojuvvon čakčajahkebealis 2021

Sámediggi oaivvildá viidáseappot ahte lea mearrideaddji ahte maiddá universitehtat ja allaskuvllat muđui riikkas láchčat diliid oahpahussii ja dutkamiid ja ovttasbarget háhkan dihtii eanet fágaolbmuid geain lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuhta.

Sisaváldin sámi alit oahpuide

Studeanttat mat besset sámeielalaš oahpuide, galget hálddašit sámeielalaš bures njálmmálaččat ja čálalaččat. Danne lea sámi giellagelbbolašvuhta gáibádussan iešguđet sámi oahpuide.

Láhkaásahusas alit ohppui sisaváldima birra lea ásahallojuvvon ahte

Studium ved Samisk høgskole og studium i samiske språk ved andre institusjonar har krav om at søkjarar må dokumentere kunnskapar i samisk språk etter nærmare reglar fastsette av institusjonen

Sámi allaskuvla definere sámi giellagelbbolašvuoda uhcimusgáibádusaid ná:

- joatkkaskuvla Norggas: sámeielalaš vuosttašdahje nubbigiellan.
- joatkkaskuvla Suomas: eatnigiellaeksámen dahje guhkes vierisgiellaeksámen
- gymnásaskuvllat Ruotas: eatnigiella A, B ja C
- sámi lohkanbadjefáttá 30 oahppočuoggáin dahje sullasaš oahppu
- giellaiskkus maid Sámi allaskuvla čadaha

Sisaváldinearit sámeielgealbbu sihkkarastimii

Sihkkarastin dihtii uhcimus mađe sámeielgealbbu ja sámeielat fágaolbmuid daidda surggiide mat adnojuvvojit dehálažžan gielalaš, kultuvrralaš ja/dahje eará sivaidd geažil, fáallet muhtun oahppobáikkid oahpuid main leat earit ohcciide geain lea sámeielgealbu, geahča bovssa 2.8. Earret oahpuid dábaláš sisaváldingáibádusaide galget dát ohccit sáhttet duodaštit ovta čuovvovaš gáibádusain:

- sámeielalaš vuosttašdahje nubbigiellan joatkkaskuvllas
- oahppoduodaštus vuoddoskuvllas mii čájeha sámeielalaš vuosttašdahje nubbigiellan
- ceavžan 60 oahppočuoggá dahje lohkanbadjefáttá sámeielalaš eatnigiellan universitehtas dahje allaskuvllas³⁷

Sámediggi lea iešguđet oktavuodain cealkán ahte ortnet doaimmá nu ahte sámi ohccit geain lea sámi giellagealbu mii kvalifisere sisaváldimii dábaláš earis, lohkkojit mielde sámi earis. Sin mielas dat mearkkaša ahte gaskamearri njiedjá, nu ahte daid

³⁷ https://utdanning.no/tema/nyttig_informasjon/samisk_utdanning_i_norge

Boksa 2.7 Sisaváldingáibáduš vuodđoskuvlaoahpaheaddjiohppui ja viđajahkásaš lektorohppui

Vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu ja viđajahkásaš lektoroahpu gáibáduš lea ahte ohcci fertte duodaštit uhcimusat 35 skuvlačuoggá ja gaskameari uhcimusat árvosáni 3,0 dárogielas (393 tiimma) ja 4,0 oktasašfágas matematihkas (224 diimmu) dahje uhcimusat 40 skuvlačuoggá ja gaskameari uhcimusat árvosáni 3,0 dárogiela (393 diimmu) ja 3,0 oktasašfágas matematihkas (224 diimmu). Árvosátnegeáibáduš matematihkas ii gusto ohcciide geat sáhttet duodaštit ahte sii leat ceavzán prográmmafága matematihkas uhcimusat 140 diimmuin dahje vástideaddji. Ohcci sáhtttá dasa lassin fertet čadahit sisaváldingeahččaleami jearahallanhámis dahje lagat njuolggadusaid vuodul maid ásahus lea mearridan.

Ohcciide geain lea sámegeiella vuosttašgiellan dahje nubbigiellan, gusto árvosátnegeáibáduš dárogielas gaskamearrái árvosániin dárogielas (309 diimmu) ja sámegeielas (309 diimmu).

Ohcciide geain lea dárogiella mearkagiellan, kvenagiella dahje suomagiella nubbigiellan, gusto árvosátnegeáibáduš dárogielas gaskamearri árvosániin vuosttaš- ja nubbigielas.

Ohcciide Sámi allaskuvlla vuodđoskuvlaoahpaheaddjiohppui gustojit dasa lassin gáibádušat mat leat mearriduvvon paragrafás 4–10.

Gáldu: Láhkaásahus alit ohppui sisaváldima birra

earáin geat eai leat sámegeielalaš duogáš, lea álkit beassat sisa.

Máhttodepartemeanta čujuha dasa ahte iešgudet sisaváldinearit leat jurddašuvvon dorvoventiilan. Dat leat mearriduvvon sihkkarastin dihtii ahte uhcimus mearri studeanttain ollašuhttet biddjojuvvon eavttuid, eai ge oazžun dihtii nu ollu ohcciid go vejolaš dihto kategoriiji. Dat mearkkaša ahte ohccit geat gullet dihto earrái, eai duvde eret eará buoret kvalifiserejuvvon ohcciid jus ii leat dárbu deavdit eari. Dat gusto seamma láhkai sámi earrái go eará sisaváldingáibádusaide alit ohppui.

Ii leat miige automatihkaid das ahte oahppo-programma oahpposajiid logu rievdan mielddisbuktá rievdamas sámi giellaearis dahje eará eriin. Medisiidnaoahpu oahpposajiid lassáneami okta-

Boksa 2.8 Sámi giellaearri alit ohppui

UiT – Norgga árktalaš universitehtas leat čuovvovaš oahpuin earit ohcciide geain lea sámi giellagelbbolašvuolta:

- akvakultuvra, guolástusfágat ja guolledearvvašvuolta: okta oahpposadji
- farmasiija: gitta guokte oahpposaji rádjai
- dearvvašfágalaš profešuvdnoahput: 10 proseantta oahpposajiin earis davvinorgalaš ohcciid várás leat várrejuvvon sámi ohcciide. Dearvvašfágalaš profešuvdnoahppun lohkkuojuvvo buohccedivššár, fysioterapiija, ergoterapiija, bátnedivššár, bioinševra ja radiografiija
- medisiidna: gitta guhtta oahpposaji rádjai (jagi 2023 čavčča rájes)
- paramedisiidna: gitta guokte oahpposaji rádjai
- psykologiija (profešuvdnoahppu): gitta guokte oahpposaji rádjai
- odontologiija: gitta guokte oahpposaji rádjai
- riektedieđa: gitta golbma oahpposaji rádjai
- biebmodilli: gitta guokte oahpposaji rádjai
- teknologalaš fágat (integrerejuvvon máster): Vihtta proseantta oahpposajiin leat várrejuvvon sámi ohcciide

Norgga biras- ja biodiedalaš universitehtas lea čuovvovaš oahpuin earri ohcciide geain lea sámi giellagelbbolašvuolta

- šibitdoavtterohppu: okta oahpposadji.

Innlandet allaskuvllas lea čuovvovaš oahpus earri ohcciide geain lea sámi giellagelbbolašvuolta

- bachelor TV-teknihkas, guokte oahpposaji várrejuvvon.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuolta direktoráhta/Oktiiheivehuvvon sisaváldin

vuodas UiT:s jagi 2023 čavčča rájes lea dattetge earri sámi giellagelbbolašvuhtii viiddiduvvon guovtti studeantta rájes guđa studeantta rádjai.

Johtočállošis F-02-22 – Láhkaásahus sisaváldima birra alit ohppui:

Dasa lassin lea UiT čielggadan dárbbu lasihit ohcciid eará geain lea sámi giellagelbbola-

Boksa 2.9 Sisaváldinlávdegoddi – NOU 2022: 17

Sisaváldinlávdegoddi nammaduvvui gonagaslaš resolušuvnnain cuoŋománu 23. b. 2021 čađahan dihtii ollislaš guorahallama ja árvvoštallan dihtii sisaváldinnjuolggadusaid universitehtaide ja allaskuvllaide.

Lávdegoddi geigii raporttas NOU 2022: 17 *Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler* juovlamánu 1. b. 2022.

Lávdegoddi evttoha váldoášsis joatkit dálá njuolggadusaid kvalifiserema várás alit ohppui. Maŋŋálastin dihtii ohppiid evttoha lávdegoddi ođđa mo modealla mas sisaváldinvuogádat juhkkjuovvo guoktin earrin: ovtta árvosátneeri ja ovtta sisaváldingeahččalaneari.

Árvosátneearri lea váldogeaidnu alit ohppui, ja oahppit maŋŋálastojuvvojit joatkkaoahpahusa árvosániid vuodul. Árvosátneearis gilvalit buohkat seamma vuoduin, ja ii leat mihkkege bajit dahje vuolit ahkerájaid. Ortnet čuoggáiguin válljenfágaid, agi ja eará lassečuoggáid ovddas heaittihuvvo. Seammá guoská vejolašvuhtii buoridit árvosániid.

Sisaváldingeahččalanearis sáhttet buot ohccit geat dan háliidit, buoridit maŋŋálastinsajiset, dahke geain lea eará kvalifiserenvuoddu go joatkkaoahpahusa árvosániid, čađahit standardiserejuvnon iskosa mii maŋŋálastá sin sisaváldingeahččalanearis. Sisaváldingeahččalanearri buhte dan ortnega mas sáhtii buoridit joatkkaoahpahusa árvosániid ja čohket ahke- ja lassečuoggáid dan botta go vurde beassat dábalaš earrái.

Lávdegoddi evttoha joatkit erenoamáš eriid ohcciid várás geain lea sámi giellagealbu. Lávdegotti eanetlohku evttoha maiddái joatkit eriid Davvi-Norgii gullevašvuoda geažil ja rahpat sohka-bealeeriid dakkár fágain main lea hui bonju sohka-bealejuohku.

NOU 2022: 17 *Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler* sáddejuvui gulaskuddamii áigemeriiin njukčamánu 9. b. 2023.

lašvuoha sin profešuvdnaoahpus medisiinnas. Departemeanta bivddii oázžut dakkár čielggadusa dán jagi juolludusreivves UiT:i. Universitehta lea ožžon eanet oahpposajiid medisiidnaohppui ja dárbu lea eanet fidnodoaimma-

heddjiide geain lea dat giellagelbbolašvuoha. UiT evttohui lasihit eari 2 ohcci rájes 6 ohccái, ja departemeanta lea čuovvulan dán rávvaga. Buot earit ohcciide geain lea sámi giellagelbbolašvuoha, lea juhkkjuovvon (*sic*) vuosttašgearde skuvlaiduodaštusa ja dábalaš earrái. Dat guoská maiddái dáidda eriid Innlandet allaskuvllas ja Norgga biras- ja biodiedalaš universitehtas.

NOU 2022: 17 *Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler* evttohusa ja dán lávdegodderaportta gulaskuddama vuodul 2023 giđa, áigu Máhtdepartemeanta ollislaččat guorahallat sisaváldinnjuolggadusai alit ohppui, geahča bovssa 2.9.

Sámi perspektiivvat dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš oahpuin

Vai sámi álbmot galgá oázžut dáseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa, ferte bálvalusain leat gelbbolašvuoha sámi gielas ja kultuvrras buot dásiin. ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkkala 25 mielde galget bálvalusat:

(...) nu guhkás go lea vejolaš čatnasit báikkálaš birrasii. Dakkár bálvalusat galget plánejuvnot ja hálddašuvnot ovttas guoskevaš álbmogiin ja váldit vuhtii sin ekonomalaš, geográfalaš, sosiála ja kultuvrralaš beliid ja maiddái sin árbevirolaš eastadeaddji vugiid, dikšun geavada ja dálkasiid.

Dat mearkaša ahte sámiin álgoálbmogin lea vuoi- gatvuoha dearvvašvuodabálvalussii iežaset giella- ja kulturduogáza vuodul. Láhkaásahusas dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahpuid oktasaš rámmaplána birra daddjuovvo ahte studeanttat galget oázžut čuovvovaš oahppánvkki oahpuid bokte:

Kandidáhta galgá maiddái dovdat sámiid vuoi- gatvuodaid, ja sus galgá leat máhttu ja áddeju- pmi sámi stáhtusis álgoálbmogin.

Nu galget ge buot riikka dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahput fuolahit ahte studeanttat ožžot dárbbalaš gelbbolašvuoda sámiid vuoi- gatvuodain ja áddejumis sámiid stáhtusis álgoálbmogin.

Jagi 2019 juolludii Stuorradiggi ruđaid sámi buohccedivššároahpu ásaheapmái. Dan fállá UiT – Norgga ártkalaš universitehta, ovttas Sámi allaskuvllain. Oahppu addá seamma gelbbolašvuoda go nátionála buohccedivššároahppu, seammás go

studeanta oažžu liige máhtu sámi kultuvrras ja servodatdiliin, nu ahte sii sáhttet deaivat sámi divššohasa buoremus lági mielde. Oahppu lea ollesáiggi oahppu Guovdageainnus. Vuosttaš sisaváldin dáhpáhuvai jagi 2021, ja odđa ohppiidoavku álgá jagi 2023.

Nannen dihtii eanet sámegeielat fágaolbmuid rekrutterema eará dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahpuide, fáallet muhtun oahpposajit, nu mo namuhuvvon, dearvvašvuodaoahpuid sierra erii- guin ohcciide geain lea sámi giellagelbbo- lašvuolta, geahča bovssa 2.8.

2.3.2 Visogovva sámi alit oahpus ja dan ovdánandovdomearkkain

Registrerejuvnon studeanttat

Čakčat jagi 2022 ledje Alit oahpu ja gelbbo- lašvuoda direktoráhta statistihka mielde 354 studeantta registrerejuvnon sámi oahpuin Norggas. Das leat sihke studeanttat mat leat registrerejuv- von oahppoprográmmain ja čuoggáaddi fáttáin alit oahppoásahusain mat fáallet sámi oahpuid, nu mo čájehuvvon govvošis 2.15. Govus čájeha ahte vaikke vel registrerejuvnon studeanttaid lohku molsašuddá ge jagis jahkái, de lea váldosodjun ahte mañimus logi jagi registrerejuvnon studeant- taid lohku sámi oahpuin lassánan.

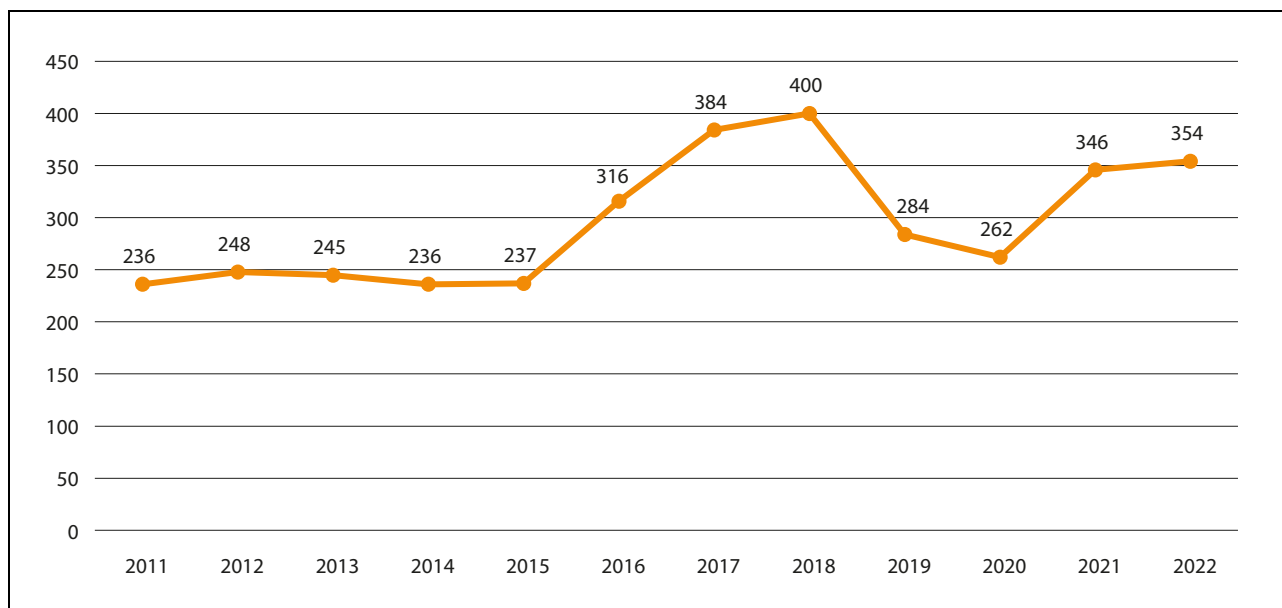
Nu mo čájehuvvo govvošis 2.16, de ledje jagi 2022 registrerejuvnon eanemus studeanttat histor-

jjálaš-filosofalaš fágain sámi alit oahpus. Dasa gul- let earret eará giellafágat ja dakkár dáiddafága go duodji. Viidáseappot ledje registrerejuvnon muhtun studeanttat servodatdieđalaš fágain, earret eará mánggas UiT mastergrádas álgoálbmotoah- puin (*Indigenous Studies*). Dasto leat registre- rejuvnon muhtun studeanttat iešgudet sámi oahpaheaddjoahpuid oktavuodas.

Govus 2.17 čájeha registrerejuvnon studeant- taid logu nu mo dat juohkásit ásausaide. Sámi allaskuvllas leat eanemus registrerejuvnon stude- anttat sámi oahpuin (buot fáttáin/grádain). 2022 čavčča ledje 184 registrerejuvnon studeantta. Áiggi mielde lea maiddái daid studeanttaid lohku lassánan geat váldet sámi oahpuid eará ásausa- in, ja čakčat 2022 ledje registrerejuvnon 41 studeantta Davvi universitehta sámi oahpuin ja 132 studeantta UiT – Norgga ártalaš universitehta sámi oahpuin ja. Jagiid 2011–2012 ledje muhtun studeanttat vel registrerejuvnon OsloMet oahpus Dulkon almmo- laš suorggis dárogiella/davvisámegeiella.

Kandidáhtat mat leat čadahan eksámena

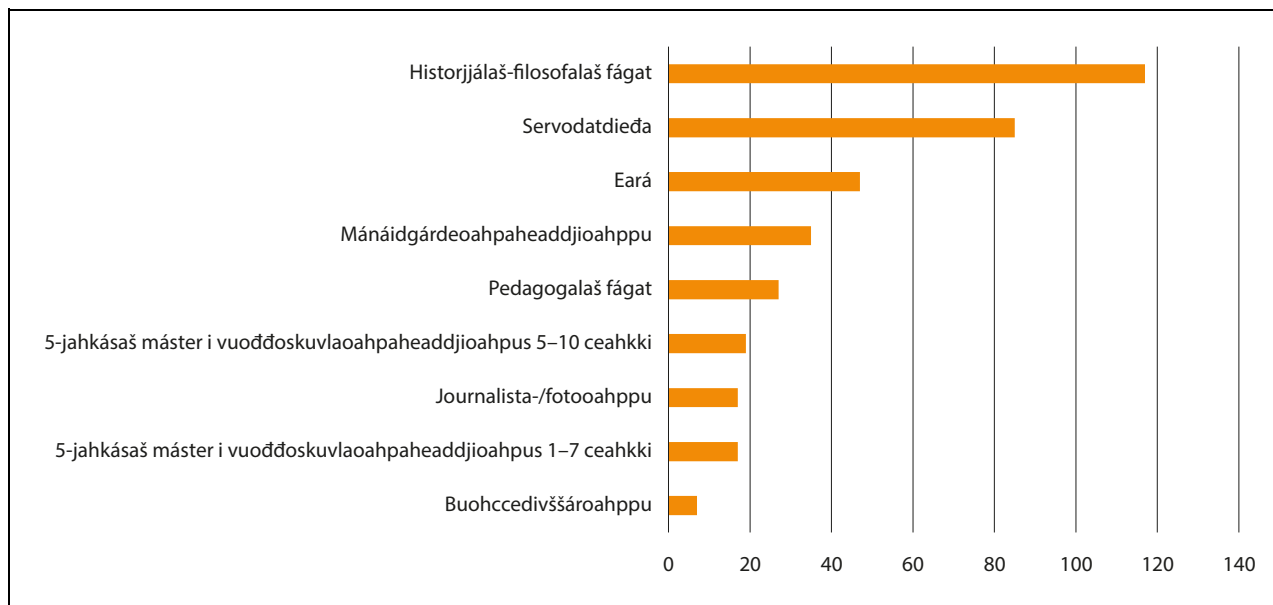
Registrerejuvnon studeanttaid lohku sáhtta govvi- dit doaimma ja beroštumi sámi oahpuide. Positiiva ovdáneapmi sámi servodagas gáibida ahte doarvái kandidáhtat čadahit eksámena mat sáhttet sáhttet fuolahit ja viidáseappot ovddidit čoavddadoaim- maid servodagas. Dát leat doaimmat olles oahppo- mannolagas mánáidgárddi rájes alit oahpu ja dut-

Govus 2.15 Registrerejuvnon studeanttat sámi oahpuin (čakčat)

«Registrerejuvnon studeanttat» čujuhit iešgudet olbmui. Muhtun studeanttat leat registrerejuvnon mánga ásausas dahje oahppo- prográmmas. Dán govvošis lohkkovuvvo juohke olmmoš dušše oktii.

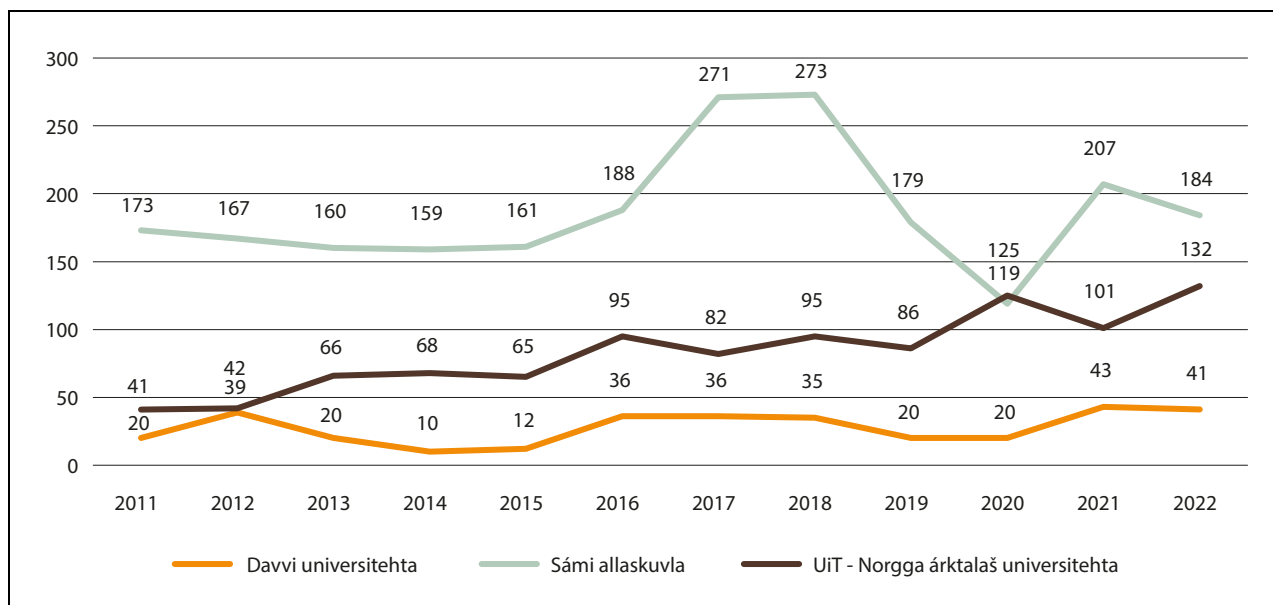
Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.16 Registrerejuvnon studeanttat sámi oahpuin 2022 čavčča, juohkásan fágasurggiide

Govus ii čájjet iešguđet olbmuid. Muhtun studeanttat lea registrerejuvnon mánnga ohppui. 2022 čavčča ledje registrerejuvnon uhcit go vihtta studeantta vidajahkásaš lektorohppui sámegeielain.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.17 Registrerejuvnon studeanttat (čakčat) sámi oahpuin ásahusaid mielde

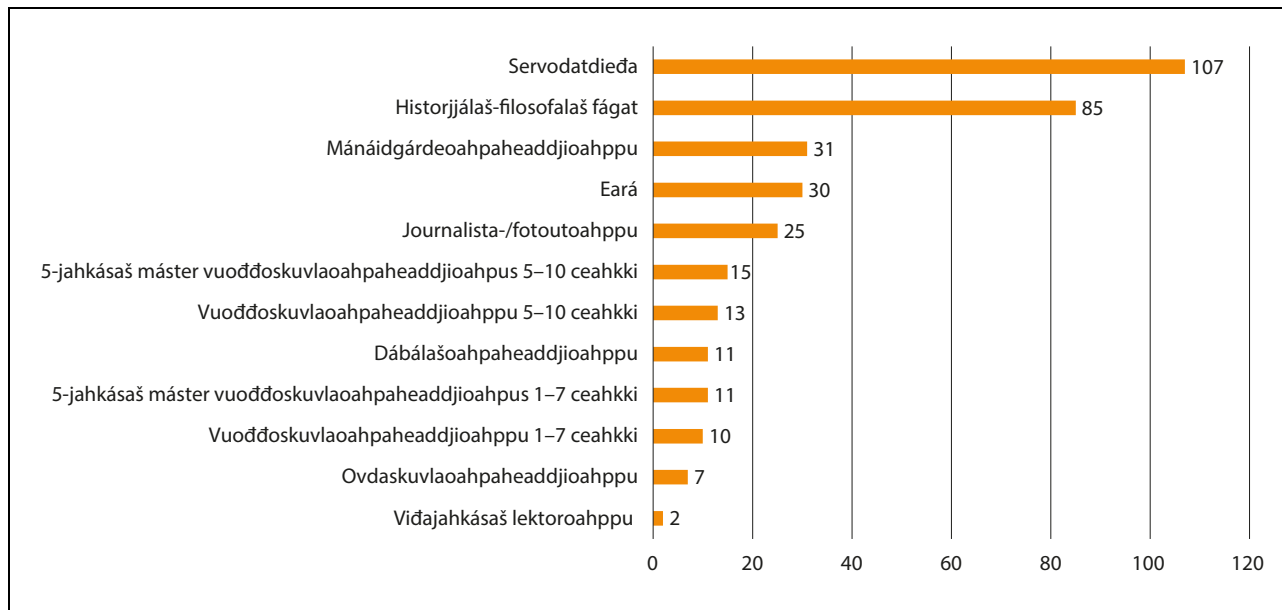
Govus čájeha iešguđet olbmuid logu ásahusaid mielde. Muhtumat sáhttet leat registrerejuvnon mánnga ásahusas.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

kama, dearvvašvuodalágádusa, riektealágádusa ja almmolaš hálddašeami jna. rádjai. Eanaš árvalusat dieđáhussii čájehit ahte eanet kandidáhtaid ferte oahpahit gokčan dihtii dán dárbbu.

Maŋimus logi jagi, 2012 rájes 2022 rádjai, leat 336 kandidáhta čadahan eksámena bachelor-dahje mástergrádain sámi alit oahpus. Dain leat

oktiibuot 187 kandidáhta čadahan mástergráda. Govus 2.17 čájeha ahte eanaš kandidáhtat leat čadahan oahpaheaddjioahpuid, ja dasto grádaid servodatdieđalaš fágain ja historjjálaš-filosofalaš fágain. Dasa lassin leat 54 olbmo čadahan eksámena jahkásaš geavatlaš-pedagogalaš oahpus. Sii leat maid kvalifiserejuvnon oahpahit skuvllas.

Govus 2.18 Čadahan bachelor- ja mástergrádaid áigodagas 2012–2022

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Sodju lea ahte daid kandidáhtaid lohku geat čadahit eksámena, muhtun spiehkastagaiguin, lea bisson oalle dássidin mañimus logijagi áigodagas, geahča tabealla 2.12. Dan stuorra govas leat maiddái oalle uhccán kandidáhtat mat čadahit eksámena olles grádaiguin sámi oahpuin, go buohtastahtta daid studeanttaid loguin oktiibuot geat leat registrerejuvnon iešguđet oahpuin ja eañkilfáttáin. Mii lea sivvan dasa, lea váttis dadjat. Sivvan dáidá leat oahpuid fáladat ja olámuddu, ahte muhtumat lohket dušše eañkilfáttáid lassin bargui ja eará oahpuide, dahje ahte muhtumat bargagohtet ovdalgo sii leat gárvásit kvalifiserejuvnon.

Lassin dan 347 kandidáhtii geat leat čadahan olles gráda áigodagas 2012–2022, leat mañngas čadahan eksámena iešguđet sámi fáttáin iešguđet ásašusain. Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta lea lohkan galle oahppočuoggá iešguđet olbmot leat háhkan seamma áigodagas. Tabealla 2.13 čájeha ahte viehka ollu olbmui leat vuollel 30 oahppočuoggá sámi fáttáin (1704 olbmo) dahje 30–59 oahppočuoggá sámi fáttáin (693 olbmo). Oktiibuot leat 734 olbmo čadahan oahpuid mat oktiibuot addit 60 oahppočuoggá dán logijagi áigodagas. Oktiibuot leat 3132 olbmo čadahan oahppočuoggáaddi sámi fáttáid alit oahpus dán áigodagas.

Lassin Sámi allaskuvlii, UiT – Norgga árktalaš universitehtii ja Davvi universitehtii gullet dán oahppočuoggáid háhkama logahallamii maiddái

muhtun sáme fáttát eará ásašusain, nu go musihkkaallaskuvllas, Norgga teknihkalaš-luondudiedalaš universitehtas ja Birggona universitehtas.

Govus 2.18 čájeha ahte vaikke vel oppalaččat eatnašat leat háhkan vuollel 30 oahppočuoggá sámi oahpuin, de lea dát sodju rievdan. Mañimus jagiid leat eanet olbmot čadahan eksámena fáttáin main leat badjel 30 ja badjel 60 oahppočuoggá, ja uhcit olbmot lea dušše čadahan eksámena fáttáin main leat uhcit go 30 oahppočuoggá.

Čadaheami ja luohpan

Árvalusvuorui leat ollugat cuigen ahte alit oahppu sámegeielas «suodda goappašiid gežiid». Nuppi bealis leat unnán olbmot geat háliidit váldit sámi oahpuid ja nuppi bealis fas leat menddo ollu studeanttat geat heitet gaskan oahpuid, go sidjiide fállujuvvo bargu ovdal go sii leat loahpahan oahpuid. Sámi alit oahpu čadaheami ja luohpama ollislaš analyseren lea viiddes bargu. Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta lea iskan muhtun studeanttaid mat leat registrerejuvnon buhtes sámi oahppoprográmmain áigodagas 2009–2019 mii sáhtta mitalit čadaheami ja luohpama soju. Dat čájeha ahte 33 proseantta studeanttain mat ledje registrerejuvnon sámi oahppoprográmmaide, čadahedje normerejuvnon áiggis, 35 proseantta heite gaskan oahppoprográmmas ja 32 proseantta leat ain oahpus. Dát logut leat uhcit go

Tabealla 2.12 Čađahuvvon bachelor- ja mástergrádat áigodagas 2012–2022

Oahput	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Oktiibuot
Vidajahkásaš masterprográmma vuodđoskuvlaoahpa- headdjioahpus 1–7 cehkiin								4	4	3		11
Vidajahkásaš masterprográmma vuodđoskuvlaoahpa- headdjioahpus 5–10 cehkiin								4	6	3	2	15
Dábálašoahpaheaddjioahppu	6	4		1								11
Eará	2	2		7	6	1	3	5	1	3		30
Mánáidgarde-oahpaheaddjioahppu	3	2	2		7		5	7	7		5	38
Vidajahkásaš lektoroahppu 8–13 cehkiin							1				1	2
Vuodđoskuvlaoahpa- headdjioahppu 1–7 cehkiin		2	1		2		2	2			1	10
Vuodđoskuvlaoahpa- headdjioahppu 5–10 cehkiin					8		3		1	1		13
Historjjálaš-filosofalaš fágat	4	4	7	11	12	6	7	8	10	5	11	85
Journalista-/govvenoahppu	2	1			4	6		7	1	4		25
Servodatdieda	8	8	12	5	13	9	13	6	15	11	7	107
Submi oktiibuot	25	23	22	24	52	22	34	43	45	30	27	347

Tabealla čájeha bachelor- ja mástergrádaid čađahuvvon logu áigodagas 2012–2022, juohkásan fágasurggiide. Njealječahkásaš vuodđoskuvlaoahpaheaddjiohpuid mañimus sisaváldin lei jagi 2016. UIT válddii sisa studeanttaid vidajahkásaš vuodđoskuvlaoahpaheaddjiohppui jagi 2010 rájes (Pilot i Nord). Tabealla ii čájjet iešgudet studeanttaid. Hui uhccán studeanttat leat čađahan mánaga gráda áigodagas.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

gaskamearálaš čađaheapmi nationála dásis ja orrot čájeheamen ahte lea vejolaš oazžut eanet studeanttaid sámi oahpuin čađahit oahpuidea-
set.³⁸

2.3.3 Oahppofálaldagat sámegeielain

Alit oahppu sámegeielain lea dehálaš sámegeielaid viidáseappot ovddideapmái fága-, kultuvra- ja beaivválaš giellan ja dasa ahte oahpahit olbmuid geain lea formálalaš giellagelbbolašvuolta ja alla giellahálddašeapmi.

Olbmuid geain leat iešgudet ovdamahtut, gávdnojit oahppofálaldagat sámegeielain: Olbmuid rájes geain lea nana sámi giellamáhttu ja sámegeiella vuosttašgiellan, daid olbmuid rádjai geain ii

leat sámi giellagelbbolašvuolta muhto háliidit sámegeiella vuodđooahpahusa.

Mátta- ja julevsámi oahpuid stáhtus

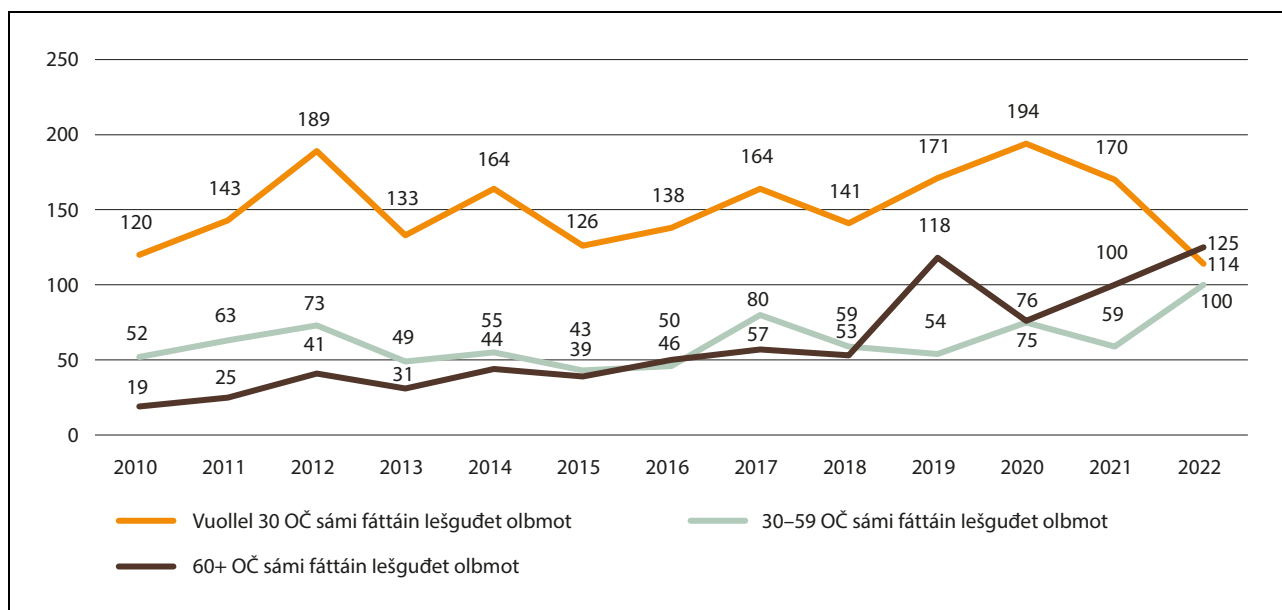
Oahppofálaldagat máttasámegeielas ja julevsámegeielas leat ráddjejuvvon. Davvi universitehta fállá bachelor julevsámegeielas, muhto julevsámegeielas váilu máster ja máttasámegeielas váilot sihke bachelor ja máster. Dat mearkkaša ahte ii leat dohkálaš fálaldat daid studeanttaide geat háliidit čiekŋudeami dáin geielain. Tabealla 2.14 ja 2.15 čájehit visogova daid studeanttain geat leat čađahan oahpu julevsámegeielas ja máttasámegeielas Davvi universitehtas áigodagas 2012–2022. Dát visogovat čájehit ahte studeanttat geat leat čađahan julev- dahje máttasámi oahpuid, leat váldoáššis čađahan iešgudet eaŋkilfáttáid. Logis leat čađahan bachelora julevsámegeielas.

³⁸ Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta, Alit oahpu dille-
raporta 2022, Raporta nr. 9/2022

Tabealla 2.13 Daid olbmuid lohku geain leat oahppočuoggát sámi fáttáin 2012–2022

Vuoddolohku goas olmmoš čadahii majimus eksámena	Vuollel 30 OČ sámi fáttáin	30–59 OČ sámi fáttáin	60+ SP OČ sámi fáttáin
	Iešguđet olbmot	Iešguđet olbmot	Iešguđet olbmot
2012	189	73	41
2013	133	49	31
2014	164	55	44
2015	126	43	39
2016	138	46	50
2017	164	80	57
2018	141	59	53
2019	171	54	118
2020	194	75	76
2021	170	59	100
2022	114	100	125
Olles áigodagas 2012–22	1704	693	734

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.19 -Daid olbmuid lohku sámi oahpuid oahppočuoggáid háhkama mielde

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Giellafáttáin julevsámegielas ja máttasámegielas leat dušše álgooahppofáttát mat fállujuvvojit oalle dávjá, ja eará fáttáid ja oahppoprográmmaid almmuhemiin fas sáhtta leat oalle guhkes gaska.

Ovdamearkka dihtii lei ovddit sisaváldin bachelori julevsámegiela jagi 2018, ja boahpte sisaváldin galgá Davvi universitehta neahttasiidduid mielde leat jagi 2024.

Tabealla 2.14 Čađahuvvon julevsámi oahput Davvi universitehtas

Julevsámi oahput	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2019	2020	2021	2022	Oktiib.
Julevsámegiella 2	1			4							5
Bachelor julevsámegielas		2	1	1	1			1	2	2	10
Julevsámi vuodđofáttát						19					19
Julevsámegiella 1	8		4				8				20
Julevsámegiella 2								1	2		3
Julevsámegiella 3					1						1
Iešguđet olbmuid	9	2	5	5	2	19	8	2	4	2	58

Tabealla čoažkkáigeassu vuolimuččas čájeha iešguđet olbmuid. Muhtumat leat čađahan máŋga oahpu áigodagas. Danne leat eanet čađahuvvon oahput go iešguđet olbmot.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Davvisámi oahpuid stáhtus

Dál leat oahppofálaldagat davvisámegielas buot dásiin. Sihke UiT – Norgga árktalaš universitehta ja Sámi allaskuvla fáallet oahpu buot dásiin davvisámegielas –bachelora, mástera ja ph.d. Goappašat ášahusat diedihit dattetge ahte lea váttis sihke rekrutteret studeanttaid bacheloroahpuide ja oazžut daid čađahit oahpu. Dat fuolastuhtá dan vejolašvuoda ektui ahte oazžut doarvái sámegeilfi-

lologaid maiddá davvisámegielas gokčat fágaolbmuid jearu universitehtaide ja Sámi allaskuvlii, jorgaleddjiid jearu, áššemeannudeddjiid jearu hálddašeapmái iešguđet dásiin, jna.

Lassiin daidda oahpuide mat addet gráda, addet goappašat ášahusat maiddá álgoohpu, ja dan jearahit ollugat. Nu mo tabealla 2.16 čájeha, fállá Sámi allaskuvla guokte modula mat addet oahppočuoggáid, *Davvisámegiella praktihkalaš oahppandilis (SAAL)*, man ollugat leat čađahan.

Tabealla 2.15 Čađahuvvon máttasámi oahput Davvi universitehtas

Máttasámegiella oahput	2012	2013	2014	2016	2019	2020	2021	2022	Oktiibuot
Máttasámegiella 1, 30 oahppočuoggá	4	11		1					16
Máttasámegiella 2	6		7		1				14
Máttasámegiella álgoohppu, 30 oahppoč.		3	11						14
Máttasámi kultuvra ja historjá, 30 oahppoč.			4			1			5
Máttasámi kulturmáhttu, 30 oahppoč., joatkkaohppu			1						1
Máttasámi giellamáhttu, 15 oahppočuoggá	11								11
Máttasámi álgodási oassi 1							14		14
Máttasámi álgodási oassi 2								9	9
Iešguđet olbmuid	19	14	23	1	1	1	14	9	58

Tabealla čoažkkáigeassu vuolimuččas čájeha iešguđet olbmuid. Muhtumat leat čađahan máŋga oahpu áigodagas. Danne leat eanet čađahuvvon oahput go iešguđet olbmot.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Tabealla 2.16 Čađahan davvisámi oahpuid Sámi allaskuvllas ja UiT:s 2011–2022

Davvi sámi oahput	Oktiibuot
<i>Sámi allaskuvla Iešgudet olbmuid</i>	423
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda jahkeovttadat	11
Sámegeieldidaktihkka mas lohkan ja čállin lea guovddážiis	11
Sámegeiela didaktihkka mii deattuha njálmmálaš árbevieruid ja vuodđomáhtu	17
Sámegeiela didaktihkka mii deattuha giellageavaheami ja muitaleaddji teavsttaid	11
Davvisámegeiela cealkkaoahppa	15
Davvisámegeiela morfologiija ja cealkkaoahppa	10
Davvisámi fonetihkka, fonologiija ja čállinvuogit	2
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda bachelor	23
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda bachelorbargu	2
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda mastergrádaoahppu	10
Sámegeiela ja girjjálašvuodda 3	15
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuodda 1	47
Sámegeiela ja sámi girjjálašvuodda 2	19
Sámegeiela njálmmálaš ja čálalaš giellan	2
Sámegeiela praktihkalaš dilis Álgooahppu 1. oassi	140
Sámegeiela praktihkalaš dilis Álgooahppu 2. oassi	181
<i>UiT Iešgudet olbmuid</i>	33
Davvisámegeiella vierisgiellan – jahkeoahppu	16
Sámi giella- ja girjjálašvuodadieda – máster	4
Giella – máster	7
Giella ja girjjálašvuodda – bachelor	8
Oktiibuot	454

Tabealla čoahtkkáigeassu vuolimučas čájeha iešgudet olbmuid. Muhtumat leat čađahan máŋga oahpu áigodagas. Danne leat eanet čađahuvvon oahput go iešgudet olbmot.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Tabealla 2.16 čájeha viidáseappot ahte oktiibuot leat 454 studeantta čađahan iešgudet davvisámi oahpuid áigodagas 2012–2020.

Čađahuvvon bachelorgrádat ja mástergrádat sámegeielas

Áigodagas 2012–2022 leat čađahuvvon oktiibuot 64 bachelorgráda ja mástergráda sámegeielain, nu mo tabealla 2.20 čájeha. Dain leat 10 bachelorgráda čađahuvvon julevsámegeielas ja 31 bachelorgráda davvisámegeielas. Nu mo namuhuvvon de ii leat

bachelorfálaldat máttasámegeielas Norggas. Oktiibuot leat čađahuvvon 21 mástergráda davvisámegeielas. Dat leat oalle uhccán go buohtastahttá buot daid studeanttaiguin mat leat čađahan sámegeielloahpuid fáttáid, nu mo tabealla 2.16 čájeha.

Álgooahppu sámegeielain

Servodat dárbbáša eanet sámegeielgealbba oahpa-
husas, hálddašeamis, dearvvašvuoda- ja sosiála-
suorggis ja nu ain, ja danne berrejit eanebut
oážžut gelbbolašvuoda sámi gielas ja kultuvrras

Tabealla 2.17 Čađahuvvon bachelor- ja mástergrádat sámegielain 2012–2022

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Oktiibuot
<i>Davvi universitehta</i>												
Bachelor julevsámegielas		2	1	1	1				1	2	2	10
<i>Sámi allaskuvla</i>												
Sámegiela ja sámi girjjálašvuoda bachelor	1		1	1	7	2	4	1	3		3	23
Sámegiela ja sámi girjjálašvuoda mastáergrádaohppu		1	1	1	1		2	1		1	2	10
<i>UiT</i>												
Girjjálašvuoha – máster				3		2	1					6
Sámi giella- ja girjjálašvuodadieđa – máster											4	4
Giella – máster	1	1						1	2	2		7
Giella ja girjjálašvuoha-bachelor			3		3			1	1			8
Oktiibuot	2	4	6	6	12	4	7	4	7	5	11	68

Tabealla ii čájjet iešgudet kandidáhtaid. Hui uhccán kandidáhtat leat čađahan mánja gráda áigodagas.

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

alit oahpu bokte. Seammás leat nu mo čájehuvvon kapihttalas 2.2.1, menddo uhccán olbmot geat váldet sámegiela joatkkaoahpahas dakkár dásis mii kvalifisere sin lohkat sámegiela alit oahpus. Dat dagaha erenoamážit mátta- ja julevsámegiela heahstedillái. Danne lea dehálaš maŋŋá kvalifiseret eanebuid lokten dihtii rekrutterenvuođu.

Danne fáallet ge sámi giellaguovddážit ja joatkkaskuvllat guoskevaš kurssaid. Dasa lassin geavahit buot golbma alit oahppoásahusa davvin muhtun mađe resurssaid kvalifiseret vejolaš ohcciid vai sii sáhttet čađahit alit oahpu sámegielas dahje sámegillii. Ovdamearkka dihtii fállá Sámi allaskuvla guokte oahppočuoggáaddi modula, *Sámegiella praktihkalaš oahppandilis* (SAAL) mii rekrutere viidát. Dán suorggis mii oaidnit ahte seamma olbmot fertejit gokčat mánja doaimma: muhtumat oahpahit sihke joatkkaskuvllain ja giellaguovddážiin, muhtumat sihke giellaguovddážiin ja universitehtas dahje allaskuvllas, jna.

2.3.4 Sámi oahpaheaddjioahput

Buorit oahpaheaddjioahput dárbbášuvvojit vai mánát ja nuorat ožžot dakkár oahpu mii ráhkka-nahtá sin boahttevuhit. Nu mo mii leat čájehan

ovdal dieđáhusas, de lea stuorra dárbbuš mánáid-gárddis, vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahas eanet oahpaheddjiide geain lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoha. Eanebuid oahpahit šaddat sámegielat oahpaheaddjin lea mearrideaddjin dasa ahte ásahit posiitiiva ovdánanbonji sámegielaide boahttevuodas.

Oahpaheaddjioahput Norggas stivrejuvvojit rámmaplánaid bokte. Mis leat dál guoktenuppelot rámmaplánastivrejuvvon oahpaheaddjioahpu, ja main leat golbma sámi rámmaplánastivrejuvvon oahpaheaddjioahpu, golmmajahkásaš fágaoahpaheaddjioahppu geavatláš ja estetihkalaš fágain lea heaittuhuvvomin. Geahča tabealla 2.21. Buot oahpaheaddjioahput, galget čuovvut rámmaplánaid

kvalifiseret dasa ahte fuolahit oahpahas sámi diliid birra, dás maiddá dieđu dan stáhtusa birra mii álgoálbmogiin lea riikkaidgaska-saččat, ja sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuoda birra oahpahussii oahpahaslága ja gustovaš oahppoplánadahkosa vuodul.

Vuoddoskuvlaoahpaheaddjioahpuid kandidáhtat galget váikkuhit áddejupmái sámiid stáhtusis álgoálbmogiin.

Tabealla 2.18 Rámmaplánastivrejuvvon oahpaheaddjioahput

	Sámi	Guhkkodat/ gráda	Mánáid- gárdi	Luohkká-ceahkki		
				1–7	5–10	8–13
Mánáidgárde-oahpaheaddjioahppu		Bachelor	X			
Sámi mánáidgárde-oahpaheaddjioahppu	X	Bachelor	X			
Vuodđoskuvlaoahpa-headdjioahppu 1–7 ceškiide		Máster		X	X	
Sámi vuodđoskuvla-oahpaheaddjioahppu 1–7 ceškiide	X	Máster		X	X	
Vuodđoskuvlaoahpa-headdjioahppu 5–10 ceškiide		Máster			X	X
Sámi vuodđoskuvla-oahpaheaddjioahppu 5–10 ceškiide	X	Máster			X	X
Lektoroahppu 8–13 ceškiide		Máster			X	X
Geavtlaš-pedagogalaš oahppu dábálašfágaide		Jahkeoahppu			X	X
Geavtlaš-pedagogalaš oahppu fidnofágaide		Jahkeoahppu			X	X
Fidnofága-oahpaheaddjioahppu		Bachelor			X	X
Oahpaheaddjioahppu geavtlaš ja estetihkalaš fágain 1–13 ceškiide		Máster		X	X	X
Golmmajahkásaš fágaoahpaheaddjioahppu geavtlaš ja estetihkalaš fágain (mañimus sisaváldin jagi 2022)		Bachelor		X	X	X

Sámediggi oaivvilda ahte oppalačcat váilu Norgga servodagas máhttu sámiid birra álgoálbmogin ja sámi servodatdiliid birra. Dat dagaha ahte menddo uhccán olbmui lea vuodđomáhttu daid vuoigatvuodaid birra maid dát stáhtus addá.³⁹

Sámi allaskuvla, Davvi universitehta ja UiT – Norgga árktalaš universitehta fáallet sámi oahpaheaddjiohpuid dahje oahpaheaddjiohpuid main lea vejolaš válljet sámegeiela fágasuorggis.

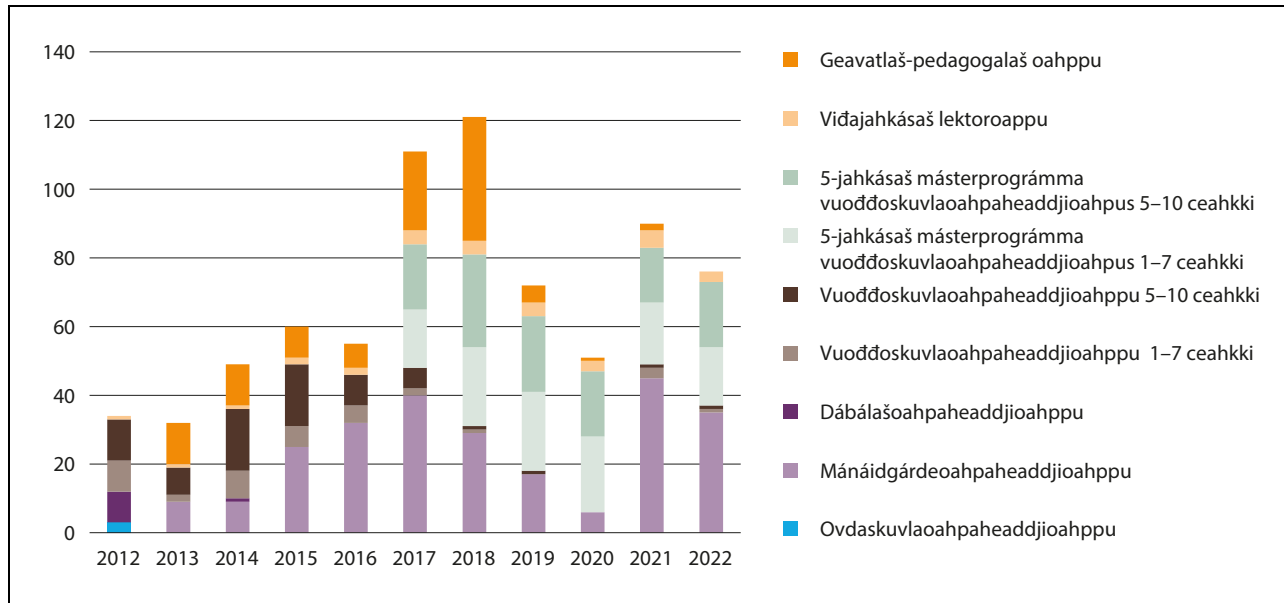
Sámi oahpaheaddjioahppu čuovvu seamma ovdánanmearekkaid go sámi alit oahppu oppalačcat. Mañimus logi jagi leat lea leamaš lassáneapmi registrerejuvvon oahpaheaddjistudeantaid logus, nu mo govus 2.20 čájeha. Sullii 42 proseantta registrerejuvvon oahpaheaddjistudeanttain leat čadahan normerejuvvon áiggis jagi 2009 rájes dán rádjai Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta loguid mielde. Mañimus logi jagi, jagi 2012 rájes jagi 2022 rádjai, leat iešguđet oahpaheaddjioahput sámegeielain dahje sámegeillii oahpahan 147

oahpaheaddji, nu mo govus 2.21 čájeha. Jagi 2022 čavčča ledje 76 studeantta ja 9 kandidáhta registrerejuvvon sámi oahpaheaddjioahpuin.

Registrerejuvvon oahpaheaddjistudeantaid lohku lea oppalačcat lassánan mañnago dábálašoahpaheaddjioahppu ja mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu válde badjelaset ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpu. Registrerejuvvon studeantaid lohku geavtlaš-pedagogalaš oahpus (PPU) lea njeđjan mañná jagi 2019. Sivvan sáhtta leat dat sisaváldingáibádusa rievdadus mii čadahuvvui jagi 2019, bachelora uhcimugáibádusas máster gáibádussii. Dát lea nátionála sodju. Sisaváldingáibádus rievdadeapmi sáhtta maid čilget manne ledje nu ollu kandidáhtat geavtlaš-pedagogalaš oahpus jagi 2019, geahča govvosa 2.21.

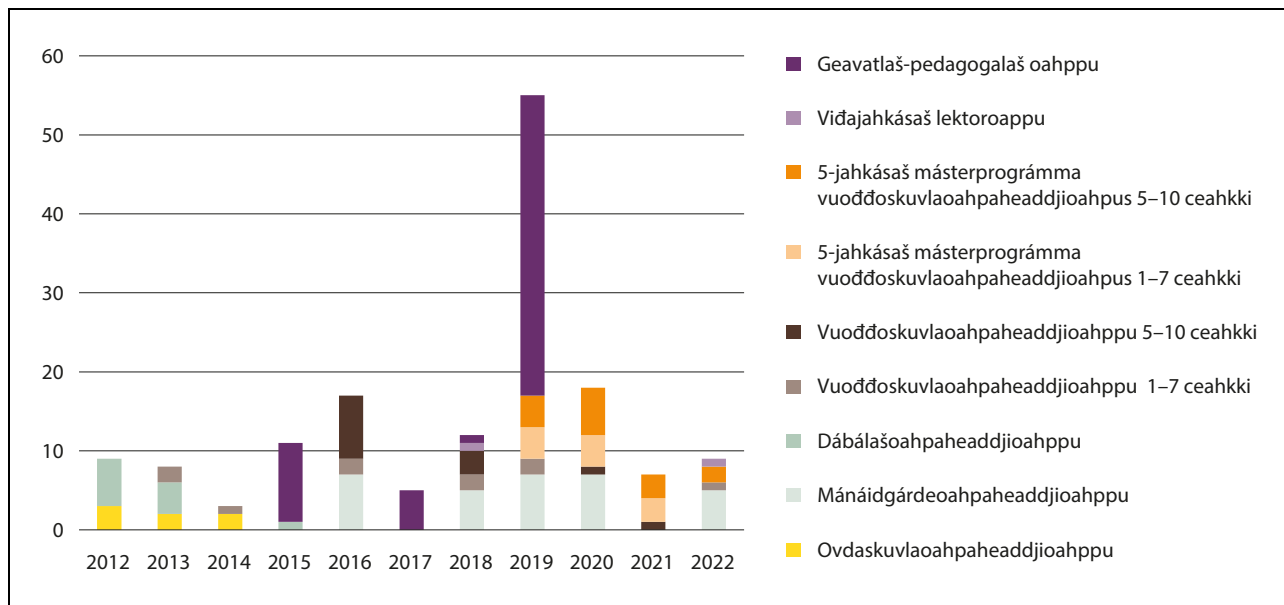
Jagi 2017–2018 válddii Sámi allaskuvla sisa ollu studeantaid master-vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuid goalmát ja njealját jahká. Ollugat sis ledje jo čadahan njealjejahkásaš oahpu ja ožžo másteralideami vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu mástera bokte. alideami bokte. Dat čilge manne govvosa 2.20 diágramma čájeha erenoamáš lassáneami studeantalogus dáid jagiid.

³⁹ Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosá dieđáhusa ođasmahttin jagi 2022

Govus 2.20 Registrerejuvvon studeanttat

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.21 Oahpaheaddjioahppu: Kandidáhtat Čađahan eksámena

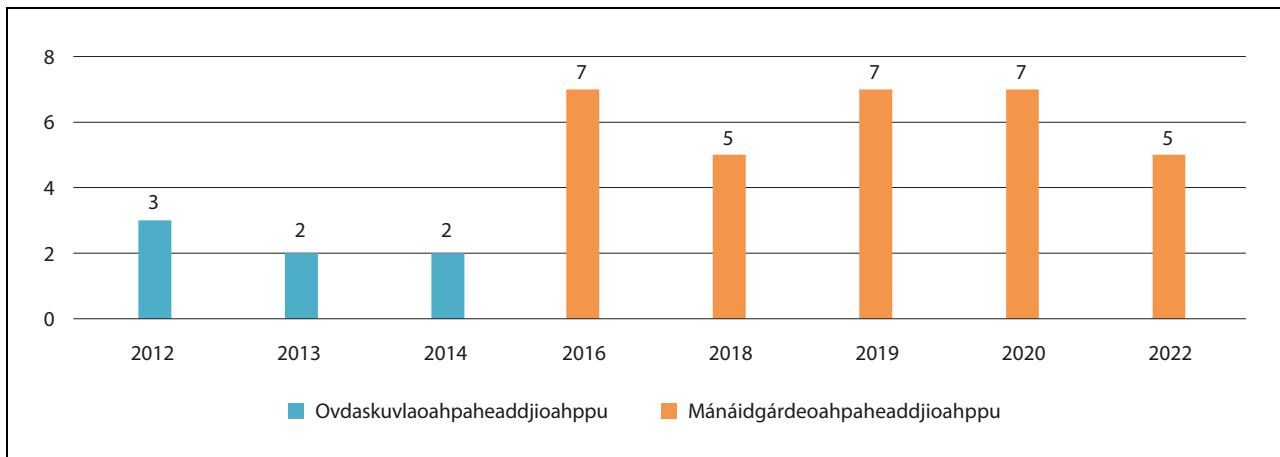
Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu

Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu rámma-plána dadjá čuovvovačča:

Sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu vuodus lea sámi kultuvra ja servodat ja das leat sámegeielat váldooahpahušgiellan. Sáhtta spiehkastuv-

vot váldooahpahušgiela gáibádusas daidda ása-husaide mat fáallet julev- ja máttasámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahp. Sámi oahppanáddejumit, oahpahanvuogit ja árbevirolaš luondduáddeju-pmi lea oahpu guovddážis. Oahppu galgá addit buotbeallásaš máhtu sámi diliid ja etnopolitihka birra.

Govus 2.22 Mánáidgárdeoahpaheaddjit/ovdaskuvlaoahpaheaddjit geat leat čadahan eksámena Sámi allaskuvllas

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Dál fállujuvvo sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu davvisámegillii Sámi allaskuvllas. Allaskuvla váldá sisa ohppiid mánáidgárdeoahpaheaddjioahppui juohke nuppi jagi. Dat boahá ovdan govvošis 2.22 mii čájeha kandidáhtaid mat leat čadahan eksámena Sámi allaskuvlla ovdaskuvla-/mánáidgárdeoahpaheaddjioahpuin. Jagi 2022 čadahedje vihtta kandidáhta eksámena sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus.

Jagi 2013 mearridii Máhtdepartemeanta lánkaásahusa sámi mánáidgárdeoahpu rámmaplána birra (odasmahattojuvvo jagi 2022), ja nu mii oaččuimet vuosttaš sámi oahpaheaddjioahpu mánáidgárddi várás. Ovdal čuvvo buot oahppit lánkaásahusa ovdaskuvlaoahpaheaddjioahpu birra. Vaikke vel ovdaskuvlaoahpaheaddji- ja sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu studeantalohku Sámi allaskuvllas lea rievddan, sáhtá orrut nu ahte eksámeniid čadahan kandidáhtaid lohku lea lassánan manjago sámi mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu áhahuvvui.

Davvi universitehta álggahii jagi 2021 bargosadjevuđot mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu (ABLU) máttasámi ja julevsámi profiillain. Dat addojuvvo oasseáigeoahppun njeallje jagi badjel, čoahkkane-miiguin Leavkkus ja Bádádjos. Bargosadjevuđot oahppu mearkkaša ahte dat lea daid mánáidgárde-bargiid várás geat jotket barggus dan botta go sii váldet oahpu. Sii leat dalle loktemin daid mánáidgárddiid gelbbolašvuoda gos sii barget, maiddái gaskan oahpu. Eanaš studeanttain dán oahpus ii leat sámegeiella eatnigiellan. Bargosadjevuđot mánáidgárdeoahpaheaddjioahppu lea rekrutteren bures, ja vuosttaš kandidáhtat čadahit plána mielde dán oahpu jagi 2025.

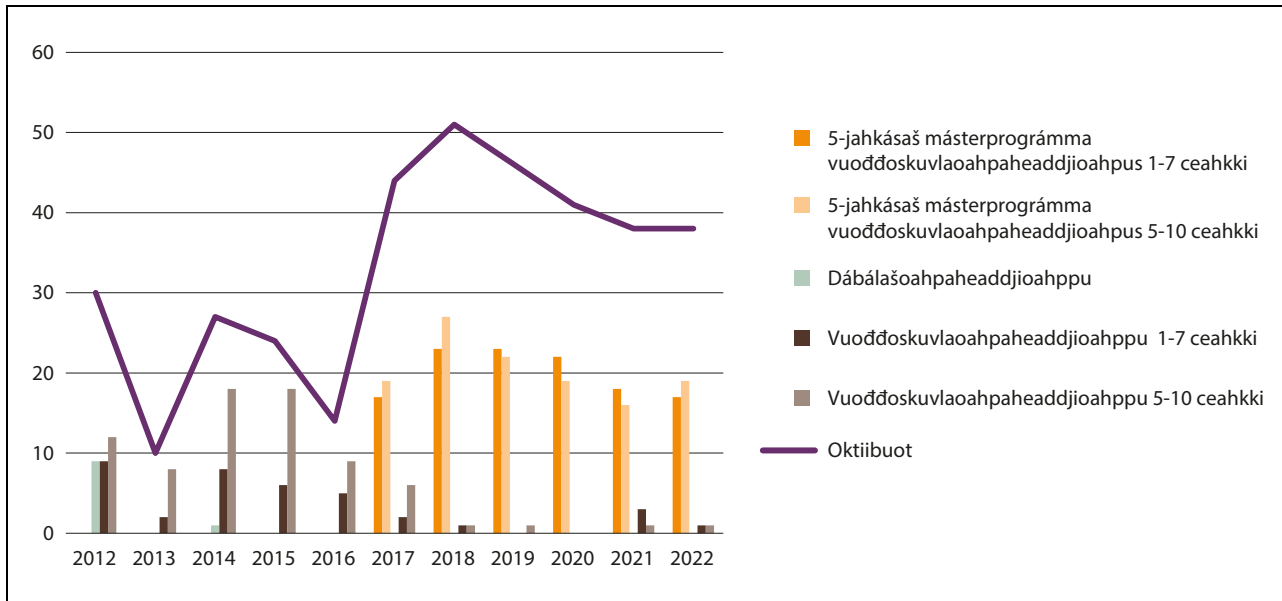
Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahput

Jagi 2017 loktejuvvojedje buot vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahput másteroahppun. Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahput ja nationála vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahput leat dásseárvosaččat. Váldoahpahušgiellan sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuin lea sámegeiella, muhto spiehkastat sáhtá dahkkojuvvo daidda áhahusaide mat fálet julev- ja máttasámi oahpu. Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ja 5–10 ceškiid rámmaplánat deattasit:

Oahpu vuodđun lea sámi kultuvra ja servodat, ja vuolggasadjin leat sámi oahppanáddejumit ja oahpahušvuogit. Oahppu addá buotbealláša máhtu sámi diliid birra ja deattuha viiddiduvvon oahppanarenaid ja luonddu dehálaš arena oahppamii ja ávdnemii. Sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahppu galgá bidjat oahpaheaddjifidnu sámi- ja álgoálbmotoktavuhtii.

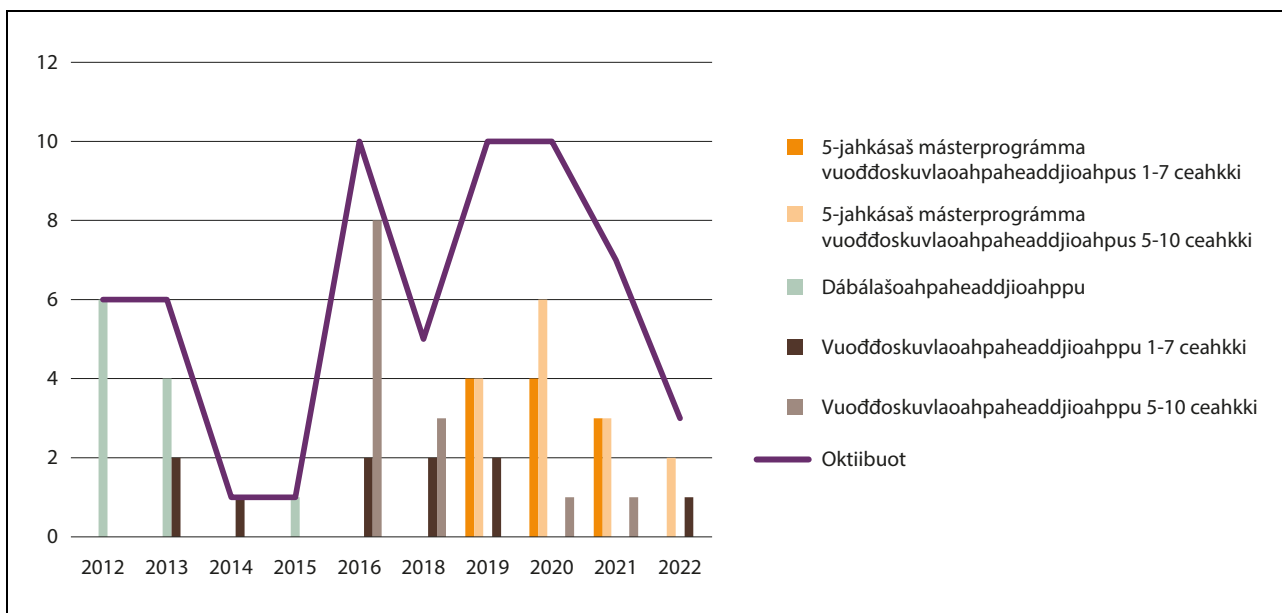
Sámi allaskuvla fállá vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ja 5–10 ceškiide davvisámegillii. Čakčat jagi 2018 áhahii Davvi universitehta sihke máttasámi ja julevsámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu 1–7 ceškiide, muhto oahpahušgiellan enaš fáttain lea dárogeiella.

UiT – Norgga árkálaš universitehta fállá vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuuid mat čuvvot nationála rámmaplána, muhto fállá davvisámegiella fágan vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuin oahppobáikkis Álttás. Vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpus 1–7 ceškiide dahká davvisámegiella 60 oahppočuoggá daidda studeanttaide mat

Govus 2.23 Dábálašoahpaheaddji-/vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuid registrerejuvvon studeanttat

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

Govus 2.24 Registrerejuvvon studeantakandidáhtat dábálašoahpaheaddji-/vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuin

Gáldu: Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta

dan välljejit. Vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpus 5–10 ceahkiide sáhttet studeanttat välljet jogo 30 dahje 60 oahppočuoggá davvisámegielas.

Govus 2.23 čájeha, nu mo ovdal lea namuhuvvon, ahte maŋŋá viđajahkásaš sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu ásaheami lea registrerejuvvon studeanttaid lohku lassánan maŋŋágo vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahppu másterdásis

ásahuvvui. Skuvlajagi 2017/18 válddii Sámi allaskuvla sisa máŋga studeantta odđa másterdási vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu goalmát ja njealját jahkái. Dain ledje ollugat jo čadahan njealjejahkásaš oahpu ja sii ožžo másteralideami vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpu mástera bokte. Danne sii čadadedje eksámena johtilit nu mo govus 2.24 čájeha.

Boksa 2.10 Oahpaheaddjistudeanttaid vásáhusat

Diedáhusbarggu árvalusčoahkkimis Romssas golgotmánu 26. b. 2022 muitaledje sámegeielat studeantta daid hástalusaid birra mat sis leat leamaš oahpu válldidettiin. Anne Ragnhild Porsanger, gii lea lektorstudeanta ja jodiha Sámi Studeantasearvvi Davvi-Norggas, lei bajásšattadettiin oahppi sámi mánáid- ja nuoraidskuvllas, muhto joatkkaskuvllii álggidettiin álge vát-tisvuodát:

– Tiibmaplánat ja eará logistihkka ledje hea-
jut láhččojuvvon munnje. Ohppiin geain lea
sámegeiella vuosttašgiellan, ii galgga leat siidogi-
ella. Muhto vái mun galgen oažžut doarvái tiim-
maid oahppoduodaštussii fertejn lohkat lassi
fágaid. Dat lassi fágat dagahedje ahte fertejn
leat eanet tiimmaid skuvllas go oahppit geain ii
lean sámegeiella, mitalii Anne Ragnhild Porsan-
ger.

Soai mielstudeanttain Per Henning Mathise-
niin muitaleigga studeantaárgabeavvi birra
UiT:s, gos maid leat hástalusat sámegeielat
oahpaheaddjistudeanttaide. Earret eará čada-
huvvo sisaváldin dušše juohke nuppi jagi, ja
álgin gidđalohkanbajis dagaha ahte studeanta
gahččá eret sosiála birrasis.

Studeantajodiheaddji Porsanger oaivvilda
ahte lea dehálaš geavahit resurssaid oahppo-
vuogádagaid dakkaviđe, muhto ahte ii dat ge
livččii doarvái: – Dat lea bahás gierdu mas mis
eai leat doarvái fágaolbmot oahpahit ođđa
fágaolbmuid. Mii fertet duodaid áimmahuššat
sámi mánáid dan rájes go sii riegádit dan rádjai
go sii leat čadahan oahpu. Mii fertet oažžut
ollašuhthuvvot daid vuoigatvuodaid mat mis
leat, dajai Porsanger.

Gáldu: – Sámegeiella válljen lea leamaš noađdin oahpus | UiT

Jagi 2022 leadje 38 studeantta registrerejuvvon
sámi vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuin ja gol-
bma kandidáhta mat leat čadahan eksámena.

Lektoroahppu 8–13 ceškiide

Oahpaheaddjit mat háliidit oahpahit joatkkaoah-
pus, sáhttet válit jogo geavatlaš-pedagogalaš
oahpu (PPU) maŋŋá mástergráda čadaheami
dahje ovttaiduhthuvvovon mástergráda mii gohčo-
duvvo lektorohppun. 8–13 ceškiid lektorohppui ii
leat sierra sámi rámmaplána. UiT-Norgga ártkalaš
universitehta fálla lektorohpu oahpposurggiin
sámegeiella eatnigiellan, dm. ahte dat lea dat fága
mas studeanttat čiekŋudit iežaset ja čállet máster-
barggu (fága 1). Sámi fáttat mat čatnasit fágii 1,
dahket uhcimusat 160 oahppočuoggáin oktiibuot.
Fága 2 sáhtta maid leat sámegeiella eatnigiellan
uhcimusat 60 oahppočuoggáin lektorohpus.
Viehka uhccán oahppit leat registrerejuvvo ovttai-
duhthuvvovon lektoroprográmmas, muhto jagi 2012
rájes lea leamaš veaháš lassáneapmi. Guokte kan-
didáhta leat čadahan eksámena oktiibuot dan pro-
grámmas.

Geavatlaš-pedagogalaš oahppu (PPU)

Geavatlaš-pedagogalaš oahppu lea ovttajahkásaš
oahpaheaddjioahppu daid kandidáhtaid várás mat
leat čadahan gráda mii kvalifisere sin sisaváldimii.

Oahppu sáhtta kvalifiseret virgádeapmái ja oahpa-
hussii 5. ceahki rájes 13. ceahki rádjai. Sii geat leat
čadahan guoskevaš gráda sámegeielain fágasuorg-
gis, sáhttet kvalifiseret iežaset šaddat sámegeiella-
oahpaheaddjin PPU čadahemiin.

Geavatlaš pedagogalaš oahpu rámmaplána lea
nationála, ii ge erenoamážit sámi. Ovdal lea Sámi
allaskuvla fállan PPU oahpu, muhto dál ii leat Sámi
allaskuvllas oktage registrerejuvvon studeanta
PPU oahpus jagi 2022. Soaita leat nu ahte kan-
didáhtat čadahit eksámena eará ásašusain mat fállat
PPU ja main lea sámegeiella vuodđooahpuid fága-
suorggis. Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráht-
tas váilu statistihkka mii sáhtta dan duodaštit.

Oahpaheaddjioahppu geavatlaš ja estetihkalaš fágain 1–13 ceškiid várás (LUPE)

Vidajahkásaš oahpaheaddjioahppu geavatlaš ja
estetihkalaš fágain 1–13 ceškiid várás lea integre-
rejuvvon másteroahppu mii sáhtta addit oahpa-
husgealbbu buot dásiin vuodđoskuvllas ja joatk-
kaskuvllas. Studeanttat váldet másterčiekŋudeami
dakkár praktihkalaš fágas dahje estetihkalaš
fágain main lea oahppoplána skuvllas. Dasa lassin
sáhttet válljet ovttá dahje guokte oahpahusfága.
Dán ohppui ii leat sierra sámi rámmaplána, muhto
rámmaplána sáhtta addit studeanttaide vejo-
lašvuoda válljet sámegeiella, lassin másterčiekŋude-
apmái geavatlaš dahje estetihkalaš fágas mas lea

oahppoplána vuodđooahpahusas. Duodji lea estehtkalaš fága mas lea oahppoplána skuvllas ja sáhtttá gullat dakkár ohppui jus muhtun ásašusat válljejit fállat dan fága.

Dál ii fála oktage dán oahpu vejolašvuodain válljet sámegiela, vaikke vel lea ge vejolašvuhta dan dahkat. Jus muhtun vállje fállat LUPE sámegielain, de sáhtttá sámegiella dahkat jogo 60 dahje 30 oahppočuoggá.

2.3.5 Sámi alit oahpu dili čoahkkáigeassu

Mii leat oaidnán ahte sámi alit oahpu ollašuhttá mángga ulbmila, nu go:

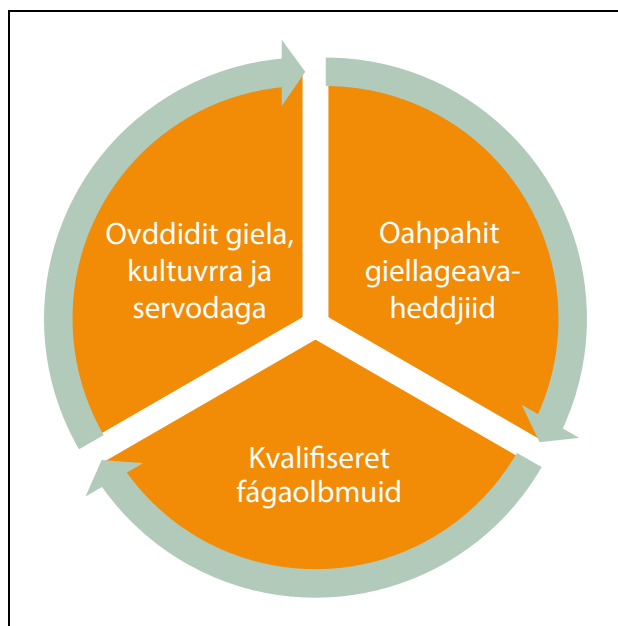
- oahpahit allagelbbolaš sámi giellageavaheddjiid,
- kvalifiseret fágaolbmuid dárbbalaš doaimaide sámi servodagas ja
- dutkat ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima.

Dat boahttá ovdan govvošis 2.25.

Dát kapihtal duodašta ahte rekrutterenbotnji ii leat guoddevaš, ja ahte lea dárbu doaimabijuide mat jorgalahttet dan.

Go eai oahpahuvvo doarvái olbmot sámegiellagelbbuin ollašuhttin dihtii sámi servodaga dárbbuid, de dat vuolgga eanet hástalusaid alit ohppui.

De vuos ii leat vejolaš oažžut doarvái gelbbolaš ohcciid sámi oahpuide ja doarvái fágaolbmuid kvalifiseret iežaset alit oahpu oahpahussii ja dutkamii.⁴⁰ Eastadan dihtii ahte sámi gelbbolašvuhta hággana menddo sákka, dat mearkkaša ahte

Govus 2.25 Válddaha sámi oahpu ulbmila

seamma olbmot fertejit rahčat olles áiggi eai ge boade odđa fámut, ferte láchit dasa ahte eanebut ožžot njunušgelbbolašvuoda sámegielas. Dakkár nana gealbobirrasat dárbbasuvojit main eanebut besset kvalifiseret iežaset njunušdásis lasihan dihtii daid olbmuid logu geain lea alla gelbbolašvuhta. Dárbbasuvojit nana fágabirrasat vai eanebut sáhttet kvalifiseret iežaset máster- ja doavttergráda dásis eanedan dihtii daid olbmuid logu geain lea alla giellagelbbolašvuhta. Dat lea eaktun dasa ahte sáhttit lohtet oahppofálaldaga ja máhttovuođu oppalaččat.

Árvaluscealkámušain dán dieđáhussii lea ollugat čujuhan dasa ahte dárbu lea ovddidit oahppofálaldagaid nu ahte dat sáhttet buorebut gokčat dan gealbodárbbu mii lea servodagas. Ollugat čujuhit maid dasa ahte vejolašvuhta beassat sámi oahppofálaldagaide ii ge dávis vejolaš sámi ohcciid ássanbáikái ja eallindillái. Mánggas leat maid čujuhan dasa ahte berrejit leat oahppofálaldagat eanet sajiin riikkas, ja ahte berrejit leat máškidis fálaldagat maid sáhtttá ovttahttit bargguin.

Stuorra molsašuddamat leat das man dávjá sisaváldin sámi oahpuide čadahuvvo. Ollugat dieđihit ahte váilevaš dieđut ja vuorddehahtivuhta oahppofálaldagaid oktavuodas, dagahit váttisvuodaid. Sámi studeanttat mitalit ahte sámi oahput eai leat doarvái bures láchčojuvvon. Danne lea buoridanvejolašvuhta das ahte lágidit sámi oahpuide buorebut.

Sámegiellat, ja erenoamážit máttá- ja julevsámegiella, leat heahthedilis. Alit oahpu lea mearrideaddjin dasa ahte kvalifiseret eanet sámi giellageavaheddjiid, maiddá rávesolbmuid, geain eai leat formála sámegiellalaš gálggat. Seammás lea alit oahpu mearrideaddjin dasa ahte sáhttit ovddidit sámegiellaid fágagiellan ja juohkebeaivválaš giellan. Dál ii gávdno oktage ovttagiellalaš sámi sátnegirjiid ii ge oktage sámi giellaid gaskasaš sátnegirjiid. Buorit sátnegirjiid gaskal dárogiepla ja sámegiela váilot maiddá. Oahppoásahusat dieđihit ahte smávva ja rašis fágabirrasiid geažil, lea gáibideaddji fuolahit dán ovddidanovddasvástáduša.

Dárbu nannet rekrutterengierddu

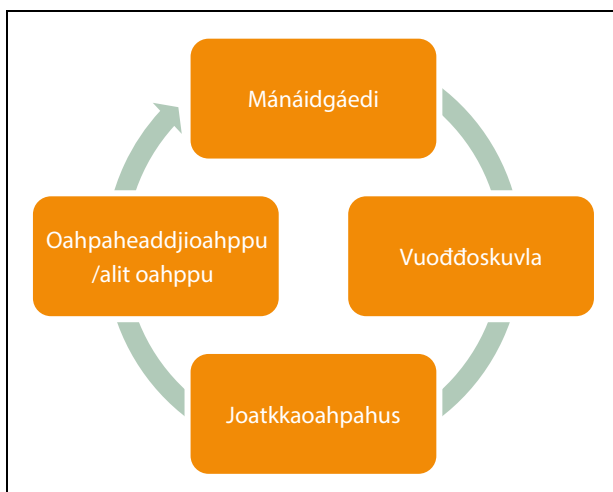
«Juoidá ferte dahkat, ja nu johtilit go vejolaš», lea dat maid eatnašat celket departemeanttaid. Ollu buorre bargu čadahuvvo buoridan dihtii sámi servodaga gelbbolašvuoda heahthedili. Sámedikki

⁴⁰ Sámediggedieđáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosáš dieđáhusa odasmahttin jagi 2022

rekrutterenstrategiijii gullá mánáidgárde- ja vuoddoahpahusa vejolaš ohcciid galledeapmi ja persovnnalaš čuovvuleapmi. Dat golbma alit oahppoásahusa UiT – Norgga árktalaš universitehta, Davvi universitehta ja Sámi allaskuvla leat álggahan mánaga doaimbajiu ángiruššan dihtii sámi alit oahpuin. Dattetge čájehit alit oahpu ovdánanmearkkat ahte dálá doaimbajijut eai leat doarvái.

Vejolašvuotta lea oažžut eanet sámi ohppiid kvalifiseret iežaset sámi oahpuide vuoddoahpu bokte. Seammás ii dárbbas leat nu ahte buot nuorat háliidit álgit alit ohppui, ja dat guoská maiddá sámi nuoraide. Vaikke vel lea ge posiitiiva ovdánanmearkkat vuoddoahpahasas, de váldá guhkes áiggi gealbudit dál nuoraid alit ohppui vuoddoahpahusa bokte. Oru leamen nu ahte gealbodárbu lea stuorát go dan maid vuoddoahpu rekrutterenvuoddu sáhtta geahpedit. Orru maid leamen nu ahte dárbu lea nannet sámi oahppovuogádaga dábalaš kvalifiserenbonji, no mu govus 2.2.6 čájeha.

Eanet kvalifiserejuvvon ohccit, rekrutterenvuoddu, fertejit leat olámuttus. Sáhtta leat dárbu jurddašit oddasit dan birra mo sáhtta eanedit kvalifiserejuvvon ohcciid, viiddidit oahppofálaldaga ja loktet olahahhtivuoda sámi alit oahpus. Mearrideaddjin lea ahte guoskevaš doaimmaheaddjit ovtas «boltot buot bávttiid» čoavdin dihtii sámi alit oahpu hástalusaid vai dat sáhtta leat mielde viidáseappot ovddideamen sámi servodaga ovdáneapmái doppe gos dasa lea dárbu. Sámediggi oaivvilda ahte dárbu lea integreret eará joavkkuid go ohppiid main lea joatkkaoahpahas, sámegealfágain, rekrutterenvuoddui. Sámegeilat rávesolbmot geat háliidit alit oahpu, lea dakkár joavku.⁴¹ Mo

Govus 2.26 Sámi oahppovuogádat – kvalifiserenbonji

rekrutterenvuodu galgá viiddidit, ságaškuššojuvvon viidáseappot kapihttalas 3.6.

2.3.6 Sámedikki mearkkašupmi

Sámi servodagat lea gealboheahtedilis, mas váilot fágaolbmot sámi giella- ja kulturgealbbuin buot servodatsurggiin. Dehálaš eaktun lihkostuvvat rekrutteremiin lea sihkkarastit ahte universitehta- ja allaskuvlasuorgi leat resursat dustet sámi gealbodárbbu. Sámediggi oaivvilda ahte juolludusaid daid universitehtaide ja allaskuvllaid main leat sámi oahppofálaldagat, ferte lasihit huksen dihtii nana ja dássidit sámi fágabirrasiid mat fas sáhttet nannet oahppofálaldagaid.

Sámediggi oaivvilda ahte sisaváldinnjuolggadusat alit ohppui galget addit vejolašvuoda sierra eriide ja ásahtit gilvalančuoggáid sisaváldima oktavuodas ohppiid geain lea sámegeiella fágan joatkkaoahpahasas.

Sámi earit galget doaimmat nu ahte dat duodaid leat mielde sihkkarastimin nu ollu sámegeielagiid oahpuide go vejolaš. Hui dehálaš lea ahte earit ja čuoggát gustojit ohcciide geain lea sámegeiella fágan joatkkaoahpahasas.

Go oahpposajiid lohku lassána dain oahpuin main lea sámi earri, galgá lohku sámi earis maiddá lassánit.

Sámediggi vásiha ahte gollojuohkin stipeandaid oktavuodas studeanttaid várás máttá- ja julevsámi vuoddoskuvlaoahpaheaddjioahpuin lea ávkkálaš ja árvoštallá ahte lea vejolaš geavahit eará ekonomalaš váikkuhangaskaomiid sihkkarastin dihtii ahte eanet oahpaheaddjit oahpahuvojit mánáidgárdái ja skuvlii. Sámediggi bivdá mearkkašahti ángiruššama eanet oahppolobiiguin ja ahte ásahtuvvojit ortnegat mas sáhtta studeanttaide fállat bálkká oahpu váldima áiggi. Viidáseappot áigu Sámediggi árvoštallat sirdit Sámedikki stipeandahálldaseami alit oahpu studeanttaide Loatnakássii studeanttaid várás.

Viidáseappot ferte árvoštallat láchit diliid dasa ahte dat gielddat mat háliidit ovddasmaniprošeavttaid sámegeielagiid rekrutteremis ja oahpaheamis, ožžot dan vejolašvuoda ekonomalaš loktema bokte.

2.4 Dutkan

Dutkamii lea dárbu sihke go galgá nannet ja viidáseappot ovddidit máhttovuodu ja ovddidit dutkan-

⁴¹ Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosas diedáhusa odasmahttin jagi 2022

gelbbolašvuoda. Dutkan ja alit oahppu gullet čavga oktii, go sis geat oahpahit alit oahpu, galgá leat dutkangelbbolašvuoha.

Dat mii earuha alit oahpu eará oahpus, lea ahte dan ráhkadit ja addet fágabirrasat maid bargiin lea dutkangelbbolašvuoha ja ollugat leat dutkit ieža. Alit oahpu kandidáhtat galget máhttit lohkat ja čálit dutkama, ovddidit kritihkalaš gažaldagaid ja geavahit dieđalaš vugiid čovdit bihtáid oahppoáiggis ja bargoeallimis.

Dutkanráđdi ovdandoallu árvalusastis dán dieđáhussii «njeallje suorggi main lea stuorra dárbu dutkamii ja gelbbolašvuodaloktemii:

- Sámi gielat
- Sámi kultuvra
- Bajásšaddan ja oahppu
- Ealáhusdoaimmat sámi oktavuodas

Dutkandárbbu birra sámegillii sii čállet earret eará čuovvovačča:

Dutkan sámegielaide lea maid eaktun dasa ahte ovddidit sámegiela fágagiellan ja dieđagiellan. Sámegiella dieđagiellan lea dehálaš sámi servodateallima ovddideapmái, duodašteapmái, seailuheapmái, ja sámi terminologijja viidáseappot ovddideapmái iešguđet fágasurggiin, ja dasa ahte eanedit sámegielat fágaolbmuid rekrutterema ollu surggiin.

Davvi universitehta, Sámi allaskuvlla ja UiT – Norgga ártkalaš universitehta oktasaš árvalusas dán stuorradiggedieđáhussii sii evttohit ahte galget addot ruđat dan golmma ásahusa oktasaš dutkanskuvlíi, maid sii sáhttet ovddidit ja jođihit ovtas. Dutkanskuvla galgá guoskat sámi dutkamii ja dutkamii sámi servodateallima, giela, ealáhusa, kultuvrra ja máhtu birra govda áddejumis.

Sii čujuhit maiddá *Sámi dieđalaš áigečállagii*, mii lea áidna dieđalaš áigečála mii dušše almmuha originála sámegielalaš dutkanteavsttaid. Dat almmuhuvvo ovttasbarggus gaskal Sáme allaskuvlla ja UiT – Norgga ártkalaš universitehta. Árvalusas čuožžu ahte berre árvoštallat galgá go Davvi universitehta leat mielde doaimmahuslaš barggus.

Go guoská ruhtadeapmái, de lea sámi dutkama stuorámuš ruhtadangáldu dat mii addojuvvo oassin rámmajuolludusas Máhttodepartemeantta bušehta bokte Davvi universitehtii, Sámi allaskuvllii ja UiT – Norgga ártkalaš universitehtii.

Boađusin das go ovdalis Davviriikkaid Sámi Instituhtta ovtastuvvui Sámi allaskuvllain jagi 2005, lea ahte Davviriikkaid ministtarráđdi ruhtada maiddá osiid Sámi allaskuvlla dutkandoaimmain.

Dasa lassin lea Norgga dutkanráđis lea Portefølge for samisk (SAMISK)⁴² nammasaš dutkančokkáldat. Dasa gullá vuodđudeaddjit dutkan sámi čuolbmačilgehusain humaniora ja servodatdiehtaga surggiin, ja luonddudieđalaš duktan dearvvašvuoda-, dálkkádat- ja birassurggiin mat čatnasit njuolggá humaniorai ja servodatdiehtagii. Dasa lassin lea čatnaseapmi gaskal dutkama ja ealáhusseallima/innovašuvnna váldojuvvon mielde dutkančokkáldahkii. Áigumuššan lea veahkkin fuolahit Norgga ovddasvástádusa ovddideamis odđa, dutkanvuđot máhtu sihkkarastin ja ovddidan dihtii sámi gielaide, kultuvrra ja servodateallima. Dutkančokkáldagas lea sierra stivra.

Jagiid 2021 ja 2022 bušehtat ledje jahkásaččat 13,5 milj. ruvnnu, mas 10 milj. ruvnnu bođii Máhttodepartemeanttas ja 3,5 milj. ruvnnu Gieldda ja guovlodepartemeanttas.

Buorit sámi proševttat sáhttet maid oažžut doarjaga Dutkanrádi eará dutkančokkáldagaid bokte. Jagi 2021 oáčču ovdamearkka dihtii doavttergrádaprošeakta doarjaga dasa ahte iskat Kultuvrralaš skuvlálávkka sámi sisdoalu (1,9 milj. ruvnnu), viidáseappot dutkanprošeakta iskan dihtii oktagaslaš giellaválljemiid ovttasdoaimbama (earret eará sámegielaid) ja okta giellapolitihkalaš láidestusaid ja sosiála oktavuodaid dainna lágiin ahte geahčadit mo olbmot vuodustit ja vásihit daid válljemiid maid sii dahket oahppomannolagas (12 milj. ruvnnu).

Dasa lassin čadahuvvo sámi čuolbmačilgehusaid dutkan mángga iešguđet dutkanbirrasis, nu go ovdamearkka dihtii Fuolahusdutkama guovddážiis. Nu mo lea namuhuvvon kapihttalas 2.3.1, de oažžu UiT *Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš (SSH)*, vuodduhtadeami Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas ja eará olggobealde ruhtadeddjiin.

Oktiibuot čadahuvvo ollu buorre sámi dutkan, muhto fágabirrasaš leat smávvát ja danne rašit. Sis leat stuorra hástalusat dan stuorra máhttoovddandárbbu ektui mii lea sámi guovllus ja dan ektui ahte oahpahit sámegieloahpaheddjiid, sámegielfilologaid ja earáid gain lea sámegielgelbbolašvuoha, virggiide dearvvašvuodasuorggis, riekteálgádušas ja almmolaš hálddašeamis.

Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta gávnnahe ahte čadahuvvon doavttergrádaid gaskkas áigodagas 2006–2021, leat 65 nákkosgirjjiis dakkár namahus mii almmuha sámi tematihka. Dain leat 26 dearvvašvuodafágas/medisiinnas. Dušše okta doavttergráda lea sámi girjjálašvuoda diehtagis ja dušše njeallje sámi gielladiehtagis.

⁴² Kap. 285 post 52 Guhkesáiggi vuodđudeaddji dutkan

Eanaš doavttergrádat sámi tematihkain – olles 53 – leat čadahuvvon UiT – Norgga árktaš universitehtas, ja dat gokčet ollu fágasurggiid. Daid earáin lea okta čadahuvvon Norgga biras- ja bio-diedalaš universitehtas ja Birggona universitehtas, guokte Davvi universitehtas ja gávccii Oslo universitehtas.

Sámediggi lea árvalusas departementii maid-dai čujuhan dasa ahte sámi dutkamis leat oppalaččat smávva dutkanbirrasat ja uhccán doaimmaheaddjit, ja ahte dat lea hástaleaddjin go jurddaša ahte dutkanruhtadeapmi sihke riikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat dávjá movttiidahte stuorát duktaprošeavttaide, áinnas ovttasbargoprošeavttaide máŋga ása husa gaskkas.

2.4.1 Sámedikki mearkkašupmi

SAMISK nammasaš dutkančoakkáldaga stivra vásiha ahte ohcamiid lohku njiedjá garrasit. Sivvan lea várra dat ahte maŋimus jagiid lea dušše okta prošeakta jahkái mii lea ožžon ruhtadeami sámi prográmma bokte.

Dattetge lassána juolludeapmi dutkamii sámi diliin oppalaččat. Muhto dattetge lea eahpádus das lea dát lassáneapmi dagahan ahte sámi dutkanbirrasat leat ožžon eanet doaimmaid, vai leat go stuorát doaimmaheaddjit mat ožžot eanet dutkandoaimmaid sámi diliid ektui.

3 Sámi gelbbolašvuoda ja buori rekrutterema sihkkarastin buot dásiide

Sámegiellgelbbolašvuoda váilun mánáidgárddis, skuvllas ja alit oahpus lea stuorra hástalus. Dálá dilis lea menddo uhccán rekrutteren ja viehka ollu oahppit oahppovuogádaga dásiin heitet gaskan. Dakkár dilli ii leat guoddevaš ja mielddisbukta dakkár gilvalandili mas ollugat gilvohallet daid seamma bargiid alde. Go muhtun doaimma dahje dássi nanne gelbbolašvuodas, de dat dávjá goarida gelbbolašvuoda eará sajiin.

Alit oahpus lea váttis rekrutteret doarvái studeanttaid buot daid oahppofálaldagaide mat gáibidit sámegiellamáhtu, go ain leat menddo uhccán oahppit geat ollašuhttet joatkkaoahpahusa sámegiella vuosttaš- ja nubbigielain. Orru maid leamen hástalus dahkat sámegielloahpuid geasuheaddjin vejolaš ohcciide. Dasto leat mánaga studeantta geat botkejit oahpu, go sii ožžot virgefálaldagaid vaikke vel sii eai leat ge ollašuhttán oahpu. Dasa lassin ii leat oahppofálaldat máttasámegiella ja julevsámegiella ollásit válmastuvvon. Maiddái leat hui uhccán oahpaheaddjit geain lea gelbbolašvuoda oahpahit sámi giella, girjjálašvuoda, duoji ja eará kulturfágaid alit oahpus.

Duodalaš lea go ollu mánát eai oaččo sámi mánáidgárdefálaldaga ja go ollu oahppit ožžot juohke beavvi oahpahusa dakkár bargiin geain ii leat dohkkehuvvon oahppu dahje gelbbolašvuoda sámegiella. Dehálaš lea háhkat eanet sámi oahpaheddjiid ja bisuhit sin geat leat jo válljen mánáidgárddiid ja skuvllaid iežaset bargosadjin.

Doaimmabijuid rekrutterema, gealbudeami ja gelbbolašvuoda viidásat ovddideami várás ferte heivehit regionála ja báikkálaš dárbbuide. Sámi oahpaheaddjigelbbolašvuoda ii juohkás dássidit riikkas, ja regionála dárbbut rekrutteret eanet oahpaheddjiid sámegiellgealbubuin, molsašuddet. Danne lea dehálaš ahte mánáidgárdi ja skuvlaeigigat ovttasdoimmet universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin sihkkarastin dihtii oahppofálaldagaid, ja dárbbu gelbbolašvuodtii ja bargofápmui.

Dassáziigo sámegiellgelbbolašvuoda dilli buorrána, de fertejit buot guoskevaš doaimmaheaddjit árvvoštallat sámi giellagelbbolašvuoda ja eará formálalaš gelbbolašvuoda geavaheami, ja dahkat buriid, ollislaš vuoruhemiid. Gulaskuddanárvalu-

sain dieđáhussii boahdá ovdan ahte bargoaddit virgáidit oahpaheaddjistudeanttaid ollesáigái, nu ahte sii fertejit boktet oahpu eai ge olat formálalaš gelbbolašvuoda oahpaheaddjin. Sámegiellgealbbu vuoruhuvvon geavaheapmi gáibida guhkesáigásašvuoda. Dehálaš lea ahte servodat addá studeanttaide áiggi, ja movttiidahtta sin čadahit iežaset oahppomannolaga.

Dát kapihtal válddaha dálá proseassaid ja vuoruhuvvon ángiruššansurggiid mat galget álkidahttit ja dagahit eanet geasuheaddjin válljet sámegiella oahpu buot dásiin. Mihttun lea ahte boahhtevaš doaimmabijut ovddiduvvojit dáid ángiruššansurggiid vuodul ja ahte buot doaimmaheaddjit main lea ovddasvástáduš ja váldi, geavahit daid doaimmanvejolašvuodaid mat sis leat.

Ráđdehus áigu vuoruhit dakkár gealbudeami mas lea buoret vuoddu sámi giellaoahpahussii ja oahpahussii sámegilli boahhtevuodas. Dat lea guhkesáigásaš bargu mii eaktuda iešguđet doaimmabijuid áiggi vuollái, ja ráđdehusa áigumuš lea dan čuovvulit stáhtabušehta 2024.

3.1 Buorre diehtujuohkin vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid birra

Ráđdehus háliida ahte buot mánáide, ohppiide ja váhnemiidda galgá leat buorre diehtujuohkin vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid birra.

3.1.1 Mánáidgárdeeiseválddi ovddasvástáduš sámi mánáidgárdefálaldagas

Mánáidgárdeláhka lea čielggas das ahte gielddas, mánáidgárdeeiseváldin, lea ovddasvástáduš das ahte sámi mánát sámegiella hálddašanguovlluid siskkabealde ja olggobealde, ožžot sámi mánáidgárdefálaldaga.¹ Dárbu lea čielgasat dieđuide mánáidgárdeeiseválddis sámi mánáidgárdefálaldaga birra, ja buriid dieđuid dálá fálaldagaid birra.

¹ Láhka mánáidgárddiid birra (mánáidgárdeláhka) § 10

Mánáidgárdeeiseválddis lea erenoamáš ovdasvástádus sámi mánáidgárdefálaldaga nannemis dannego mánáidgárddis lea stuorra mearkkašupmi giellaarenan ja arenan eanet sámi ohppiid rekruutteremii vuoddoahpahussii.

Giella berre vuogádatlaččat kártet dárbbu sámi mánáidgárdesajiide ja dárbbu sámezielat pedagogalaš gelbbolašvuhtii mánáidgárddis.

Ráđdehus áigu árvvoštallat berre go rievdadit mánáidgárdelága njuolggadusaid sámi mánáidgárdefálaldagaid várás ja dan árvvoštallat oktanaga eará váikkuhangaskaomiid čoavdin dihtii sámi mánáidgárdesuorggi hástalusaid.

Gokčan dihtii sámi mánáidgárdefálaldagaid dadistaga stuorát jearu, berre giella vuogádatlaččat viiddidit fálaldaga. Doppe gos lea váttis ásaht sámezielat ollesáiggefálaldaga, sáhte oasseáiggefálaldat leat molssaeaktun. Giella berre maiddái árjjalaččat háhkat bargiid geain lea sámezielmahttu. Sámezielat ohcciid vuoruheapmi go leat eará gealbagáibadusat, eanet bálká, virgelohpi bálkkáin váldit kurssaid ja oahpu sámezielas, leat ovdamearkan dakkár ulbmillaš doaimbábijuide main lea leamaš positiiva váikkuhus. Eará doaimbábijdu mii lea doaimman bures, lea dakkár giellabargiid virgádeapmi geain ii leat formálalaš oahppu, ja geat eai gula pedagogalaš bargovehkii. Dat lea mielde nannemin sámeziela geavaheami mánáidgárddis.²

3.1.2 Čielggasmahttit skuvlaeigáda geatnegasvuoda juohkit dieđuid sámi ohppiid vuogátvuodaid birra

Váilevaš, vátna dahje menddo uhccán ulbmillaš dieđut sáhte dagahit ahte ollu sámi váhneamat ja oahppit eai dovdda iežaset vuogátvuodaid oahpahussii sámezielas ja sámegeilli, gč. kapihtal 2. Dat fas sáhtta dagahit ahte ollugat eai vällje oahpahusa sámezielas dahje sámegeilli. Diehtujuohkingeatnegasvuoha ohppiid vuogátvuodaid birra gullá skuvlaeigádiidda. Vai sáhtášii ávkašuvvat dainna vejolašvuodain ahte eanebut välljejit oahpahusa sámezielas, lea dehálaš ahte skuvlaeigádiin lea čielga strategiija ulbmillaš diehtujuohkima várás buot guoskevaš ohppiide ja váhneamiidda.

Ođđa oahpahuslága gulaskuddamis evttohii departemeanta váldit mielde láhkii oppalaš diehtujuohkingeatnegasvuoda, čuoovvovaš sátnádeamiin:

Kommunar og fylkeksommunar skal gi elevar og foreldre den informasjonen dei har bruk for, mellom anna om opplæringa, skolemiljøet og

skolereglane og om dei rettane og pliktene elevene elles har.

Diehtujuohkingeatnegasvuoha lea oppalaččat hábmejuvvon ja fátmasta earret eará geatnegasvuoda mitalit ohppiid vuogátvuoda birra oahpahussii sámezielas ja sámegeilli.

Konsultašuvnnain Sámedikkiin ođđa oahpahuslága birra lea Sámediggi evttohan ahte skuvllaid diehtujuohkingeatnegasvuoha vuogátvuoda birra oahpahussii sámezielas ja sámegeilli, ferte deattuhuvvot evttohusas ođđa láhkamearrádussii skuvllaid oppala diehtujuohkingeatnegasvuoda birra. Sámediggi lea čujuhan dasa ahte vuogátvuoha oahpahussii sámezielas ja sámegeilli ii leat doarvá bures oahpis, ja ahte skuvlaeigádis lea ovdasvástádus dieđihit dan birra. Sámediggi lea viidáseappot čujuhan dasa ahte sámi álbmogis lea sierra sajádat go sii adnojuvvojit álgoálbmogin, ja ahte danne berrejit sámi oahpahusvuogátvuodát namuhuvvot erenoamážit.

Dokumeantas Prop. 57 L (2022–2023) evttoha departemeanta mearridit oppalaš diehtujuohkingeatnegasvuoda lága bokte ja áiddostahttit paragrafas ahte dasa gullá geatnegasvuoha dieđihit vuogátvuoda birra oahpahussii sámezielas ja sámegeilli.

3.1.3 Lasihit oahpu álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra

Rámmaplánaid ja oahppoplánaid bokte lea mánáidgárddis, skuvllas ja oahpaheaddjoahpuin geatnegasvuoha siskkildit sámi perspektiivvaid ja álgoálbmotperspektiivvaid pedagogalaš bargui ja oahpahussii.

Dembra (Demokrátalaš gearggusvuoha rasimma, antisemittimma ja eahpedemokrátalaš miellaguottuid vuostá) lea gealbudanfálaldat skuvllaide mat háliidit bargat vuogádatlaččat kritihkalaš jurddašemiin, demokrátalaš ávdnemiin ja searvadahtimiin, dahje mat vásihit ahte skuvllas leat hástalusat mat čatnasit joavkovašálašvuhtii ja ovdagáttuide. Ulbmil Dembrain lea eastadit vaši ja olggušteami demokrátalaš gealbbu huksemiin – searvadahtimiin ja oassálastimiin, kritihkalaš jurddašemiin ja mánggabealatvuoda gealbbuin guoddi prinsihppan.

Dembra addá fenomenamáhtu ja didáktalaš árvalusaid dasa mo sáhtta oahpahit sámi fáttáin mas sámi álbmoga mánggabealatvuoha boahtá ovdan oahpahusas. Historijá vuodul mas sámit ja sápmelašvuoha adnojuvvui dakkár áššin mii lei unnitárvosáš ja eahpesiviliserejuvvon, ja mas stáhta álggahii vuogádatlaš dáruiduhttinpolitihka

² Angel ja earát 2022

sámiid vuostá, dát fáttádat čatnasa lahka Dembra guovdilis fáttáide: ovdagáttuide, olggušteapmái ja eaidadeapmái. Dembra oahpaheaddjioahpu várás (Dembra LU) čalmmustahtta profesuvdnagealbbu maid boahhteáiggi oahpaheaddjit dárbbasit ásahan dihtii dásseárvosaš, vuoigatvuodalunddot ja searvadahtti geavadiid skuvllas. Geassemánu gaskamuttus 2023 galget Dembra digitála resurssat leat olámuttus davvisámegillii, julevsámegillii ja máttasámegillii.

Jagi 2021 almmuhuvvui e-oahppanprográmma sámiid ja nationála minoritehtaid birra oahppanvuogádagas laeringsplattformen.difi.no. Kursa oahpásmahtta oanehaččat dakkár álbmot joavkuide go sámiide, kvenaide/norgalašsuopmilaččaide, juvddálaččaide, romálaččaide, vuovdesuopmilaččaide ja romániálbmoálbmogiidda/táteriidda. Dat válddaha sin historjjá, kultuvrra ja dili ja čilge daid lágaid ja vuoigatvuodaid mat gusket jovkui. Kurssas leat maid bargobihtát oktan ovdamearkkaiguin dakkár áššiin main lea erenoamáš dehálaš váldit vuhtii sámiid ja nationála minoritehtaid.

3.1.4 Doarjjaresursa oahpaheddjiide ja skuvllaide bargui fágaid sámi sisdoaluin

Doarjjan skuvllaid ja oahpaheddjiid bargui inkluderemiin ja integreremiin sámi sisdoalu oahpahussii, fágaid bajimus oasi ja oahppoplánaid vuodul, leat Oahpahusdirektoráhta ja Sámediggi ovddidan odđa doarjjakurssa. Dat almmuhuvvui guovvamánus 2023. Ulbmiljoavkun leat skuvllat ja vuoddoahpahusa oahpaheaddjit, ja doarjjaresurssa sáhtta geavahit go sii plánejit oahpahusa ohppiide. Resursa addá dieđuid ja máhtu guovddáš sámi diliid birra, muhto sisttisdoallá maiddá smiehttangažaldagaid, ovdamearkka dihtii gealbomihtuin main sáhttet leat sámi sisdoallu liŋkat viidásat lohkamii. Dasa lassin das leat smiehttangažaldagat, ovdamearkkat gealbomihtuide main sáhtta leat sámi sisdoallu ja leaŋkkat viidásat lohkamii. Váldodeaddju lea biddjojuvnon ROEE ja biepmo ja dearvvašvuoda fágaid ja luonddufágaid ja servodatfágaid.

3.1.5 Sámedikki mearkkašupmi

Sámediggi lea ovttaoavilis das ahte dárbu lea čielggasmahttit mánáidgárdeiseválddi ovdasvástádusa das ahte sámi mánát hálddašanguovvluid siskkabealde ja olggobealde ožžot sámi mánáidgárdefálaldaga, ja ahte dárbu lea maid čielgasat diehtjoahkimii sámi mánáidgárdefálaldaga

gaid birra. Sámediggi oavvilda ahte gielddat fertejit bargat eanet vuogádatlaččat kártemiin dárbbu sámi mánáidgárdesajiide, vai dat lea sajis go mánáidgárdejahki álgá, eastadan dihtii ahte sámi mánáin ii leat sámi mánáidgárdefálaldat go galget álgit mánáidgárdái. Nu mo dilli lea dál, de lea dađibahábut menddo dávjá nu ahte sámi váhneamat fertejit geavahit iežaset resurssaid dasa ahte oážžut gieldda mielde láchimin sámi mánáidgárdefálaldaga sin mánáide.

Sámedikki mielas stuorámus hástalus lea ahte mánáidgárdeláhka lea eahpečielggas nu mo dat lea dál. Mánáidgárdeláhka ii atte sámi mánáide vuoigatvuoda sámezielalaš mánáidgárdesadjái ja vuoigatvuoda sámezielalaš mánáidgárdefálaldahkii gievrras giellanoahppanmodeallaid vuodul beroškeahhtá das gos riikkas sii ásašedje. Lágaid ferte čielggasmahttit nu ahte giellagáibádus lea okta gáibádusain daid bargiide geat galget bargat sámi mánáidgárddiin, seamma láchkai go dárogielgáibádus dáža mánáidgárddiin. Danne evttoha Sámediggi ahte departemeanta nammada lávdegotti mii galgá árvvoštallat rievdadusaid mánáidgárdelágas nu ahte mánáidgárdeláhka čalmmustahtta ja čielggasmahtta sámi mánáidgárddiid sámi sisdoalu ja gáibádusa ahte sámi mánáidgárddiid bargiin galgá leat sámi gielamáhttu.

Mánáidgárddi rámmaplána lea čielggas das ahte sámi mánáidgárddiin galgá sámegeiella leat váldogiellan, mii eaktuda ahte sámi mánáidgárddiid bargit hálddašit sámegeiella. Dattetge ii leat rámmaplána seamma čielggas das mo sámi mánáidgárddiid sisdoallu galgá lágiduvvot. Danne lea Sámedikki mielas dehálaš, seammás go ráđdehus árvvoštallá rievdadit mánáidgárdelága, ahte dat maiddá árvvoštallá guđe rámmat ja gáibádusat galget leat vuolggasadjin sámi mánáidgárddiid sisdoallui.

Sámedikki mánáidgárdeprošeakta SáMOS lea earret eará hábmen prinsihpaid sámi pedagogihkkii ja defineren gievrras giellaoahpahanmodeallaid sámi mánáidgárddiide ja skuvllaide. Dát leat bohtosat mat ásahtit bajimus rámmaid sámi mánáidgárddiid sisdoallui ja eará mánáidgárddiid sisdoallui main lea sámegeielfálaldat, ja galget leat láidesteaddjin dasa mo sáhtta sihkkarasti ahte mánáidgárddi sisdoallu lea vuodduvuvvon sámi árvvuide, gillii, kultuvrii ja árbevieruide. Sámi mánáidgárdesuorgi fátmasta olles riikka, ja lea mánggabealat. Danne lea Sámediggi ovddidanbarggus deattuhan ahte heiveheapmi sámi giellaid ja báikkálaš árbevieruid ektui galgá leat vejolaš go gievrras implementere giellaoahpahanmodeallaid ja sámi pedagogihka prinsihpaid.

Sámediggi oaivvilda ahte ferte gáibidit beakti-
lis vugiid geavaheami, nu go gievrras giellaoahpa-
hanmodeallaid, mánáidgárddi giellabarggus,
juksan dihtii dan mihttomeari ahte galget leat
eanet sámegiela giellaguoddit boahpteáiggis.
Dainna ángiruššan mánáidgárddi sáhtášii buoridit
mánáid vuolggasaji giellaovdáneapmái skuvllas,
mas gievrras giellaoahpahanmodeallaid geavahe-
apmi lea jo gáibádussan.

Vai sámi mánáidgárddit galget sáhttit ollaš-
tit iežaset servodatbargamuša, ja sihkkarastit ahte
sámi mánát šaddet duohta sámegiela, de lea
Sámedikki mielas dárbu buoridit lágaid ja
láhkaásahusaid. Sámediggi lea vásihan ahte lágat
ii doarvái bures fuolat ahte sámegiella galgá leat
sámi mánáidgárddiid váldogiella ja ahte bargit gal-
get leat sámegiela. Danne oaivvilda Sámediggi
ahte lágaid ferte čielggasmahttit nu ahte sámi giel-
lagelbbolašvuolta galgá leat okta gáibádusain
daid bargiide geat áigot bargat sámi mánáidgár-
ddiin, seamma láhka go dárogielgáibádus dáža
mánáidgárddiin.

Rámmaplána lea mánáidgárddiid stivrenre-
aidu, maiddái sámi mánáidgárddiid ja eará
mánáidgárddiid main leat sámi mánát. Dála
rámmaplána mánáidgárddi várás (2017) lea čielga-
sat go ovddit, muhto dattetge diedihit sámi
mánáidgárddit ahte rámmaplána ii leat heivehuv-
von sin mánáidgárdeárgabeaivái sámi árvvuid,
filosofija ja árbevirolaš oahppan- ja bargovugiid
ektui. Danne dárbbasit sámi mánáidgárddit okta-
saš sámi rámmaplána mánáidgárddiid várás
Sámis.

Buorre mánáidgárde kvalitehta sámi mánáid-
gárddiin lea vuodduvuvon sámi árvvuide, sámi
árbedihtui, sámi gielaide, eallinvuohkái, jurd-
dašánvuohkái ja bargo- ja oahpahanvugiid áddeju-
pmái. Fuolahat dihtii sámi sisdoalu ferte mánáid-
gárddiin leat dárbbaslaš gelbbolašvuolta sámi
gielas ja kultuvrras. Pedagogalaš bargu ferte háb-
met doarjjaávdnasiid.

Sámediggi oažžu maid dieđuid das ahte go
mánáidgárddit nannejuvvojit eanet sámegiela
rávesolbmui, de das leat buorit bohtosat
mánáid giellaválljemii mánáidgárddis. Ollu
mánáidgárddit geavahit Sámedikki doarjjaortne-
giid dasa ahte virgádit lassit giellaresurssaid doar-
jjan mánáidgárddiid giellabargui. Danne berresii
hábmest bargoveahkanorpmá sámi mánáidgár-
ddiid várás.

Sámediggi oaivvilda viidáseappot ahte mánáid-
gárdeiseválddi geatnegasvuolta mánáidgár-
delága § 10 vuodul lea eahpečielgga. Mánáidgár-
deláhka dadjá ahte «sámi mánát vuodduvvojit
sámi gillii ja kultuvrii», ja ahte «eará gielldain gal-

get dilálašvuodat láchčojuvvot nu ahte sámi mánát
sáhttet sihkkarastit ja ovddidit gielaset ja kultuvr-
raset». Sámedikki oaivvilda ahte sátnádeapmi
mielddisbukta iešgudet nátionála fállaldaga sámi
mánáide gielddas gildii.

Ollu iešgudet doaimmaheddjiin lea iešgudetlá-
gan ovddasvástádus sámegiela báikkálaččat,
guvllolaččat ja nátionála viidosaččat. Dattetge
váilu bajimus orgána mii goziha ahte sámi giella-
geavaheddjiid giella- ja oahpahasvuoigatvuodat
ollašuhthtojuvvojit. Sámediggi vásiha ahte sihke
ovttaskasat, ásašusat ja doaimmaheaddjit váldet
oktavuođa Sámediggái gávdnan dihtii dieđuid
giella- ja oahpahasvuoigatvuodaid birra, váidin-
vejolašvuodaid birra, bagadusa birra giella- ja
oahpahasvuoigatvuodain, váidaga birra giella- ja
oahpahasvuoigatvuodaid rihkkumiin ja maiddái
bagadusa birra mo galgá oažžut sámi giellafál-
aldaga ja oahpahasvuoigatvuodaid mánáidgárddis ja
skuvllas.

Sámediggi lea konsultašuvnnain sámelága
kapihttala 3 odasmahttima oktavuođa lokten
dárbbu ásašit sámi giellaáittardeaddji mii galgá
gozihit ja sihkkarasti ahte sámi álbmot oažžu iežas
giella- ja oahpahasvuoigatvuodaid ollašuhthtojuv-
vot. Livččii lunddolaš ahte dakkár giellaáittar-
deaddjis lea árrjalaš rolla diehtujuohkimis ja бага-
deamis vuoigatvuodaid ja geatnegasvuodaid birra.
Dakkár diehtujuohkin ferte addojuvvot ovttaskas
giellageavaheaddjái ja gielddaide ja almmolaš
bálvalusaddiide. Bagadus ja rávvagat sámi giella-
ja oahpahasvuoigatvuodaid rihkkuma váidagiid
birra livččii maid dehálaš oassi giellaáittardeaddji
ovddasvástádussuorggis. Sámi giellaáittardeaddji
doaimma berre leat riikaviidosaš ja mearriduvvot
lága bokte

3.2 Álkibun oažžut mánáidgárdefálaldaga ja ohppiide sámegielas

Ráđdehus háliida dahkat álkibun oažžut mánáid-
gárdefálaldaga sámi mánáide sihke sámegiela
hálddašanguovllu siskabealde ja olggobealde vai
sámi mánát besset sihkkarastit ja ovddidit gielaset
ja kultuvrraset. Viidáseappot háliida ráđdehus
dahkat álkibun ohppiide válljet oahpahasvuoigat-
vuoigatvuodaid ja sámegiela.

Kapihtal 2 čájeha ahte lea hástalus fuolahit
sámi giellamánggabealatvuoda mánáidgárddiin.
Vuoddoahpahasvuoigatvuodain leat mánga eastaga mat daga-
hit erohusaid rámmaevttuin, vuoigatvuodain ja
vejolašvuodain go oahppit geat dan háliidit, váll-
jejit oahpahasvuoigatvuodaid. Dán mihttui gullet

erenomážit vihtta suorggi maida leat čadahuvvon ja plánejuvvon doaibmajut.

3.2.1 Eanedit mánáidgárdefálaldagaid sámi mánáide

Jagi 2023 stáhtabušehtas lea Stuorradiggi, ráđdehusa evttohusa vuodul, juolludan ruđaid nuvttá mánáidgárdái buot mánáide Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Nuvttá mánáidgárdi dagahivččii doaibmabidjoavádaga eanet geasuheaddji regiovdna ássamii ja bargamii.

Sámediggi háliida oktasaš servodatloktema sámi bearrašiidda ja lea danne mearridan addit doarjagiid daidda sámi mánáidgárddiide ja ossodagaide mat lea ráđdehusa vuoruheami olggobealde. Sámi bearrašat main leat mánát sámi mánáidgárddiin ja ossodagain galget oažžut gokčojuvvot váhnenmávssu. Dat sihkkarastášii ja nannešii sámi bearrašiid bearašekonomiija. Ortnet boahá fápmui borgemánu 1. b. 2023. Dát guokte ortnega ollistit guhtet guoimmiska ja váikkuhit ollašuttit sihke ráđdehusa Hurdal-julgaštusa ja Sámedikki Beaveálggju-julgaštusa čielga áigumušaid ja mihtuid.

3.2.2 Dásseárvosaš rámmaeavttut sámegillii vuoddoohpahusas

Stáhtabušehta kapihtala 225, poastta 63 bokte juolluduvvo jahkásaččat doarjja sámegillii vuoddoohpahusas. Doarjja galgá veahkehit ruhtadit daid gielddaid, fylkkagielddaid ja ovttaskas skuvllaid mat fáallet sámegieloahpahusa oahpahuslága §§ 6–2 ja 6–3 vuodul. Oasáš doarjagis geavahuvvo oahppovirgelobiide oahpaheddjiid joatkaohppui ja daid oahpaheadjistudeanttaid rekruterenstipeandaide geat váldet oahpu sámegielain.

Vuoddoskuvlla sámegieloahpahusa doarjjaortnega meroštallannjuolggadusat leat leamaš mohkkái ja mielddisetbuktet stuorra erohusaid doarjagiin ohppiide gielddaide sámegiela hálddašanguovllu *siskkabealde ja olggobealde*. Gielddat sámegiela hálddašanguovllu *olggobealde* leat árbevirolaččat ožžon uhcit doarjagiid go gielddat hálddašanguovllu *siskkobealde*.

Joatkkaoahpahas meroštallojuvvo doarjja fylkkagildii dahje ovttaskas joatkkaskuvlii tiibmearrin juohke 60 tiimma ovddas. Doarjja tiibmalogu ovddas addojuvvo ohppiidlogu vuodul. Dás čohkkejuvvojit joatkkaskuvlaoahppit oktan joavkun juohke fylkka nammii. Ollu fylkkain leat nu stuorra gaskkat ahte ii leat vejolaš čohkket oahpahusa rastá skuvllaid.

Ođđa meroštallanmodealla vuoddoskuvllas

Máhtodepartemeanta áigu rievdadit sámegieldo- arjaga meroštallannjuolggadusaid oahpahusas, nu ahte gielddat ožžot eanet ovttalágan giedahallama, gč. Prop. 1 S (2022–2023) máinnašumi. Doarjagiid várás sámegillii vuoddoskuvllas meroštallojuvvo doarjja oktasaččat gielddaide mat leat hálddašanguovllu siskkabealde ja olggobealde. Modealla vuoddu lea daid ohppiid lohku geat ožžot sámegieloahpahusa ja tiibmalogut ja joavkkut Máhtloktema sámi oahppoplánadahkosa vuodul.

Joatkkaoahpahusa várás háliida departemeanta geavahit dakkár meroštallanmodealla mas juohke skuvla, ii ge fylka, lohkkajuovvo sierra ovtadahkan ja oaivvilda ahte dat attášii vuoiggaleabbo doarjjaprofiilla.

Amas oktage giella vuoittáhalašii rievdeamei geažil, lea Stuorradiggi mearridan lasihit jagi 2023 doarjaga 17,5 milj. ruvnnuin, gč. Innst. 12 S (2022–2023). Dát mearkkašahti lasihepmi mearkkaša stuorra ángirusšama sámegielain ja lea mielde buorideamen rámmaeavttuid ja dahkamin daid dásseárvosažžan vai eanet oahppit sáhttet válljet sámegieloahpahusa.

3.2.3 Sámedikki mearkkašupmi

Sámedikki nuvttá ortnegis leat čielga gáibádušat sámegielalašvuhtii mánáidgárddiin. Sámediggi oaidná ahte dál leat uhccán mánáidgárddit, mat eai gula ráđdehusa vuoruheapmái, mat ollašuttášedje dakkár giellagáibádusa. Dat fuolastuhtá ja lea okta dain stuorámuš hástalusain sámi mánáidgárdesuorggis.

Sámi mánáidgárddiin galgá sámegiella leat váldogiellan, ja dat eaktuda ahte sámi mánáidgárddiid bargit leat sámegielagat. Dušše dan láhkai sáhttit mii sihkkarastit ahte min mánát šadde min váibmogiela gievrras ja oadjebas geavaheaddjit ja nu sihkkarastit sámegielaid boahpteáiggi.

Duodalažžan lea ahte sámi mánáidgárdesuorggi mánáidgárddiin lea hástalusat háhkamis dakkár sámegielat bargiid main lea gelbbolašvuolta bargat mánáidgárddiin go sámi mánáidgárddiin galgá, gč. Mánáidgárddi rámmaplána (2017), leat sámegiella váldogiellan. Sámediggi oažžu dieđu dan birra ahte rámmaplána rihkkujuvvot beaivválaččat go mánáidgárddiid bargiin ii lea doarvái sámegielalaš gelbbolašvuolta. Sámi mánáidgárddiid sámegielalaš gelbbolašvuoda váilun lea duodalaš. Mánát sámi mánáidgárddiin galget oažžut mánáidgárdefálaldaga mii ovddida ja sihkkarastá sin sámegielalaš gelbbolašvuoda.

Guovddáš hástalussan lea pedagoganorbma mii dagaha ahte sámi mánáidgárddit fertejit virgádit dárogielat pedagogaid go eai leat doarvái sámeielat ohccit geain lea pedagogalaš oahppu. Das leat stuorra gielalaš hástalusat mánáidgárdái ja mánáid sámeielalaš ovdáneapmái. Dárogielat bargit mánáidgárddis láivudit sámi mánáidgárdiid ulbmila. Pedagogalaš doaibma plánejuvvo ja čadahuvvo de dárogillii, ja go bargiin ii leat doarvái sámeielalaš gelbbolašvuohta, de vuoitá dárogielala sámi mánáidgárdiin. Nu hedjona sámi mánáid vejolašvuohta oamastit ja geavahit sámeielas sin mánáidgárdeárgabeaivvis. Go sámi mánát eai beasa sihkkarastit ja ovddidit iežaset sámeielas mánáidgárddis, de dat lea dáruiduhttima joatkka.

Sámediggi oaivvilda ahte sámi mánáidgárddit galget leat nannejuvvo seamma ollu pedagogai- guin go dáža mánáidgárddit. Go sámi mánáidgárdi dájvá lea okta hárvanaš sámeielalaš arenain ja ásaheamis mii sámi mánáin lea sin árgabeaivvis, de dat eaktuda nannosat pedagogalaš ángiruššama bisuhan dihtii mánáidgárddi sámeielalažžan ja sihkkarastin dihtii sámi mánáide duohta giellaealáskahttima ja giellaovdáneami.

Sámediggi oaivvilda ahte ferte čadahit dakkár doaibmabijuid mat veahkehit dáid mánáidgárdiid šaddat ollásit sámeielalažžan, ja áigu árvvoštallat iešguđet čovdosiid juksan dihtii ortnega ulbmila. Sámediggi oaivvilda ahte dat sáhtá leat hástalussan ráđdehusa doaibmabidjoavádaga siskabealde, ja evttoha danne árvvoštallat dakkár doaibmabijuid čaahaheami mat čovddášedje hástalusaid váilevaš sámeielat pedagogaiguin ja bargiiguin sámi mánáidgárdefálaldagain. Doaibmabijut mat lasihivčče sámeielagiid logu sámi mánáidgárdefálaldagain, loktešedje mánáidgárdefálaldaga kvalitehta, muhto dagahivčče maiddái ahte eanet mánát šattašedje sámeielagin mánáidgárdejagiin ja sáhtášedje välljet sámeielas vuosttašgiellan go sirdašuvvet mánáidgárddi skuvlii.

Sámediggi oaidná ahte ráđdehus háliida dahkat álkibun ohppiide välljet oahpahusa sámeielas. Sámediggi oaivvilda ahte gievrra giellaoahpahanmodeallat leat okta dain reaiduin mat sáhttet veahkehit ohppiid välljet oahpahusa sámeielas. Sámedikki mihtun lea ahte gievrras giellaoahpahanmodeallat implementerejuvvojit mánáidgárddi ja skuvlla pedagogalaš ja organisatoralaš bargui. Mánáidgárdiid ja skuvllaid bargit dárbašit gealbudeami ja bagadusa gievrras giellaoahpahanmodeallaid geavaheamis. Sámediggi lea jagi 2023 rájes addán Sámi lohanguovddázii bargamuššan ovddidit bagadusortnega gealbudeamis

ja implementeremis gievrras giellaoahpahanmodeallaid sámi mánáidgárddiide ja skuvllaide. Sámediggi oaivvilda ahte dát doaibmabidju váikkuhivččii dasa ahte sámi mánáidgárddit ja skuvllat ožžot fágalaš ja veahki ja gelbbolašvuodaloktema gievrras giellaoahpahanmodeallaid geavaheamis. Danne oaivvilda Sámediggi ahte ferte árvvoštallat joatkit dán doaibmabiju maŋŋa prošektaáigodaga loahpa.

Sámediggi áigu heivehit doarjjaortnegiid nu ahte mánáidgárddit árijalaččat sáhttet váldit atnui gievrras giellaoahpahanmodeallaid, ja ahte mánát ožžot vejolašvuođa välljet sámeielas vuosttašgiellan go sirdašuvvet mánáidgárddis skuvlii.

3.2.4 Eanebut sáhttet oazžut vuoigatvuođa sámeieloahpahussii joatkkaoahpahusas

Dál lea dušše sámi ohppiin vuoigatvuohta sámeieloahpahussii joatkkaoahpahusas. Ohppiin geat eai leat sámit muhto leat ožžon oahpahusa sámeielas dahje sámeielas ja sámeigillii vuodđoskuvllas, ii leat vuoigatvuohta oazžut sámeieloahpahas joatkkaoahpahusas.

Dokumeantas Prop. 57 L (2022–2023) lea departemeanta evttohan viiddidit vuoigatvuođa oahpahussii sámeielas, nu ahte buot ohppiin geat leat ožžon oahpahusa sámeielas dahje sámeigillii vuodđoskuvllas, lea vuoigatvuohta joatkit oahpahusain sámeielas joatkkaoahpahusas. Evttohus attášii seamma vuoigatvuođaid buohkaide geain lea leamaš sámeieloahpahas ja nu dat sihkkarastášii ovttaskas ohppii ollislaš oahppomannolaga. Dat váikkuhivččii sámeielaid gáhttemii ja ovddideapmái, ja guhkit áiggi vuollái dat maiddái sihkkarastášii govddit rekrutterenvuođu sámi mánáidgárdeoahpaheaddjoahpuide ja oahpaheaddjoahpuide mii sáhtášii váikkuhit dasa ahte mánáidgárddit ja skuvllat ožžot eanet bargiid geain lea sámeielalaš gelbbolašvuohta.

3.2.5 Fága- ja tiibmajuohku joatkkaoahpahusas

Ohppiin geat välljejit sámeieloahpahusa joatkkaoahpahusas, galgá leat seamma tiibmalohku go eará ohppiin. Oahppit lohkanráhkkanahhti oahppoprogrammas eai dárbaš vierisgieloahpahas go ožžot oahpahusa sámeielas. Sii sáhttet dattetge välljet vierisgiela lassin sámeigillii ja dalle sii ožžot veahás eanet tiimmaid go oahppit geat čuvvot dábálaš fága- ja tiibmajuogu.³ Dasa lassin lea ohppiin sihke lohkanráhkkanahhti ja fidnofágalaš oahppoprogrammain vuoigatvuohta luvvejuv-

vot oahpahas ja árvoštallamis čálalaš siidogielas.

Oahpahas organiseren lea báikkálaš ovdasvástáduš. Oahpahasdirektoráhtii leat muhtumat dieđihan ahte báikkálaš čovdosat sáhttet vásihuvvot hehttehussan go oahppit galget válljet joatkit sámegielain vuosttaš- dahje nubbigiellan joatkaskuvllas. Oahppit geat válljejit sámegiela vuosttaš- dahje nubbigiellan sáhttet vásihit ahte eanaš fágaid tiibmaplána bardojuvvo sámi fágaid. Dat sáhtta dagahit ahte ohppiid mielas sámegieloahpahas biddjojuvvo skuvlabeaivvi unohis áiggiide, dahje vejolaččat beaivválaš skuvlaáiggi olggobeallái.⁴

Dieđáhusas Meld. St. 21 (2020–2021) *Fullføringsreformen – med åpne dører til verden og fremtiden* dieđihuvvo ahte joatkkaoahpahas fága- ja tiibmajuohku galgá guorahallojuvvo. Mihttun lea ahte joatkkaoahpahas sisdoallu galgá buorebut ráhkkanahhtit ohppiid viidásat ohppui ja bargoga servodateallimii. Buot oahppoprográmmaid fága- ja tiibmajuogu guorahallamii galget vuodđun leat prinsihpat eanet čiekŋudeami, guoskevašvuoda ja válljenfriijavuoda birra.

Oahpahasdirektoráhta lea ožžon bargamuššan hábmet plána dasa goas ja mo fága- ja tiibmajuogu guorahallan galgá čadahuvvot.⁵

3.2.6 Buoret kvalitehta sámegieloahpahas

Kapihttalas 2 mii čujuhit dasa ahte dan oahppofálaldagas maid gáiddusoahpahas oahppit ožžot sámegielas, leat erohusat, ja ahte muhtun ohppiide sáhtta giellačoahkkanemiin ja hospitere-norrumis leat iešguđet kvalitehta. Danne áigu ráđdehus árvoštallat doaimbajuid mat sáhttet buoridit oahpahas kvalitehta daidda ohppiide geat ožžot oahpahas gáiddusoahpahas.

³ Lohkanráhkkanahhtii oahppoprográmmas galget ohppiin geain lea leamaš oahpahas sámegiela vuosttaš- dahje nubbigiellan vuodđoskuvllas, oktiibuot leat seamma ollu fágat go ohppiin geain lea leamaš vierisgiella vuodđoskuvllas, muhto fágat eai juohkás seamma láhkai eai ge oahppit loahpat seamma ollu fágaid jo2 ja jo3 dásiin. Ohppiin geain lea leamaš oahpahas sámegielas vuosttaš- dahje nubbigiellan vuodđoskuvllas, lea jo3 dásis okta oktasáfága eanet go eará ohppiin lassin prográmmafágaide dannego oahpahas sámegielas loahpahuvo vg3 dásis ja namuhuvvon ohppiid-joavkku vierisgiella fas loahpahuvo jo2 dásis.

⁴ Árvalus Oahpahasdirektoráhtas Máhttodepartementii juovlamánu 14. b. 2022.

⁵ Lasáhus nr. 12 juolludusreivii Oahpahasdirektoráhtii jagi 2022 várás bargamuššain 2022-021 ahte hábmet plána joatkkaoahpahas fága- ja tiibmajuogu guorahallamii.

Gáiddusoahpahas

Romssa ja Finnmárkku ja Nordlándda stáhtahálddašeddiin lea ovddasvástáduš das ahte addojuvvojit guoskevaš ja ođasmahttojuvvon dieđut skuvlae-aiggádiidda miehtá riikka vuoigatvuoda birra sámegieloahpahasii ja vejolašvuodaid birra addit molssaektosaš oahpahasvugiid, nu go gáiddusoahpahas.

Jagi 2015 hábmii Oahpahasdirektoráhta *Rammeverk for samisk fjernundervisning*. Rammeverket lea reaidu stáhtahálddašeddiid várás sin barggus fálaldatmihtuiguin, fálaldaga stivremiin, eavttuiguin sáhttit leat fálaldagaid addin, gealbudemiin ja diehtujuhkimiin suorgái gáiddusoahpahasfálaldaga birra. Rammačoahkki guoská olles vuoddoahpahas ohppiide. Mihttun lea ahte gáiddusoahpahas galgá leat nu alla kvalitehta ahte sámegiela vuosttašgiela dahje sámegiela nubbigiela oahppoplána gealbomihttu ollašuttujuvvo.

Jagi 2020 oáčui Oahpahasdirektoráhta bargamuššan árvoštallat rámmačoahki mearkkašumi. Vástádušas čujuha direktoráhta dasa ahte stáhtahálddašeddiid mielas lea rámmačoahkki váikkuhan dasa ahte sámi gáiddusoahpahas kvalitehta lea buorránan jagi 2015 rájes, muhto sii dadjet čielgasit ahte kvalitehtabuoridanbargu bistá ain.⁶

Buorre ja olahti gáiddusoahpahas lea dehálaš eaktun dáseárvosaš oahpahasfálaldahkii. Skuvlae-aiggádiin dat lea ovddasvástáduš oahpahas, ja sámi gáiddusoahpahasii gustojit seamma gáibádušat earret eará jodiheapmái, oahpaheaddjigelbbolašvuhtii, mihtuide, oahppoplánabargui ja árvoštallamii go buot eará oahpahasvugiide.

Máhttodepartemeanta áigu ovtas Sámedikkiin ja Oahpahasdirektoráhtain čielggadit čielggadit doaimbajuid mat sáhttet buoridit kvalitehta dan gáiddusoahpahas maid oahppit ožžot sámegielas.

Oahpahas sámegiellalaš birrasis

Ráđdehusa mielas lea dehálaš buori giellaoahpahasii ahte sámegieloahpahas sáhtta oážžut sámegiellat birrasis. Deaivvadeapmi eará ohppiiguin giellačoahkkanemiin sáhtta movttiidahtti ohppiid ja buoridit sin oahpanbohtosa. Dál adde ollu gielddat ohppiide vejolašvuoda hospiteret ja oassálastit giellačoahkkanemiide. Dat gullá sámegiellalaš birrasis.

⁶ Vástáduš bargamuššii 202-025 doaimbajuid mat buoridit gáiddusoahpahasfálaldaga sámegielas daidda ohppiide geain lea oahpahas sámegielas ja sámegilli ja máhttu sin oahpanbohtosa birra, 29.01.2021.

gieloahpahussii go dat muđui addojuvvo gáiddu-soahpahussan.

Sámegiela oahppoplánain deattuhuvvo ahte oahppit galget oahppat sámegiela gievrras giellaoahpahusmodeallaid bokte. Dat mearkkaša ahte ferte lámhčit dilálašvuodaid dasa ahte oahppit besset geavahit sámegiela maiddái olggobealde oahpahusa ieš sámegielfágas. Dat sáhtta dáhpáhuvvat mángga láhkai, ovdamearkka dihtii go oahppit ožžot sámegiela oahpahusgiellan maiddái eará fágain dahje go lámhčojuvvo giellačoahkkaneamiide lassin dábálaš tiibmaoahpahussii sámegielas. Oahppoplánat leat lámkaásahus ja skuvlaeigggádis lea ovddasvástádus das ahte ollašuhttit oahppoplánaid mihtuid.

Sámediggi lea *Sámi mánát odđa searvelanjain (SÁMOS)* nammasaš proševtta oktavuodas ráhkadahtán raportta mii definere mat gievrras giellamodeallat leat, heivehuvvon sámi oktavuhtii. Barggu mihtun lea ahte giellabargu mánáidgárdiin ja skuvllain ovdánahttojuvvo. Mánát ja nuorat galget beassat oahppat sámegiela mánáidgárddis ja vuoddoahpahusas, ja vásihit ahte lea kontinuitehta giellaoahpahusas go sirdet mánáidgárddis skuvlii ja go sirdet smávvaskuvladásis gaskadássái jnv.⁷

Dál ii leat lága vuodul vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegiela birrasis. Oahpahusdirektoráhta rámmačoahkis sámegiela gáiddusoahpahussii vuoddoskuvlaoahpahusa ohppiide deattuhuvvo ahte jus giella oaihvilda ahte dušše neahttavuodot sámegieloahpahus lea dohkálaš, de eai dárbbášuvvo giellačoahkkaneamiit dahje hospiteren. Jus ii leat nu, de dárbbášuvvojit giellačoahkkaneamiit ja hospiteremat juksan dihtii fága gealbomihtuid.

Dokumeanttas Prop. 57 L (2022–2023) lea departemeanta evttohan viiddidit vuoigatvuođa oahpahussii sámegielas, nu ahte buot ohppiin geat leat ožžon oahpahusa sámegielas dahje sámegillii vuoddoskuvllas, lea vuoigatvuohta joatkit oahpahusain sámegielas joatkkaoahpahusas.

Oahpponeavvut

Dehálaš lea ahte sámi mánát ja nuorat besset oahppat gielaset, oahppat iežaset gillii, oahppat sámi servodateallima, historjjá ja árbevieruid birra olles 13-jagi skuvlamannolagas. Dat lea mielde nannemin sin sámi identitehta, addit sidjiide oadjebas čatnaseami iežaset kultuvrii, ja áddejumi das ahte leahkit oassi stuorát oktavuoda sápmelažžan ja álgoálbmogin. Sámedikkis lea ovd-

dasvástádus ovddidit oahpponeavvuid sámegiela vuoddoahpahussii 1.–13. jahkeceahki rájes sihke dábálaš ja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid. Oahpponeavvobuvttadeddjiin ja Ovttas|Aktan|Aksesne nammasaš oahpponeavvoportálas lea ovddasvástádus oahpponeavvuid gaskkusteamis, vuovdaleamis ja juogadeamis. Skuvlaeigggádiin lea ovddasvástádus oahpponeavvuid háhkamis ohppiide. Sámediggi lea mearridan Doaibmaplána oahpponeavvoráhkadeapmái 2020–2023, mii odasmahttojuvvui jagi 2022 ja viiddiduvvui gustot jagi 2024 rádjai.

Máhtodepartemeanta juolluda jahkásaččat ruđaid stáhtabušehta *kapihttala 560 poasttas 50 Sámi ulbmilat, Sámi giella, kultuvra ja servodateallin* Sámedikki bargui oahpahusmihttuiguin, oktan ovddidemiin ja buvttademiin oahpponeavvuid sámegielaide. Máhttoloktema oahppoplánadahkosa 2020 (LK20) atnuiváldima oktavuodas lasihuvvui juolludeapmi jagiide 2019–2023 oktiibuot 66 milj. ruvnnuin, vai lea vejolaš buvttadit eanet oahpponeavvuid.

Nu mo lea čájehuvvon kapihttalis 1, de eai leat oahpponeavvut dán diedáhusa fáddán, muhto Máhtodepartemeanta ja Sámediggi áigot viidáseappot gulahallat das mo oahpponeavvodili sáhtta buoridit.

3.2.7 Sámedikki mearkkašupmi

Dál lea 23 jagi dan rájes, jagi 1998, go oahpahusláhka odasmahttojuvvui seamma ollislaš vugiin go dálá odasmahttin čadahuvvo. Láhkavttohus nanne daid mánáid vuoigatvuođa sámegieloahpahussii geat eai leat sápmelaččat, dainna lágiin ahte addit sidjiide vuoigatvuođa sámegieloahpahussii joatkkaoahpahusas jus sis lea leamaš dakkár oahpahus vuoddoskuvllas. Ráđdehusas lea dat tetge leamaš uhcit fokus sámi mánáid vuoigatvuohtii oazžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Riikarevišuvnna jagi 2019 iskadeapmi sámi ohppiid vuoigatvuođas oahpahussii sámegielas ja sámegillii čájeha čielgasit ahte oahpahus ii sáhte jotkojuvvot nu mo dál.

Oahpahusláhka ferte lámhčit dilálašvuodaid dakkár oahpahusfálaldahkii mii lea vuodduvuvvon sámi árvvuide ja lámhčá dilálašvuodaid sámegiela ovddideapmái, ii ge nu mo dál, gáržžidit oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Dat lea dakkár hástalus mii lea garra vuostálasvuohtan sihke riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaide ja politiikka-rasttideaddji ovttamielalašvuohtii Norggas dá. Nu ii atte oahpahusláhka dál vejolašvuođa ovddidit oahpahusa sámegielas ja sámegillii, ovdamearkka dihtii oahpahusa gievrras giellaoahpahusmodeal-

⁷ Pasanen ja earát 2022

laid bokte, vuoigatvuoda hospiteremii ja álkibut oažžut sámi oahpahusfálaldaga.

Odđa oahpahusláhka ferte sihkkarastit ahte eanet oahppit duodaid šadde sámegeielagin. Dat ferte maid addit gielddaid dakkár čoavdagiid mat sihkkarastet ahte sii lihkestuvvet buorebut oahpahusain sámegeielas ja sámegillii.

3.3 Buorre rekrutteren ja buorit rámmaeavttut studeanttaide geat válljejit sámegeiela

Máhtdepartemeanta lea ovdal addán ruđaid rekrutteret sámi oahpaheaddjiohppui, muhto das ii lean háliiduvvon beaktu. Orru leamen nu ahte čadahuvvon doaibmabijut eai leat doarvái deaivilat, dahje ahte dakkár lahkoneapmi ii deaivva duogáš rekrutterenhástalusaid sivaid.

Sámi allaskuvla, Davvi universitehta ja UiT – Norgga ártalaš universitehta leat mañimus jagiid ožžon sullii 20 milj. ruvnnu erenoamáš doarjjan oahpaheddjiid rekrutteremii ja gealbudeapmái. Das leat oasis geavahuvvon geahččalanortnegii vai sii geat leat čadahan eanaš oasis njealjejahkásaš oahpaheaddjioahpus, sáhttet ollašuhttit oahpu. Dát ortnet loahpahuvvo jagi 2025 ja das leat dán rádjai leamaš movttiidahtti bohtosat.

3.3.1 Čalmmustahttit stipeanda- ja vealgesihkkunortnegiid

Departemeanttat leat ožžon dieđu ahte ollu ohppiid ja studeanttaid mielas lea váttis oažžut visogova das guđe stipeanddat ja ruhtadangáldut gávdnojit, ja maid sáhtášii ohat. Sii háliidit álkes ja buriid dieđuid buot ortnegiin mat gusket vealgesihkkumiidda Loatnakássas ja stipeanddaide Sámedikkis ja fylkkagielddas – bardojuvnon nu ahte oahpu ja ássanbáikki válljen mañná čadahuvvon oahpu gehččojuvvojit oktasáčat ja nu ahte sidjiide lea álkit árvvoštallat vejolašvuodaid ja molssaeavttuid.

Ráđdehus oavvilda ahte dakkár čalmmustahttin čielggasmahtášii sámi oahppoohcciide man stuorra doarjaga duodaid oažžu go váldá oahpaheaddjioahpu mas lea sámegeiella fágan dahje sámegillii, ja nu dagašii dáid oahput eanet geasuheaddjin ohcciide. Danne áigu Ráđdehus ovttá Sámedikkiin ja guoskevaš fylkkagielddaiguin árvvoštallat diehtujuohkindoaibmabijuid čalmmustahttin dihtii dálá stipeanda- ja vealgesihkkunortnegiid.

Ráđdehus áigu maid árvvoštallat lea go vealgesihkkunortnega dálá ráddjejuvpmi ulmillaš.

Stáhta loatnakássa

Stáhta loatnakássa oahpu várás hálddaša mañga vealgesihkkunortnega mat leat guoskevaččat oahpaheaddjioahpu kandidáhtaide geain lea sámegeiella fágasuorggis e.e.

Mañga ortnega Stáhta loatnakássaš oahppolana sihkkuma várás fátmastit kandidáhtaid geat váldet sámi vuoddoskuvlaoahpaheaddjioahpu:

Studeanttat geat váldet uhcimusat 60 oahppočuoggá sámegeiela oassin oahpaheaddjioahpus, sáhttet oažžut sihkkojuvvo gitta 50 000 ruvnnu rádjai oahppoloanas mañná čadahuvvon oahpu. Ortnet lea ráddjejuvnon dan láhkai ahte dat fátmasta muhtun oahpaheaddjioavkkuid, muhto muhtun joavkkut eai gula ortnegii. Buohkat geat lohket sámegeiela *oassin* oahpaheaddjioahpus, ožžot sihkkojuvvot loana. Sii geat lohket sámegeiela *lasseoahppun* mánáidgárdeoahpaheaddjiohppui, dahje geat váldet mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu *mañná* go leat lohkan sámegeiela, ožžot maid sihkkojuvvot loana. Seammá guoská sidjiide geat váldet geavatlaš-pedagogalaš oahpu (PPU). Sii geat lohket sámegeiela *lassin* (ovdal dahje mañná) lektorohppui, vuoddoskuvlaoahpaheaddjiohppui dahje oahpaheaddjiohppui geavatlaš ja estetihkalaš fágain, eai oaččo sihkkojuvvot oahppolana. Dáid joavkkuid earuheapmái eai leat buorit fágalaš ákkat.

Daid joavkkuid fátmasteapmi geat eai oaččo sihkkojuvvot loana, ii vuolggat dađi eanet goluid, go sáhka lea várra hui uhca studeantajoavkkožis. Danne áigu ráđdehus árvvoštallat lea go dálá vealgesihkkunortnet ulmillaš.

Gelbbolaš oahpaheaddjit vuoddoskuvllas geat váldet barggu Davvi-Romssas dahje Finnmarkkus, sáhtte jahkásaččat oažžut sihkkojuvvot 20 000 ruvnnu oahppoloanas, lassin gitta 30 000 ruvnnu rádjai jahkásaččat go ássat ja barget guovllus (doaibmabidjoguovllus). Vuoddoskuvlaoahpaheaddjit ja lektorat geat álggahedje oahpu jagi 2017 ja válde barggu vuoddoskuvllas dahje joatkaskuvllas Davvi-Norggas, sáhttet oažžut sihkkojuvvo gitta 160 000 ruvnnu rádjai oahppoloanas, lassin dan 50 000 ruvdnui mii lea namuhuvvon vuosttaš kuvlačuoggás.

Tabellas 3.1 oaidnit gallis ožžot sihkkojuvvot vealggi go sii lea čadahan oahpaheaddjioahpu mas lea sámegeiella fágasuorggis. Lohku molsašuddá jahkásaččat gaskal golmma ja ovcci lonejeaddji mat leat ožžon vealggi sihkkojuvvot mañimus ovcci jagi. Spiehkastahkan lea 2020 go olles 18 lonejeaddji ožžo sihkkojuvvot vealggi go sis lei sámegeiella fágasuorggis. Departemeanta ii dieđe manne dat lohku lei nu stuoressa aiddo jagi 2020.

Tabealla 3.1 Daid lonejeddjiid lohku leat leat ožžon sihkkjuvvot vealggi dan geažil go sii lei sámegealla fágasuorggis áigodagas 2014–2022, oahpaheaddjioahput.

Doaibmabidju	Lohku oktiibuot									
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	áigodagas 2014–2022
Sámi oahpaheaddjioahppu	4	4	7	7	3	8	18	5	9	64

Lohkanvirgelobit

Kap. 225 Doaibmabijut vuoddoahpahusas, poasttas 63 *Doarjagat sámegealli vuoddoahpahusas*, juolluduvvojit ruđat mat galget veahkehit ruđalaččat daid gielddaid, fylkkagielddaid ja sordjasmaehtun skuvllaid mat fáallet sámegeiloahpaha oahpahuslága §§ 6–2 ja 6–3 vuodul. Poasta ruhtada maiddái lohkanvirgelobiid joatkkaohppui sámegeilas oahpaheddjiide olles vuoddoahpahusas ja rekrutterenstipeandda oahpaheaddjistudeanttaide.

Jagi 2021 máksojuvvui 1,6 milj. ruvnnu lohkanvirgelobiide joatkkaohppui sámegeilas oahpaheddjiide vuoddoskuvllas ja stipeanda oahpaheaddjistudeanttaide. Buohtastahttima dihtii máksojuvvui 2,2 milj. ruvnnu doarjjan jagi 202 ja 3,5 milj. ruvnnu jagi 2019. Stáhtahálddašeaddji dieđiha ahte universitehtain ja allaskuvllain leat leamaš menddo uhccán joatkkaohppofálaldagat oahpaheddjiide jagi 2021 ahte sáhttit gokčat dárbbu.⁸

3.4 Buorre kvalitehta ja buoret rámmaeavttut gealbudeapmái

Ráđdehus háliida govda ángiruššama rekrutteremiin, ovddidemiin ja bisuhemiin eanet gelbbolaš oahpaheddjiid. Oahpaheaddjifidnu galgá leat geasuheadjin sidjiide geat välljejit oahpu ja boahtevaš fidnu. Dál leat mánnga nátionála ángiruššama mat iešgudet láhkai ja ovttas leat mielde nannemin oahpaheaddjifidnu, earret eará joatkkaohppofálaldat, doarjaortnet báikkálaš gealbudeapmái (deavddaoahppu) ja easkaoahppan ođavirgáduvvon oahpaheddjiid bagadeapmi. Máhttodepartemeanta ruhtada mánnga doaibmabiju maid mihttun lea loktet oahpaheaddjiohppui ohcciid logu, gealbudit ohcciid geat eai ollašuite gáibádušaid ja gealbudit oahpahusbargiid geat eai leat čadahan dan oahpaheaddjioahpu mas sii leat álgán.

Muhtun dain doaibmabijuin leat ovddiduvvon dan várás ahte dain galgá leat erenoamáš beaktu boaittobeliin. Earret eará leat mánnga ortnega Loatnakássa bokte mat galget oččodit eanet ohcciid oahpaheaddjioahpuide ja bargat skuvllas ja nu ahte easkaoahppan oahpaheaddjit galget ásaiduvvat Davvi-Norgga gielddaide, gos oahpaheaddjidárbu lea stuoris. Nu mo lea čájehuvvon kapihttalis 2, de váilu maiddái gelbbolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras, ja erenoamáš ollu sámegeiloahpaheaddjit ja eará sámegeilat bargi dárbašuvvojit mánáidgárdái ja skuvlii.

3.4.1 Nannet gealbofálaldaga mánáidgárddi oahpaheddjiide ja bargiide

Jagi 2022 čavčča bijai ráđdehus ovdan odasmahttojuvvon gealbostrategiija mánáidgárdái – *Gelbbolašvuohta boahtevaš mánáidgárdái 2023–2025*.⁹ gealbostrategiija lea okta ráđdehusa deháleamos váikkuhangaskaomiin sihkkarastimii ahte mánáidgárdeeaiggát ja mánáidgárdi galge sáhttit ollašuttit rámmaaplána áigumušaid ja gáibádušaid, ja das leat gealbodoaibmabijut buot joavkkuid bargiid várás. Gealbostrategiija deattuha man dehálaš dat lea ahte sámi mánáidgárddiid bargiin ja eará bargiin mánáidgárddiin main leat sámi mánát, lea máhttu ja gelbbolašvuohta sámi gielain ja sámi kultuvrras. Strategiija aiddostahtta maiddái ahte buot doaimmaheddjiin lea ovddasvástáduš fuolahit sámi mánáidgárdefálaldaga bargiid erenoamáš gealbodárbbuid.

Ráđdehusa nátionála mánáidgárdestrategiija jagi 2030 rádjai, *Barnehaugen for en ny tid*, deattuha dan dehálaš rolla mii sámi mánáidgárddiin dál lea das ahte gáhttet, ovddidit ja nannet sámi gielaid ja sámi kultuvrra.

Sámedikki bušeahttaevttohusa 2023 vuodul nannejuvvui rámmadoarjja 6,6 milj. ruvnnuin doaibmabijuide mat galget lokte sámi mánáidgárdefálaldaga bargiid gelbbolašvuođa.

⁸ Prop. 1 S (2022–2023)

⁹ Gelbbolašvuohts boahtteaiggi mánáidgárddi várás (regjerings.no)

Sámediggi lea várren ruđaid iešgudet doaibmabijuide sihkkarastimii gelbbolašvuoda sámi mánáidgárdefálaldagain, das maiddá giellaoahpaheami nannemii ja sámi mánáidgárdepedagogihka ovddideapmái.

Oahpahusdirektoráhtas lea sierra fáddásiidu sámi mánáidgárddi ja vuoddoahpahusa birra, ja dat lea maiddá ovddidan gealbopáhka bargiid barggu birra mánáidgárddis doarjun ja ovddidan dihtii mánggagielat mánáid dáro- dahje sámezielalaš gelbbolašvuoda.¹⁰

3.4.2 Joatkkaoahppu oahpaheddjiid várás mánáidgárddis ja skuvllas

Dál váilot oahpaheaddjit mánáidgárddis ja skuvllas geain lea formála gelbbolašvuolta sámezielas, gč. kapihtala 2.

Mánáidgárde- ja skuvlaeaiiggádis lea ovdasvástádus das ahte mánáidgárddiin ja skuvllain skuvllain lea dárbašlaš gelbbolašvuolta, gč. mánáidgárdelága § 7 ja oahpahuslága § 10-8. Mánáidgárdeaiiggát ja skuvlaeaiiggát galget fuolahit ahte bargit oázžot vejolašvuoda dárbašlaš gealbudeapmái. Nasionála eiseválddit dorjot mánáidgárdeaiiggáda ja skuvlaeaiiggáda ovdasvástádusa earret eará ángiruššama bokte joatkkaoahpuin oahpaheddjiide.

Jagi 2023 leat ohcamat joatkkaoahppui erenomášpedagogihkas ja sámezielas vuoruhuvvon mánáidgárdeoahpaheddjiid joatkkaoahppoortnegis. Skuvlla oahpaheddjiide lea eangalsgiella, matematihkka, dárogiella, dárogiela mearkagiella ja sámezielas vuoruhuvvon fágat joatkkaoahppoortnegis. Dat mearkkaša ahte buot ohcamat joatkkaoahppui dain fágain maid skuvlaeaiiggádat leat dohkkehan, dohkkeha maiddá Oahpahusdirektoráhta. Dasa lassin vuoruhuvvojit ohcamat ovdeš Finnmárkku fylkkas ja ohcama čuovvulanortnega gieiddain.

Mánáidgárdeoahpaheaddjit ja oahpaheaddjit geat háliidit váldit joatkkaoahpu, sáhttet ohat oahppofálaldahkii Oahpahusdirektoráhta oahppokatalogas ja eará fálaldagaide olggobealde oahppokataloga. Mánáidgárdeaiiggádat geain leat bargit mat váldet joatkkaoahpu, oázžot láchinruđaid (100 000 ruvnnu). Oahpaheaddjit sáhttet oázžut stipeanda- ja sadjásašortnega *Kompetanse for kvalitet* bokte oassálastit buot joatkkaoahppo-lohkamiidda mat addet oahppočuoggáid.

Váikkuhan dihtii ahte sámi perspektiivvat gullet buot mánáidgárddiid pedagogalaš bargui, ásaha Oahpahusdirektoráhta odđa joatkkao-

ahppofálaldaga mánáidgárdebargiide jagi 2023 čavčča rájes. Oahpu bokte galget mánáidgárdeoahpaheaddjit oázžut gelbbolašvuoda das mo mánáidgárde sáhtta ovddidit sámi mánáid ja váhneemiid beroštumiid, nu mo dat lea válddahuvvon ILO-konvenšuvnnas nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iehčanas stáhtain, ja mo mánáidgárdeoahpaheaddji sáhtta doarjut sámi mánáidgárde mánáid giela ja kulturdovdahemiid buot mánáidgárddiin. Oahppu galgá maid addit gelbbolašvuoda das mo mánáidgárdeoahpaheaddji sáhtta oahpásmuvvat sámi gielaiguin ja sámi eallinvugiiguin ja árbevieruiguin, vai sámi perspektiiva boahká oidnosii ja šaddá oassin mánáidgárdefálaldagas. Joatkkaoahppu addá 30 oahppočuoggá, lea organiserejuvvon olles neahttavuđot fálaldahkan ja fállujuvvo Sámi allaskuvllas.

Oahpahusdirektoráhta ásaha maiddá odđa joatkkaoahppofálaldaga fágaidrasttideaddji sámi perspektiivvain jagi 2023 čavčča rájes. Fálaldagas galgá leat geavatlaš-estetihkalaš goavdi biepmuin ja dearvvašvuodain ja dáidagiin ja dujiin ja gokčat LK20 fágaidrasttideaddji ulbmila guoddevaš ovddideapmái. Dasa lassin lea oahppu vuodduvuvvon luonddufágaide ja báikkálaš kultuvrra geavadiidda servodatfágas.

Dokumeantas NOU 2022: 13 *Med videre betydning. Et helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og skole* lea lávdegoddi evttohan ásahit nasionala joatkkaoahppofálaldaga fágain main leat uhccán oassálastit, earret eará sámezielain. Lávdegoddi oaivvilda ahte dát attášii buoret vuorddehahttivuoda oassálastiide ja oahppoásahusaide. Viidáseappot čujuha lávdegoddi dasa ahte evttohus veahkehivččii uhcidit resursageavaheami dakkár fálaldagaide plánema oktavuodas mat eai álggahuvvon, veahkehivččii ávkástallat universitehta- ja allaskuvlasuorggi resurssaiguin ja gelbbolašvuodain buoremus lági mielde. Lávdegoddi deattuha ahte nasionala joatkkaoahppofálaldat dakkár fágain main leat uhccán oahppit eaktuda ahte oahpu sáhtta čadahit digitála.

Máhttodepartemeanta áigu addit Oahpahusdirektoráhtii bargamuššan almmuhit nasionala neahttavuđot joatkkaoahppofálaldaga sámezielas. Dat dagahivččii ahte eanet oahpaheaddjit ohcet joatkkaoahpu sámezielas, ja ahte eanet oahpaheaddjit fidnejit sámi giellagelbbolašvuoda.

3.4.3 Doarjjaortnet báikkálaš gealbudeapmái

Doarjjaortnet báikkálaš gealbudeapmái mánáidgárddis ja vuoddoahpahusas galgá veahkkin lok-

¹⁰ Sámezielas mánáidgárddis (Utdanningsdirektoratet.no)

tet gelbbolašvuoda ja kvalitehta mánáidgárddiin, vuodđoskuvllain ja joatkkaskuvllain, gielddain ja fylkkagielddain ja universitehtain ja allakuvllain. Doarjjaortnegii gullet golbma iešguđet ortnegat:¹¹

- regionála ortnet gealbudeapmái mánáidgárd-dis
- lávdaduvvon ortnet gealbudeapmái vuodđo-skuvllas ja joatkkaskuvllas
- gelbbolašvuoda lokten erenoamášpedagog-ihkas ja fáttmasteaddji geavadis

Doarjjaortnega ruđat galget vuosttažettiin geavahuvvot oktasašvuodot gealbudandoaimbajuide buot mánáidgárddi ja skuvlla bargiide. Ruđaid hálddaša juohke fylkka ovttasbargoforum mii galgá fuolahit báikkálaš gealbudandárbbuid mánáidgárddi ja skuvlla bajimus suorgemihtuid vuodul. Ovttasbargoforumis deaivvadit mánáidgárde- ja skuvlaeaiggádat, universitehtat ja allaskuvllat ja áššebeliid ovddasteaddjit suokkardallat báikkálaš dárbbuid ja vuoruhit doaimbajuid fylkkas. Ortnet eaktuda ahte ášahuvvo doaimmaguoibmevuolta gaskal mánáidgárde- ja skuvlaeaiggádiid ja universitehta ja allaskuvllaid fuolahat dihtii báikkálaš gealbudandárbbuid. Doaimbajut galget ovddidit oktasaš proseassaid profešuvdnaovd-dideami várás mánáidgárd-dis ja skuvllas.

Báikkálaš gealbudeami doarjjaortnega bajimus mihttu lea sihkkarastit ahte sámi perspektiivvat fuolahuvvojit mánáidgárd-dis ja skuvllas. Okta ulbmilolahusa dovdomearkkain lea ahte sámi perspektiiva fuolahuvvo báikkálaš gealbudandárbbuid vuoruhemiin.

Lávdegoddi mánáidgárddi ja skuvlla lasse- ja joatkkaoahpaha várás čujuha dokumeanttas NOU 2022: 13 *Med videre betydning. Et helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og skole* dasa ahte sámegeielat ja sámi kultuvra leat rašis dili ollu hástalusaiiguin, maiddái go guoská gealbudeapmái. Lávdegotti mielas lea dárba čohkket sámi fágaressurssaid sámegeielain ja sámi kultuvrras uhcidan dihtii raššivuoda ja láchčin dihtii dilálašvuodaid eanet kvalitehtii barggus. Lávdegoddi evttoha ášahit oktasaš ovttasbargoforuma nátionála dásis nannen ja čohkken dihtii sámegeiela ja kultuvrra gealbobirrašiid dálá báikkálaš gealbudandárbbuid. Ráđdehus lea mielas dán evttohussii ja áigu gulahallat áššebeliiguin mo dan sáhtta buoremusat čuovvulit.

Lávdegoddi evttoha ášahit ovttá dahje eanet gieldda- ja fylkkagielddarájaid ja mánáidgárd-diid ja skuvllaid rastásaš fierpmádagaidda nannen ja

čohkken dihtii sámegeiela ja kultuvrra gealbobirrašiid. Ráđdehus háliida árvvoštallat dárbbu nátionála fágaferpmádahkii sámi giela ja kultuvrra várás ja gulahallat surggiin mo dan sáhtta dahkat.

3.5 Giellateknologiija

Giellateknologiija gullá daid hástalusaid čovdosii mat mis leat. Dát teknologiija sáhtta ovdamearkka dihtii ádde olbmo hállama ja jorgalit hállama teakstan nuppe guvlui, teknologiija mii automáhtalaččat sáhtte jorgalit teavsttaid gielaid gaskkas, dahje teknologiija mii sáhtta analyseret ja gávdnat oavila stuorra eahpestrukturerejuvvon dáhtahivodagain. Dakkár teknologiija lea min dihtoriid stáven- ja divvunprográmmain, automáhtalaččat jorgaleami čovdosiin, virtúála vehkiin ja mátketelefovnain, jierbmás neahttaohcamiin, goanstajienain ja nu ain viidáseappot.

Dát teknologiija lea veahkkin go nuorat ja ráve-solbmot áigot oahppat sámegeiela ja geavahit gielaid skuvllas ja barggus. Ođđa giellageavaheaddjit sáhttet geavahit digitála sátnelisttaid ja divvunprográmmaid. Automáhtalaš jorgaleaddjit sáhttet veahkehit dárogielagiid áddet sámegeielteavstta. Digitála deaivvadanbáikkid sáhttet leat dehálaš giellaarenan daid giellageavaheddjiide geat eai beasa hárjehallat sámegeiela earáiguin doppe gos sii ášset.

Dokumeanttas NAČ 2016:18 *Váibmogiella – sámegeielaide láhkamearráduš-, doaimma- ja ášahsevttohusat* deattuhuvvo ahte giellateknologiija lea eaktun dasa ahte sámegeielat galget sáhttit ceavzit geavahangiellan ođđaáiggi servodagas. Giellalávdegoddi čujuha dasa ahte das lea earret eará sáhka sáhttit geavahit sámegeielaid ja sámi bustávaid buot IKT-oktavuodain.

Sámediggi ášahii Divvuma jagi 2004 nannen dihtii sámi giellateknologiija. Divvun lea UiT – Norgga ártalaš universitehta vuollásaš dutkan- ja ovddidanjoavku mii ruhtaduvvo Gieldda- ja guovlodepartemeantta bušeahta bokte. Joavku ovttasbargá Sámedikkiin. Divvun lea ovddidan ja bajásdoallá sámi giellateknologalaš reaidduid, oktan stávendárkkisteddjiiguin, grammatihkkadárkkisteddjiiguin, boallobevddiiguin, sátnegirjiiguin ja eará digitála ja neahttavudot reaidduiguin. Buot Divvuma reaidduid leat nuvtta ja daid sáhtta viežžat sin neahttasiiiduin dahje áppain.

Sámi giellateknologiijaguovddáš – Giellatekno, UiT – Norgga ártalaš universitehtas, lea mielde loktemin sámegeiela digitaliserema. Giellatekno mihttun lea ráhkadit vuodalaš analysareaidduid iešguđet sámegeielaid várás, ja sii ráhkadit pro-

¹¹ Fága- ja fidnoahpaha báikkálaš gealbudeapmái lea sierra doarjjaortnet.

grámmaid ja giellaresurssaid maid sáhtta geavahit dutkamis ja oahpus, ja maid sámi giellageavaheaddjit sáhttet geavahit. Giellatekno lea ráhkadan mánnga interaktiiva prográmma olbmuid várás geat háliidit oahppat sámegeiela.

Divvun ja Giellatekno leat sihkkarastán ahte giellageavaheaddjit sáhttet geavahit gielaset gaskaneaset ja gulahallamis eiseválddiiguin iešguđet digitála vuodđovuogádagain. Sii leat maid ovddidan mánnga reaiddu, ovdamearkka dihtii dihtorjorgaleami davvisámegeielas dárogillii, mii dahká ahte sámegeielagat sáhttet čállit davvisámegeillii maiddái dakkár oktavuodain go eai buot lohkket máhte sámegeiela.

Divvuma ja Giellatekno stuorámuš hástalus lea ahte stuorra riikkaidgaskasaš fitnodagain eai lea rabas lavttat, rabas resurssat ja olahahhti standárdat. Dat dagaha ahte daid buktagiid maid Divvun ja Giellatekno ovddidit, ii sáhte fállat standárda prográmmagálvun dihtoriidda ja mátketelefovnaide, muhto daid ferte juohke eanjilgeavaheaddji ieš viežžat. Dát dahká váddáseabbon sámi giellageavaheddjiide geavahit sámegeiela iešguđet vuodđovuogádagain.

ON váldočoahkkin lea mearridan jagiid 2022–2032 ON álgoálbmotgielaid logijahkin – The UN International Decade for Indigenous Languages (IDIL). Norgga eiseválddit vuoruhit IDIL. Logijagi oktavuodas lea giellateknologijija, digitaliseren ja mánáid ja nuoraid oahpaheapmi dehálaš ráđdehussii.

Sámediggi ja Gielda- ja guovlodepartemeanta leat ovttas ásahan nationála ovttasbargoforuma IDIL 2022–2032 várás. Forumis leat mielde iešguđet sámi ja eará guoskevaš ásahusat ja organisašuvnnat. Nationála ovttasbargoforum galgá láchit dilálašvuodaid ja oktiordnet ángiruššama IDIL 2022–2032 čálmusteapmái Norggas. Forum lea earret eará hábmemin nationála doaimaplána, mii galgá doaimmat strategalaš rámmán giellalogijagi bargui sámegeielaiguin.

Ráđdehusa áigumuš lea bidjat ovdan strategijija digitála gelbbolašvuoda ja infrastruktuurra birra jagi 2023 mielde. Strategijija čállojuvvo ovttas GG:in ja lea vuodđuduvvon govdagulaskuddanvuoru árvalusaide.

3.5.1 Sámedikki mearkkašumit

Álgoálbmotgielaid riikkaidgaskasaš logijagis (IDIL 2022–2032) leat Ruota, Norgga ja Suoma sámedikket mearridan čadahit oktasaš sámi bár-
rahašprošeavtta giellateknologijasuorggis. Áigumuššan bárrahašprošeavttain lea nanne sámegeielaid digitála máilmmis.

Sámedikket rávvejit stáhtaid várret ruđaid bár-
rahašprošeaktii, nu ahte sámi giellateknologijija sáhtta ovdánit giellalogijagis.

Sámedikket leat maid mearridan čadahit stuorra ángiruššama sámi korpusávdnasiid čohkemiin, nappo digitála teakstačoakkáldagaid maid sáhtte geavahit ovdamearkka dihtii giellateknologalaš reaidduid ovddideapmái ja viidásat ovddideapmái, ja dutkamii. Sámediggi áigu maid nannet sámi giellateknologijabirrassa, nu ahte galgá leat vejolaš giedahallat daid giellateknologalaš dárbbuid mat sámi giellaservodagain leat.

Sámedikket áigot bargat dan ala ahte stuorra teknologijafitnodagat bidjet olámuddui sin gáldokodaid nu ahte uhcit gielat maid besset giellateknologalaš márkani. Sámedikket áigot maid váikkuhit dasa ahte stáhtat/EU ásahtit geatnegahtti gohččosa daidda teknologijafitnodagaide mat lágidit gulahallanteknologijija EU siskket márkani, integreret sámi boallobevddiid.

Sámedikkiid mielas lea dehálaš hábmet dakkár oktasaš njuolggadusaid sámi giellateknologijii, mat galget bagadit giellateknologalaš reaidduid boahttevaš ovddideami. Dat lea dannego sámegeielat leat nu rašit ahte ferte vudolaččat árvoštallat guđe čovdosiid galgá ráhkadit gielaid boahtteáiggi várás.

Sámedikkiide lea dehálaš ovttasbargat eará álgoálbmogiiguin giellateknologijija ovddidemiin, ja láchit diliid dasa ahte maiddái eará álgoálbmogat sáhttet ovddidit gielaideaset. Dat guoská earret eará giellateknologijii.

Sámedikket ávžžuhit Ruota ja Suoma stáhtaid ásahtit nationála ovttasbargoforuma oktiordnet IDIL 2022–2023 barggu iežaset riikkain ovttas iežaset riikka sámedikkiin.

3.6 Eanet ja buoret olahahhti fáldagat alit oahpus

Ráđdehus áigu barga dan ala ahte eanbut ožžot gelbbolašvuodta sámi gielas ja kultuvrras. Dat mearkkaša eanedit daid olbmuid logu geat máhttet sámegeiela. Guhkesáigásaš doaimbaidju lea nannet alit oahpu fágabargiid vai sii sáhttet sihke addit gealbudeaddji giellaoahpahusa iešguđet joavkkuide, ásahtit oahppofáldaga doppe gos dat váilu ja viidáseappot ovddidit dálá oahppofáldagaid.

Go daid olbmuid lohku geat hálldašit sámegeielaid, lea ráđdejuvvon, de lea dehálaš hábmet doaimbaidjuid nu ahte dat eai goarit dálá sámi servodagaid dehálaš doaimmaid. Dan olahan dihtii mii dárbbášit sihke govddit rekrutterenvuodu alit

ohppui ja nannet fágabirrasiid nu ahte oahppofálaldagat lassánit ja šaddet buoret ja eanet dássibun.

3.6.1 Sámi fágabirrasiid nannen

Eastadan dihtii ahte sii geain lea gelbbolašvuohta sámegielas eai gievdá, ferte láchit dasa ahte eanebut ožžot njunušgelbbolašvuođa sámegielas. Odasmahttojuvvon *Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosáš diedáhusa odasmahttin jagi 2022* rávvejuvvo maiddá bargat dan ala ahte ášahuvvo máster- ja doavttergrádstipeanda sámegielain. Nana gealbobirrasat, main eanebut besset gealbudit iežaset njunušdássái, eanedivčče daid olbmuid logu geain lea alla gelbbolašvuohta. Dat lea eaktun dasa ahte viiddidit oahppofálaldaga ja máhtovuodu.

Ollásit huksejuvvon oahppofálaldat máttasámegielas lea jearahuvvon dokumeanttas NAČ 2016: 18 *Váibmogiella*. Máttasámegiela ja julevsámegiela ovddideapmái ja seailluheapmái lea dehálaš ahte Davvi universitehta lassin mánáidgárdeoahpaheaddjiohppui ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjiohppui sáhttet fállat sihke bachelora ja mástera dáin gielain. Dat lážásii vuodu dasa ahte eanebut sáhtášedje čadahit doavttergrádoahpu. Jagi 2020 rájes lea Davvi universitehta ožžon lasihuvvot rámma 5 milj. ruvnnuin, nannen dihtii julevsámegiela ja máttasámegiela fágabirrasa.

Davvi universitehta lea ásaheamen guovddáza sámegillii ja álgoálbmotoahpuide, masa gullet mátta-, julev-, bihtán- ja ubmisámi giella ja kultuvra. Bargu galgá biddjojuvvot riikkaidgaskasaš álgoálbmotoktavuhtii. Universitehta oaivvilda ahte dakkár guovddázis livččii stuorra mearkkašupmi das ahte fállat ollásit huksejuvvon oahppofálaldaga julevsámegillii ja máttasámegillii, ja das ahte háhkat eanet oahpaheddjiid dáidda gielaide. Davvi universitehta oaivvilda viidáseappot ahte guovddáš doaimmašii mohtorin mátta- ja julevsámegiela dutkansuorggis.

UiT – Norgga árktalaš universitehta háliida ášahit guovddáza sámi leksikografijja várás nannen dihtii sámi perspektiivva oahpahusas ja dutkamis. UiT diediha ahte guovddázis galgá leat ovdasvástádus sámi sátnegirjiid ráhkadeamis, sámi terminologijabarggus ja sámi sátneriggodaga dutkamis. Áigumuš guovddážin lea hukset dakkár fágabirrasa sámegielain, mii vástida dárogieala leksikografijja fágabirrasii Birggona universitehtas. UiT oaivvilda ahte sámi leksikografijja lea eaktun jorgalanbargui ja dasa ahte ovddidit sámi oahpponeavvuid skuvlii.

UiT lea árvalusain diedáhussii dovddahan ahte sii háliidit maiddá ášahit guovddáza álgoálbmotrievtti várás, geahča máinnašumi kapihttalas 2.

Ráddehus oaidná ahte daid guovddáziid ásaheamis maid universitehtat háliidit ášahit, sáhtásii leat positiiva váikkuhus gielaide nannemii dutkama, nannosat fágabirrasiid ja buoret oahppofálaldagaid bokte ja dakko bokte ahte mii fidnet eanet oahpaheddjiid sámegielsealbbuin.

Ráddehus ávžžuha ášahusaid árvoštallat mo sii buoremusat sáhtášedje láchit diliid sámi fágabirrasiid ovddideapmái ja daid olbmuid logu eane-deapmái geat hálldašit sámegielaide.

3.6.2 Oahppofálaldaga buorebut láchin

Fágabirrasiid nannen, oppaláčat dahje guovddáza oktavuodas, livččii dehálaš dasa ahte sáhtit buorebut láchit oahppofálaldaga jahkasaš sisaváldima, buori giellaoahpahusa, njuovžilis ja lávdaduvvon oahpuid ja buori diehtjuohkima bokte. Dál gáržžidit smávva fágabirrasat dan man dávjá sáhtá váldit sisa studeanttaid muhtun oahpuide. Váilevaš vuorddehahttivuohta sáhtá dagahit ahte mii massit vejolaš ohcciid go eai oaččo dakkár fálaldaga mii heive sidjiide.

Nannosat fágabirrasat ášahusain lea eaktun dasa ahte galgá leat vejolaš váldit sisa ođđa studeanttaid sámegielloahpuide juohke jagi. Maiddá lea eaktun ahte gávdnojit oahppofálaldagat mat leat láchčojuvvon daidda ohcciid geain lea heittot dahje váilevaš sámegiela máhttu.

Dárbu nannet álgooahpahusfálaldaga sámegielas

Sámediggi lea *Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosáš diedáhusa odasmahttin jagi 2022* čujuhan dasa ahte sámi giellageavaheddjiid logu ferte lasihit jus galggaš ožžut doarvái stuorra rekrutterenvuođu sámi oahpaheaddjiohppui:

Sámegiella ja dárogieala leat dásseárvosaš gielat Norggas, muhto duohtavuodas ii leat miige dásseárvvuid go sámi guovlluid olggobealde ii láchčojuvvo dasa ahte buohkat geat dan háliidit, ožžot oahpahusa sámegielain. Jus galggašemet ožžut eanet giellageavaheddjiid, de mii dárbašit ožžut earáidge go dušše sápmelaččaid oahppat sámegielaide ja gealbudit iežaset alit ohppui. Dárbu lea fátmastit eará joavkkuid ge go joatkkaoahpahusa ohppiid geain lea sámegiella fágan, rekrutterenvuđđui.

Diedáhusas jearahuvvo viidáseappot nationála ángirusšan álgoohpahusain sámeielain daidda sápmelaččaide geat leat massán gielaset, ja odđa giellageavaheaddjiide ge.

Sámegeiela álgoohpahusfálaldaga vuollegis kapasitehta lea hehttehussan dasa ahte servodat sáhtta fidnet dan gelbbolašvuoda mii dárbbášuvvo oahpahus, hálddahusain, dearvvašvuoda- ja sosiálasuorggis, jna. Dassáziigo daid ohppiid lohku geat váldet sámegeiela 1 ja 2 joatkkaoahpahus, lea loktana mealgadiit dálá dási ektui, lea dárbu stuoris dakkár buhtadeaddji doaibmajijuide go sámegeiela álgoohpahus rávesolbmuide.

UiT – Norgga árktalaš universitehta, Sámi allaskuvla ja Davvi universitehta vásihit ahte sis lea bággu fállat dakkár kurssaid, vaikke vel dat livčče ge vuodđodásis. Sivvan dasa lea go báikkálaš bargoadit leat eanet mielas addit sin mielbargiide lohkanvirgelobi ja eará láchčimiid oahppat sámegeiela, jus kurssat addet formála gelbbolašvuoda, dat mearkaša ahte dat addet oahppočuoggáid. Dušše alit oahpu ášahusat sáhttet addit dakkár oahpu. Dan golmma ášahus mat fállat alit oahpu sámegeielas lea kapasitehtaráddjehus hehttehussan jearu gokčamii. Dat lea čuolbman erenoamážit Davvi universitehtii. Dat golbma ášahusa háliidit eanet lohkansajiid ja eanet vuorddehahtti ruhtadeami dakkár álgoohpuide sámegeielain mat addet oahppočuoggáid.

Ášahusat dadjet maiddái ahte eahpegorálaš stuorra oassi siskkáldas fámuin geavahuvvo dasa ahte fállat dakkár kurssaid, mii maiddái sáhtta váttasmahttit viiddiduvvon ovtasbarggu gaskal alit oahppoásahusaid ja sámi giellaguovddáziid. Sivvan dasa lea lohkanbearráigeahččoláhkaásahusa gáibáduš ahte daid bargiud oassi ášahusa váldovirggis¹² galgá leat uhcimusat 50 proseantta jahkebargguin fágabirrasa oahppofálaldagas. Dán láchkaásahusa lea NOKUT mearridan. Sámediggi ja NOKUT leat diedihán ahte sii leat gulahallamin vejolašvuoda birra spiehkastit dán mearrádušas.

Ráđdehus áigu, ovtas NOKUT:in ja dan golmma ášahusain, árvvoštallat vejolašvuodaid dasa ahte spiehkastit gáibádušain fágabirrasii.

Dasa lassin ávžžuha ráđdehus ášahusaid árvvoštallat vejolašvuoda guorahallat odđa vugiid mo addit gealbudeaddji álgoohpahusa sámegeielas, nu go ovdamearkka dihtii ovdakurssaid, geassekurssaid, golmmalohkanbadjeortnegiud dahje sulasaččaid.

¹² Láhkaásahus guovvamánu 7. b. 2017 nr. 137 alit oahpu oahppokvalitehta bearráigeahču birra (bearráigeahččanláhkaásahus) § 2-3 njeallját ladas *Gáibáduš fágabirrasii*.

Nationála sámi oahpaheaddjioahppofálaldat

Váilevaš rekrutterenvuoddu lea hástalussan sámi alit ohppui. Dasa leat seagáš sivat. Leat uhccán sámi giellageavaheaddjit ja geográfalaš guovlu gos studeanttat galggašedje boahtit, sáhtta leat ráddjehussan sidjiide geat árvvoštallet ohcat dohko. Sámi álbmot ássá miehtá riikka, ja sámi oahppofálaldagat fas leat eatnašat Davvi-Norggas ja ášahusaid iežaset regiovnas. Sámi allaskuvla geahččá Romssa ja Finnmárkkku hálddašangiieldaid váldovuodđun iežas rekrutterenbargui, vaikke vel allaskuvlla máškidis oahpuid fálaldat lea lassánan.

Sámediggi čujuha Demografiijalávdegoddi¹³ mii lea čujuhan dasa ahte nuorat geat bohtet boaittobeliin, eanet go nuorat universitehtagávpoigiin, ohcet alit ohppui iežaset ruovttufylkka olgobeallái. Viidáseappot lea dehálaš fáktorin ahte nuorat áinnas dárbbášit, ja háliidit, mátkkoštit ja háhkat odđa impulssaid, ja danne geasuhuvvojit stuorát báikkiide.

Ráđdehus gávnnaha ahte lea leamaš guhkesáiggi sodju ahte nuorat áinnas háliidivčče guoddit ruovttubáikki maŋŋá joatkkaskuvlla, ja ahte stuorát čeahkkebáikkis geasuhit alit ohppui ohcciid.

Sáhtta geavvat nu ahte sámi nuorat välljejit eret sámi oahpaheaddjioahpu jus dat ii šiehta dainna nieguin ahte vuolgit máilbmái ja lohkat eará sajiin go ruovttubáikkis, juoga maid sámi ofelaččat maiddái leat čujuhan. Dat lea dakkár bealli maid eiseválddit ja sii geat fállat sámi oahpaheaddjioahpu, fertejit dohkkehít. Ferte árvvoštallat sáhtta go lohkamiid nuppástuhttin geasuhit eanet ohcciid, ja odđa joavkkuid. Dan sáhtta olahit go láchá diliid dasa ahte sámi alit ohppui sáhttet studeanttat miehtá riikka ohcat.

Sámediggi dadjá *Sámediggediedáhus alit oahpu ja dutkama birra – jagi 2016 mannosáš diedáhusa odasmahttin jagi 2022* ahte ferte leat ollesárvosaš sámi oahppofálaldat olles riikkas. Mánŋa oahppoásahusa olggobealde Davvi-Norgga fertejit ovtasbarggu dan golmma ášahusain davvin, veahkehit gelbbolašvuodahuksemiin. Máškidis sámi oahpaheaddjioahppu mii lea sajastuvvon Máttá-Norgii, sáhtta viiddidit rekrutterenvuodu sámi oahpaheaddjiohppui. Dat eaktuda ahte ohppui gullá giellaoahppofálaldat, dahje ahte eará láchkai láchčojuvvo giellaoahpaheapmái.

Aiggi mielde sáhttet eanebut váldit oahpaheaddjiesámena sámegeiela gelbbolašvuodain. Nu sáhttet studeanttat oazžut vuđolaš máhtu sámi

¹³ NOU 2020: 15

kultuvrra ja eallinvugiid birra ja oažžut impulssaid ja vásáhusaid stuorát studeantabirrasis. Dakkár oahpu lea vejolaš ásahit ovttasbargun gaskal Davvi-Norgga ásahusaid, main lea ovddasvástádus oahpu sámi oasis, ja Máttá-Norgga ásahusaid.

Dan sáhtášii ovdamearkka dihtii organiseret oktasašgrádan. Oktasašgráda sámi oahpaheaddjioahpus sáhtášii addit vásáhusaid eanet sámi birrasiin, sihke Sámi allaskuvllat Guovdageainnus, riddolagaš sámi guovlluin, Romssas, Bådádjos, Trøndelágas ja gávpot sámi birrasiin Oslos dahje eará Máttá-Norgga gávpogiin. Dakkár modealla lážášii maid vejolašvuoda váldit oahpu min ránnjáriikkaid sámi guovlluin, dahje máilmmi eará riikkain main lea álgoálbmot. Máškidis, heivehuvvon sámi oahppofálaldat mas lea mielde mátkkošteapmi sihke sisriikkas ja olgoriikii, sáhtta leat geasuheaddjin ohcciide ja addit alla gelbbolašvuoda, odđa perspektiivvaid ja autentalaš vásáhusaid ja dovddiidusaid.

Oahpahasovttasbarggus leat lassegolut. Dál lea váilevaš rekrutteren iešalddis ekonomalaš hástalus. Jus máškidis, nátionála modealla sáhtte eanedit rekrutterema ja deavdit rabas lohkan kapasitehta, de dat sáhtta čájehuvvo guoddevažžan. Oktasaš grádaovttasbargu dagahivččii maiddái ahte ásahusat sáhtášedje juogadit goluid.

Mii diehtit ahte studeanttat áinnas válddášedje barggu dan regionnas gos sii leat váldán oahpu. Dat livččii vuosteággan dasa ahte sirdit sámi oahpaheaddjioahpu eret sámi hálldašanguovlluin. Demografijalávdegoddi čujuha dasa ahte danne sáhttet guovdduštuvvon lohkatat hedjonahttit boaittobeliid vejolašvuoda háhkat gelbbolašvuoda.¹⁴ Jus háliidus lea láchit dilálašvuodaid sámi giella- ja oahpaheaddjioahpuide eará báikkiide riikkas, ferte leat diehtomielaš strategiija sihkarastin dihtii ahte kandidáhtat mat čadahit oahpu, ásaiduvvet guovlluide mat dárbašit bargofámu.

Nátionála sámi oahpaheaddjioahppofálaldat sáhtášii appelleret nuoraid geat háliidit lohkat dahje ásaiduvvat eará báikkiide go daidda maid mii árbevirolaččat gohčodit sámi guovlun. Manjá čadahán oahpu sáhtášedje kandidáhtat bargat sámeგიeloahpaheaddjin sihke sámi guovlluin davvin, ja eará báikkiin riikkas gos dárbašit dán gelbbolašvuoda.

Dat ahte nuorat fárrejit oahpu gazzama dihtii, ii dárbaš mearkkašit ahte sii guđdet ruovttubáikkiset álfárot. Manjá go leat čadahán oahpu, sáhtta leat sidjiide ulbmillaš vuolgit ruovttoluotta ruovttubáikkái ja ásaiduvvat dohko. Dál leat mánega

oiddolaš ortnegat oahppoloana sihkkuma várás oahpaheaddjibarggu oktavuodas Davvi-Norggas, ja oahpahit sámeგიelas. Dat movttiidahtášii oahpaheaddjiid geat leat čadahán sámi oahpaheaddjioahpu eará báikkiin riikkas, ásaiduvvat sámi guovlluide. Mii eat ge galgga vajálduhttit ahte sámi giella- ja oahpaheaddjigealbbu váilun čuoheá maiddái eará guovlluide ge sámeგიelaid hálldašanguvlui, ja ahte dárba lea oažžut eanet sámeგიeloahpaheaddjiid válljet ássama dáid guovlluin.

Ráđdehussii lea dehálaš dat mo buorebut sáhtta ávkašuvvat universitehta- ja allaskuvlasuorggi kapasitehtain oktiibuot, ja áigu árvoštallat mo universitehtaid ja allaskuvllaid sáhtášii movttiidahttit fállat máškidis ja lávdaduvvon oahpuid sámeგიelas ja sámi oahpaheaddjioahpus.

Ráđdehus vuordá ahte doaimmaheaddjit main lea ovddasvástádus sámi oahpus ja oahpahas, ovttasbargat das mo sámi oahpaheaddjioahpu rekrutterenvuoda sáhtášii viiddidit nátionála oahppovttasbarggu bokte.

Sámeგიela mobilitehta ja dan dohkkeheapmi fágan dáža oahpaheaddjioahpus

Nátionála ovttasbargu sámi oahpaheaddjioahpuin lea okta vuohki mo dahkat oahppofálaldaga eanet olámuddui sidjiide geat háliidit oahpahit sámeგიela. Dáttátge ožžot eatnašat Norgga oahpahedjiin oahpaheaddjioahpuid doppe gos dál ii leat vejolaš válljet sámeგიela fágan. Dáid oahpaheaddjioahpu studeantaid gaskkas leat muhtumat geain lea sámi duogáš, ja vejolaččat maiddái sámi gielamáhttu. Sidjiide livččii sámeგიela válljen fágan oahpaheaddjioahpus, eatnigiellan dahje vierisგიellán, leat lunddolaš válga jus fálaldat livččii lean olámuttus. Dál lea dušše UiT – Norgga ártkalaš universitehta studeanttain vejolašvuodta válljet sámeგიela fágan vuodđoskuvla- dahje lektorooahpus.

Sihke dábalaš oahppofálaldagain sámi oahpaheaddjioahpus ja joatkkaoahpus sámeგიelas oahpahedjiid várás, leat uhccán studeanttat. Dat mearkkaša ahte čadahuvvojit divrras oahppofálaldagat main leat rabas sajít. Dakkár fálaldagaid ii lea vuodđu addit juohke jagi. Danne sáhttit massit ohcciid geat áiggošedje váldit sámi oahpuid dan jagi go ii leat dakkár fálaldat.

Go láchit dilálašvuodaid dasa ahte eanet studeanttat sáhtášedje váldit sámeგიela oassin sin oahpaheaddjioahpus, de sáhtášeimmet čohkket resurssaid ja viiddidit rekrutterenvuoda. Sihke Universitehta- ja allaskuvlaráđdi ja UiT leat čujuhan dasa ahte vásáhusat ovttasbarggus vierisგიelain válljenfágan oahpaheaddjioahpuin, sáhtta

¹⁴ NOU 2020: 15

leat modeallan nationála ovttasbargui sámegeielain eatnigiellan dahje vierisgiellan oahpaheaddjioahpuin.

Nationála oahpaheaddjioahput galget fuolahit oahppofálaldagaid buot Norgga vuodđoskuvlla oahpahusfágain, muhto eai buohkat sáhte fállat visot. Ovdamearkan lea vierisgiela oahput, mas lea hástalussan fállat studeanttaide fágaid main sis lea máhttu ovddežis. Vai studeanttain livččii stuorát välljenvejolašvuohta, lea oahpaheaddjioahppoásahusat juogadan ovddasvástádusa dainna lágiin mii orru doaibmamin bures.

Østfolda allaskuvlla vierisgiela guovddáš fállá máškidis vierisgiellaoahpuid maid eará ášahusaid oahpaheaddjistudenttat sáhttet váldit oassin iežaset oahpaheaddjioahpus. Dát lea dakkár mobilitetavuohki mii nanne nationála oahpaheaddjioahppofálaldaga oktiibuot. Dakkár ortnet attášii oahpaheaddjioahpu sámi studeanttaide vejolašvuođa oázžut oahpahusgelbbolašvuođa sámegeielas. Seammás sáhtášii ortnega oktiiorndnet UiT joatkkaoahppofálaldagain, ja addit eanet guoddevašvuođa dain fállaldagain main dál leat guoros sajít. Dat fas álkidahtášii fállat dáid fágaoahpuid jeavddalaččat, mas lasihivččii rekrutterema ja mii livččii vástádus daidda hástalusaide mat leat ovdalis namuhuvvon dán kapihttalas. Dat eaktuda ahte ášahusain lea kapasitehta, ja buori resursaávkkestallama.

Ráđdehus diehtá ahte dál leat oahpaheaddjioahpus hástalusat oázžut dohkkehuvvot eará oahpu oassin oahpaheaddjioahpus. Dat guoská sihke ohppui mii lea čadahuvvon eará oahppobáikkis Norggas ja, maid maiddá Sámediggi lea cuigen, olgoriika ohppui. Sihkkarastin dihtii oahpuid profesuvdnalágideami leat rámmaplánain čielga láidestusat dasa ahte oahpuin mat galget dohkkehuvvot oassin oahpaheaddjioahpuin, galgá leat geavat ja fágadidaktihkka. Maiddá leat láidestusat oahpuid struktuvrii. Dat sáhtá leat hehttehussan dávvgasvuhtii dohkkehít ovdalis oahpu, nu mo universitehta- ja allaskuvlalahka gáibida.

Ráđdehusa mielas lea dehálaš ahte buot fágain mat galget gullat oahpaheaddjioahppui, lea didáktalaš profiila ja ahte dat fuolahit studeanttaid gelbbolašvuođa fága oahpaheamis. Seammás eai galgga rámmaplána láidestusat leat nu stargasat ahte ii leat vejolaš ollašuhttit eará osiid lágas dahje oázžut formaliserejuvvot oahpaheaddji gelbbolašvuođaid.

Ráđdehus áigu stivret oahpaheaddjioahpuid bajit dásis. Dat mearkkaša ahte ráđdehus áigu jávkadit struktuvrralaš hehttehusaid oahpaheaddjioahpuid rámmaplánain nu ahte láchčojuvvo mobilitetii. Danne lea Máhttodepartemeanta geahča-

dišgoahtán mo oahpaheaddjioahpuid rámmaplánaid sáhtá álkidahttit vai šaddá álkít dohkkehít ovdalis oahpu, dahje oahpu mii lea čadahuvvon oassin oahpaheaddjioahpu mobilitetas. Barggu mandáhtas lea eaktun ahte oahpaheaddjioahpuid sámi sisdoallu ii galgga hedjonit. Barggu vuosttaš oassi čadahuvvo jagi 2023 gida.

Ráđdehusa mielas lea buorre dat Universitehta- ja allaskuvlaráđi ja UiT evttohus ahte oahpaheaddjioahpu ášahusat barget ovttas oahpaheaddjioahpu mobilitetain, maiddá go guoská sámi giellaoahpuide.

Ráđdehus ávžžuha ášahusaid ávkkestallat ovdalis vásáhusaiguin go geahččaluvvui oahppofálaldaga máškidis modealla sámegeielas vierisgiellan oahpaheaddjioahpuin, nu ahte buot oahpaheaddjistudenttat besset välljet sámegeiela fágan.

Ovttasbargu gaskal oahpaheaddjioahppoásahusaid, gielddaid ja fylkkagielddaid

Vaikke vel oahpaheaddjioahpuin lea ge iehčanas ovddasvástádus rekrutteremis iežaset oahpuide, de lea gielddain ja fylkkagielddain bargoadin ovddasvástádus rekrutteremis bargofámu mánáidgárdiide ja skuvllaide. Gielddat ja fylkkagielddat dat dihtet mánáidgárdi ja skuvlla dárbbu sámegeielloahpaheddjiide main lea sámegeielgelbbolašvuohta ja guđe dárbbut leat vuordimis ovddasguvlui, gieldda oahpaheddjiid agi ja riegádanlogu vuodul. Danne livččii buorre ovttasbargu gaskal oahpaheaddjioahppoásahusaid, gielddaid ja fylkkagielddaid konstruktiiiva vuohki mo dustet hástalusaid.

Ollu sámi hálddašangielddain, ovdamearkka dihtii Hábmara suohkanis, lea buorre visogovva vejolaš oahpaheaddjistudenttain suohkanis, ja sii barget alvvalaččat ja ulbmillaččat movttiidahtimin välljet oahpaheaddjioahpu. Muhtumat ulbmiljoavkkus leat jo virgáduvvon gaskaboddasáččat sierralobiin oahpaheaddjivirggiide, ja dárbbasit čadahit oahpaheaddjioahpu. Dávjá ii leat gieldda dahje fylkkagieldda dárbbu stuorát go ahte moadde ođđa oahpaheaddji sáhtášedje gokčat váilevašvuođa.

Danne lea dehálaš ahte gielddat ja fylkkagielddat miehtá riikka leat diehtomiellalaččat das makkár sámegeielgelbbolašvuođa sii dárbbasit ja guđe resurssat sis leat iežaset álbmogis. Ovttasbarggu oahpaheaddjioahppoásahusaiguin ferte gulahallan gealbudandárbbu ja gealbudanfálaldaga ovddideami birra leat guovddázis.

Beallalašovttasbargu gaskal oahpaheaddjioahpuid ja skuvla- ja mánáidgárdeagigáđii berre dál leat bures ášahuvvon ja doaibmat buorin vuolga-

Boksa 3.1 Lisboakonvenšuvdna, Reykavíkjulggaštus ja Unesco máilmmiviidosáš konvenšuvdna alit oahpu dohkkeheapmái

Cuoŋománu 11. b. 1997 mannosáš konvenšuvdna alit oahpu dohkkeheapmái, *Konvensjon om godkjenning av kvalifikasjoner vedrørende høyere utdanning i Europaregionen* (Lisboakonvenšuvdna) mearriduvvui ovttas Eurohpárádis ja UNESCO:s. Norga ratifiserii dán konvenšuvdna jagi 1999. Lisboakonvenšuvdna vuodđoprinsihppa lea ahte alit oahpu kvalifikašuvnnat eará konvenšuvdnabeliin galget dohkkehuvvot dásseárvosažžan riikka iežas oahpuin, muđui go sáhtta čujuhit mearkkašahti erohusaide oahpuid gaskkas. Konvenšuvdna guoská dakkár oahpuid dohkkeheapmái mat addet vuodu beassamii alit ohppui, oahppoáigodagaide ja olles oahpuide. Gáibádus čuovvut Lisboakonvenšuvdna lea váldon mielde universitehta- ja allaskuvláláhkii ja guoská sihke fágalaš dohkkeheapmái universitehtain ja allaskuvllain ja oppalaš dohkkeheapmái maid Alit oahpu ja gelbbolašvuoda direktoráhta addá.

Lisboakonvenšuvdna fáttmasta UNESCO «Eurohpáregiovnna», masa gullet Austráalia, Canada, Israel, Aotearoa ja USA. Dáin riikkain lea dušše USA mii ii leat ratifiseren konvenšuvdna. Konvenšuvdna lea hui dehálaš ovttasbargui Alit oahpu eurohpálaš guovllus (EHEA, Bologna-preassa), masa gullet buot Eurohpá riikkat¹, Eurohpákommišuvdna ja buot guovddáš organisašuvnnat alit oahpu várás Eurohpás.

Nordisk erklæring om godkjenning av kvalifikasjoner vedrørende høyere utdanning (Reykjavík-julggaštus) dohkkehuvvui vuossámu 9. b. 2004 ja ođasmahttojuvui maŋimusat miessemánu 5. b. 2022. Dat lea vuodđuduvvon Lisboakonvenšuvdnii ja galgá váikkuhit lagat ovttasbargui kvalifikašuvnnaid guhtet beallálaš dohkkehemiin alit oahpus Davviriikkain.

Jagi 2022 ođasmahttima vuodđun lea earret eará jagi 202 Alit oahpu eurohpálaš guovllu

(EHEA) Roma-kommunikéa, mas ministarat leat geatnegahttojuvvon sihkkarastit automáhtalaš dohkkeheami akademiikalaš kvalifikašuvnnain. Dat govvida guhkesáigásaš ovttasbarggu, geatnegasvuoda dievaslaččat dohkkehít oahppokvalifikašuvnnaid, ja jávkadit ohppui guoski hehttehusaid mobilitehtii Davviriikkain. Dat galgá maiddái dahkat oainnusin ahte oahpu guovttebeallálaš dohkkeheapmi, nu guhkás go lea vejolaš, vurdojuvvo doaimmat automáhtalaččat ja almmá dárbbasmeahttun maŋidemiid haga.

Den globale konvensjonen om godkjenning av kvalifikasjoner vedrørende høyere utdanning dohkkehuvvui ovttajienalaččat UNESCO váldokonferánsas skábmamánu 25. b. 2019. Dat lea vuodđuduvvon ja lea lassin UNESCO viđa regionála dohkkehankonvenšuvdnii, earret eará Lisboakonvenšuvdnii. Geassemánu 8. b. 2020 lei Norga vuosttaš riikan dohkkehít konvenšuvdna. Máilmmiviidosáš konvenšuvdna bidjá rámmaid kvalifikašuvnnaid dohkkeheapmái rastá UNESCO-regiovnnaid. Regionála konvenšuvnnat galget ain gustot dohkkeheapmái regiovnnaid siskkabealde. Konvenšuvdna gáibádus ahte vuossámu galget 20 riikka leat ratifiseren dan ovdalگو dat sáhtta boahit fápmui, ollašuttuovvui juovlamánu 2022, ja dat bođiid fápmui njukčamánu 5. b. 2023. Máilmmiviidosáš konvenšuvdna fievrriid viidáseappot buot prinsihpaid ja mearrádusaid mat álggos ledje mielde Lisboakonvenšuvnnas, muhto das leat maid muhtun čiekŋudeamit ja aiddostahttimat. Earret eará biddjojuvvo eanet deaddu nationála kvalifikašuvnnaid kvalitehtasihkkarastima ja akkrediterema vuogádagaide, ja doaba «mearkkašahti erohusat» lea čiekŋuduvvon.

¹ Spiehkastahkan lea Ruošša ja Belarus mat lihccojuvvojedje cuoŋománu 2022 rájes.

gasadjin earálagan ovttasbarguid ásaheapmái. Buorre ja dásseárvosaš ovttasbargu eaktuda maiddái skuvllaid ja mánáidgárddiid bargiid gelbbolašvuoda lokten, geat galget leat bagadeadjin oahpaheaddjistudeanttaide. Juohke jagi juolluduvvo 65 milj. ruvnnu riikka oahpaheaddjioahppoásahusaide ruhtadit nannejuvvon beall-

alašovttasbarggu oahpaheaddjioahpu kvalitehta birra geavadis. Daid ruđain manná 1 milj. ruvnnu Sámi allaskuvlii, su. 3,4 milj. ruvnnu UÍT – Norgga árktaš universitehtii ja su. 4,6 milj. ruvnnu Davvi universitehtii.

Dasa lassin almmuha Direktoráhta alit oahpu ja gelbbolašvuoda várás 15 milj. ruvnnu proševt-

taide mat galget nannet kvalitehta geavadis. Jagi 2023 rájes ožžot buot ásausat mat fáallet mánáidgárdeoahpaheaddjioahpu, nannejuvvon juolludusa oahpu kvalitehta loktemii. Ovttasbargu hárhellanmánáidgárddiiguin gullá dasa. Jagi 2023 lea Sámi allaskuvla ožžon 1,2 milj. ruvnnu, UiT – Norgga árkatalaš universitehta 2,56 milj. ruvnnu ja Davvi universitehta fas 2,8 milj. ruvnnu dán ulbmili.

Ráddehus ávžžuha daid áššebeliid mat ovttasbarget hárhellamiin oahpaheaddjioahpus beallalašovttasbarggu bokte, vuogádatlaččat ovttasbarget vuogádatlaččat rekrutteremiin studeanttaid sámi oahpaheaddjiohppui ja nannemiin hárhellama sámi oahpaheaddjioahpuin.

3.6.3 Daid oahpaheddjiid kvalifiseren geat eai deavdde virgádangáibádusa

Geahpedan dihtii oahpaheaddjiváilli ja sihkkarastin dihtii ahte buot oahppit ožžot oahpu kvalifiserjuvvon oahpaheaddjis, lea dárbu loktet daid bargiid gelbbolašvuoda geat leat oahpavirusgáin muhto ii leat formálalaš gelbbolašvuodta virgáduvvot ja oahpahit skuvllas.

Oanehit áiggi vuollái lea dehálaš hutkat doaibmabijuid vai sii geat barget oahpavirusgáin, muhto ii leat formála gelbbolašvuodta, besset háhkat dan. Dat guoská oahppan oahpaheddjiide geain ii leat formaliserejuvvon giellagelbbolašvuodta sámegeielas, ja bargiide oahpavirusgáin geain lea giellagelbbolašvuodta, muhto eai leat čadahan oahpaheaddjioahpu.

Buorre čuovvuleapmi ja kárten skuvlae-aiggáda bealis sáhtášii dahkat álkibun oážžut visogova das geat dárbašit gelbbolašvuoda loktema, ja addit oahpaheaddjioahpuide vejolašvuoda čohkat oahppofálaldaga. Muhtun dáhpáhusain livččii siidorekrutteren dálá joatkkaoahppofálaldagaide sámegeielas doarvái dasa ahte addit oahpaheddjiide dan gelbbolašvuoda maid sii dárbašit. Davvi-Norgga stáhtahálddašeddiin leat ruđat dakkár joatkkaoahpu ruhtadeapmái lohkanlobiid bokte. Muhtun oahpaheaddjit dárbašit dasa lassin álgooahpu sámegeielas, mii sáhtta gáibidit veahki báikkálaš giella- dahje oahppoguovdážiin. Earát fas dárbašit heivehuvvon oahppomannolaga mángga jagi badjel.

Buot Davvi-Norgga golmma ásausas lea jo vásáhus geahččalanortnegis mii álggahuvvui jagi 2019, ja mii plána mielde galggašii leat válmmas jagi 2025. Ortnet galgá fállat erenoamážit heivehuvvon lážáldaga vai sii geat ovdal leat čadahan eanaš oasi njealjejahkásaš oahpaheaddjioahpus, ožžot vejolašvuoda ollašuttit oahpu. Mánggas sis

leat jo virgáduvvon skuvllas, gielddat leat leamaš dehálaš doarjjan das ahte gaskkustit dieđuid ja kártet vejolaš studeanttaid.

Oahppojagi 2021–2022 rájes lea leamaš vejolaš ohcat stipeandda dasa Oahpahusdirektoráhtas. Sámi allaskuvla sáhtta eksamineret oktiibuot čieža ja gávccii ođđa sámi sámegeieloahpaheddji dien láhkai. Dat dahká sullii dábálaš jahkebuolva sámi vuoddoskuvlaoahpaheaddjioahpus.

Go dát ortnet loahppá, de jáhkkimis eai leat šat eanebut dán ulbmiljoavkkus geat dárbašit ollašuttit njealjejahkásaš oahpu. Vásáhusaid dán ortnegis sáhtášii geavahit eará ortnegiin mo láhčit diliid dasa ahte eahpe kvalifiserejuvvon bargit, geain lea alit oahppu ja guhkes vásáhus skuvllas ja mánáidgárddis, sáhttet oážžut oahpaheaddjioahpu. Oahpahusdirektoráhta lea čujuhan dasa ahte dakkár ortnet maiddái berre fátmastit mánáidgárdeoahpaheddjiid kvalifiserema.

Sáhtášii maiddái čielggadit lea go vejolaš láhčit skuvlla várás mánggalágan oahpaheaddjioahpu čadaheapmái, nu go praktihkalaš-pedagogalaš oahpu (PPU), lektoroahpu, oahpaheaddjioahpu geavatlaš ja estetihkalaš fágain ja fidnofágaoahpaheaddjioahpu, lassin vidajahkásaš vuoddoskuvlaoahpaheaddjiohppui. Sámi giellaoahput berrešedje gullat, dahje ovttastahttojuvvot, buot dáidda.

Gielddaid ja oahpaheaddjioahppoásahusaid gaskasaš ovttasbargu lea, nu mo bajábealde lea namuhuvvon, sihke guovddáš ja rámma dakkár oahppofálaldagas man mihtun lea kvalifiseret sin geat leat jo oahpavirusgáin, ja geat ain fertejit oassevirggis válddidettiin oahpu.

Ráddehus áigu árvvoštallat mo sáhtta kvalifiseret bargiid geat leat oahpavirusgáin, muhto geain ii leat oahpaheaddjioahppu. Dat ferte dahkkojuvvot ovttasbarggus gaskal oahpaheaddjioahppoásahusaid ja bargoadiid. Ortnet berre vuodduvvot sin vásáhusaide geat leat leamaš mielde sihke geahččalanortnegis sin várás geat leat álggahan, muhto eai čadahan oahpaheaddjioahpu, ja vásáhusaide eará heivehuvvon, bargosadjevuđot modeallain.

3.6.4 Sámi sisdoallu profešuvdnoahpuin

Buot oahpaheaddjioahput ja buot dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahput galget fuolahit ahte kandidáhtat ožžon gelbbolašvuoda sámi kultuvrras ja sámi vuoigatvuodain ja stáhtusis álgoálbmogin. Dát gáibádus boahká ovdan buot rámma plánain. Rámma plánat leat vuolggasajis bajimus dásis, ja uhccán aiddolaččat das guđe máhttu oahppan kandidáhtain galgá leat. Go plánat čielgasit dadjet ahte studeanttain galgá leat gelbbolašvuodta

sámi dilálašvuodain, de dat lea garra láidestus mii gohčču oahppoásahusaid láchit diliid dasa ahte buot studeanttat sáhttet iskojuvvot das.

Čuovvulandutkan mánáidgárde- ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuin čájeha ahte daid ášahusain main ii leat fágagelbbolašvuhta sámi gielas ja kultuvrras, leat hástalusat ollašuhthimis rámmaplánaid gáibádusaid sámevuoda ektui. Sámediggi oaivvilda ahte universitehtat ja allaskuvllat buot osiin riikkas fertejit geatnegahttojuvvot ja veahkehit gealbudeapmái ovttas Davvi-Norgga ášahusaiguin.

Sámi dearvvašvuodadatkama guovddáš UiT – Norgga árkatalaš universitehtas lea hábmen digitála oahppanresursaid sámiid stáhtusis ja vuoigatvuodain álgoálbmogin sidjiide geat fáallet dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahpuide. Sámi allaskuvla háliida ášahit sierra guovddáža veahkehan dihtii oahpaheaddjioahppoásahusaid dáid perspektiivaiguin oahpus. Romssa universitehta mielas berre ášahuvvot guovddáš oahppanresursaid várás ja máhtu várás sámi servodaga ja kultuvrra birra profesuvdnoahpuin. Dakkár guovddáš berrešii ášahuvvot ášahusaid rasttideaddjin, maid UiT berrešii jodihit.

Ráđdehusa mielas lea buorre go ášahusat áigot čadahit doaibmabijuid mat galget láchit diliid dasa ahte sii geat oahpahit oahpaheaddjioahpus ja dearvvašvuoda- ja sosiálafágaoahpus sáhttet fuolahit geatnegasvuodaideaset sámi sisdoalu ektui. UiT lea doaibman buorin ovdagovvan ja lea hábmen oahppanresurssa mainna ollugat sáhttet ávkašuvvat. Sámi allaskuvllas lea go sámi lohanguovddáš mii maiddá sáhtta lea guoskevaš dán oktavuodas.

Ráđdehus lea oaidnán ahte ášahusaid sávaldat veahkehit ášahusaid fuolahit daid perspektiivvaid sámi kultuvrra ja sámiid vuoigatvuodaid birra ja sámiid stáhtusa birra álgoálbmogin maid profesuvdnoahpuide rámmaplánat gáibidit.

Ráđdehusa mielas lea dehálaš ahte buot oahpaheaddjistudeanttat ožžot dan gelbbolašvuoda maid sii dárbbášit dasa ahte addit norgalaš ohppiide dan oahpahusa masa sis lea vuoigatvuoha. Ráđdehus ávžžuha Sámi allaskuvlla ja UiT – Norgga árkatalaš universitehta árvvoštallat mo sii buoremusat sáhttet organiseret dakkár fáladaga iežaset rámmaid ja guovddášstruktu- vrra siskabealde.

3.6.5 Buoret diehtujuohkin sámi oahppofálaldagaid birra

Nu mo rekrutterendilli oahpuide sámezielas ja sámi oahpaheaddjiohppui, de lea dehálaš ahte eat

masse vejolaš ohcciid struktuvrralaš sivaide geažil, ovdamearkka dihtii dan geažil go lea menddo guhkki boahhte sisaváldimii. Jeavddalaš sisaváldin ja álki ohcat dieđuid plánejuvvon sámi oahppofálaldaga birra, leat dehálaš doaibmabijut dasa ahte ávkašuvvat nuorra oahppoohcciid potenciálain ollásit. Dat álkidivččii vejolaš ohcciid plánet oahppomannolaga. Sámi oahppofálaldaga in mii oaivvildit dás oahppofálaldat viiddes mearkkašumis – buot sámi giela ja girjjálašvuoda, oahpaheaddjioahpu, journalistihka, duoji, boazodoalu ja luodi rájes gitta álgoálbmotoahpuide ja riektediehtaga fáttáid ja spesialiseremiid, historjja ja dearvvašvuodafágaid rádjai jna.

Sámi allaskuvllas lea sisaváldin mánáidgárde- oahpaheaddjioahpuide juohke nuppi jagi, ja nu lea maiddá lektoroahpuin sámezielas UiT – Norgga árkatalaš universitehtas. Davvi universitehta mihtun lea čadahit sisaváldima máttasámezielas ja julevsámezielas vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuide juohke nuppi jagi. Nu mo lea namuhuvvon ovdal, de hehte sámezielat fágabargiid váilevašvuoha dávjit sisaváldimiid.

Ráđdehus vuordá ahte Davvi universitehta, Sámi allaskuvla ja UiT – Norgga árkatalaš universitehta leat ođasmahtán dieđuid iežaset ollislaš sámi oahppofálaldaga birra oktan plánaiguin boahstevaš jagiid sisaváldimiidda nu ahte dat leat álkit olámuttus neahtas.

Ráđdehus ávžžuha ášahusaid geahččat sámi fáladaga ollislašvuhtii ja vejolašvuhtii atnit ávkki kapasitehtas vai sáhtta jáhkasaččat váldit sisa ođđa studeanttaid sámi giellaoahpuide ja oahpaheaddjioahpuide.

3.6.6 Sámedikki mearkkašupmi

Árvalusčoahkkimiin dán dieđáhussii loktejedje mánggas sámezielaoahpaheddjiid bargodilli. Oahpaheaddjiresursaid váilun dagaha ahte sámezielaoahpaheaddjit fertejit geavahit ollu áiggi oahpahusa ráhkkaneapmái. Oahpaheaddjit dieđhit ahte fágabirrasat leat menddo uhcit dasa ahte dat sáhttet movttiidahtti ovddideapmái. Sámediggi lea fuolastuvvan bargodilliid geažil ja oaivvilda ahte dárbbášuvvojit dakkár doaibmabijut go vuoliduvvon oahpahanáigi, lassi áigi ráhkkaneamiide, ja sámezielalaš gelbbolašvuoda dohkkeheapmi lassi bálkán sihkkarastin dihtii sámezielaoahpaheddjiide buriid bargoeavttuid.

3.7 Oahppofálaldaga buorebut stivren, ovttasbargan ja mihttodallan

3.7.1 Guoskevaš doaimmaheddjiid gaskasaš ovttasbarggu viidásat ovddideapmi

Sámeláhka geatnegahtta stáhta, fylkkagiielddaid ja gielddaid konsulteret Sámedikkiin ja eará sámi beroštusaiguin áššiin mat sáhttet váikkuhit sámi beroštusaide njuolggá. Máhttodepartemeanta lea maŋimus jagiid čađahan mánga konsultašuvnna Sámedikkiin. Lassin dáid formálalaš konsultašuvdnaproseassaide čađahit Sámediggi ja departemeanta jeavddalaččat ovttasbargočoahkkimiid main bealit čuvgejit guhtet guoimmiideaset guoskevaš áššiid birra ja digaštallet dakkár barguid maid sii čađaheamen ja plánemin ja mat leat guoskevaččat buohkaide. Dat sáhttet ovdamearkka dihtii leat dieđut stuorradiggedieđahusaid, lágaid ja odđa strategiijaid álgaheami birra. Dávjá vuolggahit dát ovttasbargočoahkkimat čuovvulančoahkkimiid ja viidásat ovttasbarggu. Máhttodepartemeanta vásiha dáid čoahkkimiid ávkkálazžan ja áigu joatkit dán geavada.

Dasa lassin sáhtta leat dárbu árvoštallat berre go bovdet eanet doaimmaheddjiid dáidda ovttasbargočoahkkimiidda. Ovdamearkka dihtii sáhtta muhtun dilálašvuodain leat guoskevaš bovdet mánáidgárddiid, skuvllaid ja universitehta- ja allaskuvlaásahusaid ovddasteddjiid digaštallat konkrehta áššiid. Mihttun berre leat ahte ovttasbargočoahkkimat šaddet eahpeformálalaš arenan mas sáhtta loktet čuolbmačilgehusaid ja jurdagiid ja odđa evttohusaid sáhtta ovddidit ovttasbarggu.

Máhttodepartemeanta ja Giella- ja guovlodepartemeanta haliidit gulahallagoahtit ja ovttasbargoahtit GG:in ja Sámedikkiin mo čuovvulit dán dieđáhusa guoskevaš áŋgiruššansurggiid.

3.7.2 Buori fálaldaga sihkkarastin stáhtalaš joatkkaskuvllaid ja Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe ohppiide

Stáhtalaš sámi joatkkaskuvllat Kárášjogas ja Guovdageainnus leat dehálaččat ohppiid sámi identitehta, giela ja kultuvrra ovddideapmái. Go oahppit sirdašuvvet vuodđoskuvllas joatkkaoahpahussii, de njiedja daid ohppiid lohku geat válljejit oahpahusa sámegeielas. Vejolaš livččii ahte eanet oahppit sáhtášedje válljet joatkit sámegeieloahpuin go sii álget joatkkaoahpaheapmái. Ráđđehus háliida buoremus vejolaš oahppofálaldaga dan guovtti stáhtalaš joatkkaskuvlla ohppiide Kárášjogas ja

Guovdageainnus, ja ohppiide geat ožžot oahpu Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe bokte. Dát skuvllat leat dehálaččat dasa ahte kvalifiseret ja rekrutteret studeanttaid alit oahpu profešuvdnoahpuide.

Dat guokte sámi joatkkaskuvlla Kárášjogas ja Guovdageainnus leat stáhtalaš joatkkaskuvllat. Máhttodepartemeanta lea fápmudan skuvlae-aiggát- ja etáhtastivrenovddasvástáduš sámi doaimmain Oahpahusdirektoráhtii.

Stuorradiggi lea mearridan ahte galgá huksejuvvot odđa oktasaš visti Beaivváš Sámi Našunálateáhterii ja Sámi joatkkaskuvllii ja boazodoalloskuvllii Guovdageidnui 528,7 ruvnnu ollislaš rámmain (01.07.23 muttus). Visti galgá leat válmmas jagi 2024 skuvlaálgimii.

Odđavisti lea sullii 6900 njealjehasmehtera sturrosaš guovtti gearddis. Visttis galgá leat teáhtersála ja uhcit geahččaladdansála. Skuvlaosis galgá leat valástallansála oktan molssodanlanjaguin, bádji, huksenhála, stuorragievkkan, oahpahuslanjat ja kántorareála bargiide. Oktasašviteproševttas lea stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrii Norggas ja šaddá dehálaš oassi infrastruktuurras nannen ja sealluhan dihtii sámi identitehta, giela ja kultuvrra. Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla galgá váikkuhit dasa ahte sámi nuorat nannejit iežaset identitehta, giela ja kultuvrra, ja Beaivváš Sámi Našunálateáhter fas galgá áimmahuššat ja ovddidit sámi mitalan- ja lávdedáidaga. Ovttas galgá skuvllas ja teáhteris leat ovddasvástáduš viidáseappot ovddideamis sámi identitehta ja kultuvrra ja movttiidahtit rekrutterema skuvllii ja teáhterii.

Oktiibuot dát lea buorre vuoddu stuorra áigumušaide addimis eanebuidda buori oahpu sámegeielas ja sámegeillii joatkkaoahpahas. Dehálaš lea árvoštallat mo stáhtalaš skuvllaid sáhtta viidáseappot ovddidit ja ásahtit buriid synergiijaid vai joatkkaskuvlafálaldat oktiibuot ollašuttá ohppiid oahpposávdagaid, vuoigatvuodaid ja servodaga dárbbu gelbbolašvuhtii sámegeielas. Dat mearkkaša nannet ovttasbarggu fylkkagielddaguin, sihke fágalaččat ja dainna ahte fuolahit ohppiid vuoigatvuodaid buriin lágiin.

Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe ii leat stáhtalaš skuvla, muhto galgá fállat giellaoahpahusa gáiddusoahpahussan, giellačoahkkanemiid ja bargobájiid daidda ohppiide geat eai sáhte oazžut báikkálaš oahpahusfálaldaga iežaset gielddain. Go Áarjelsaemien Vierhtiesáafoe ásahevvi jagi 2017, lei Stuorradikki ágga sealluhit máttasámegeiela gealbobirasa ja giellačoahkkanemiid, vai máttasámi álbmot beasašii bisuhit ja ovddidit gielaset ja identitehtaset.

3.8 Giellaguovddážat

Sámi giellaguovddážiin lea dehálaš doaibma nanemis ja ovddideames sámegeleaid báikkálaččat. 19 sámi giellaguovddáža leat ásahuvvon Deanu ja Unjárgga rájes davvin Oslo rádjai máddin. Giellaguovddážat leat mielde oainnusmahttimin sámegeleaid, ja leat mielde ásaheamen deaivvadansajiid ja arenaid sámegeleaid geavaheami várás.

Sámi giellaguovddážiin, lassin mánáidgárdide ja vuodđoskuvllaide, lea dehálaš doaibma giel-laoahpaheamis báikkálaččat. Giellaguovddážiin lea dehálaš fágamáhttu ja doibmet sámi giellaoahpaheami guovddážiin vuodđoskuvlla olggobealde. Mánnga giellaguovddáža ávkašuvvet báikkálaš giellageavaheddjiin ja árbedieđu gaskusteapmi lea dehálaš oassi giellaguovddážiid fálaldagain. Sámi giellaguovddážat leat lágiduvvon iešgudet láhkai, ja doaimmat molsašuddet. Muhtun giellaguovddážat fáallet giellaoahpaheami vuodđo- ja joatkkaskuvlla dásis gáiddusoahpahusa bokte, lassin giellakurssaide rávesolbmuid várás. Eará giellaguovddážiin leat maid fálaldagat ovdaskuvlamánáide ja skuvlahoppiide doarjjan oahpahussii mánáidgárddis ja skuvllas.

Mánnga giellaguovddáža leat árjjalaččat ráhkadan oahpponeavvuid. Giellaguovddážat leat maid mielde duodašteamen guovllu historjja, suopmana, kulturmuittuid ja registreren ja duodaštan báikenamaid. Ollu giellaguovddážat hábmejit giel-fálaldagaid erenoamážit mánáid ja nuoraid várás, ja sii veahkehit ollu ja dehálaš giellaarenaid huksemiin báikkálaš servodagas. Sámi giellaguovddážat juogadit dávjá lanjaid sámi museaiguin. Museain lea dehálaš doaibma ovddideamis kultur-, giella- ja servodatmáhtu ja erenoamážit loktemis sámegeleaid. Sámediggi lea jagi 2015 *Sámedikki strategiijat sámi giellaguovddážiid várás* nammasaš dokumenttas rievadan njuolggodoarjagiid sámi giellaguovddážiidda, mearridan strategiijaid sihkkarastin dihtii fágalaš nana giellaguovddážiid, sihkkarastán buriid rámmaeavttuid giellaguovddážiidda ja sihkkarastán fálaldagaid giellaguovddážiid doaibmaguovllu dárbbuid vuodul.

3.8.1 Sámedikki mearkkašupmi

Sámi giellaguovddážat gullet sámi servodagaid oahpahuovddážiidda. Mánnga giellaguovddáža fáallet, ovttas Sámi allaskuvllain ja UiT – Norgga árktalaš universitehtain, oahppočuoggáaddi kursaid ja oahpuid sámegeleain. Vejolašvuohta lea viidáseappot ovddidit dán modealla mii fállá alit oahpu sámi báikkálaš servodagain, ja Sámediggi oaidná ahte lea vejolaš árvvoštallat giellaguovddážiid rolla ja sin vejolašvuođa šaddat báikkálaš oahpahuovddážiin.

3.9 Buoret máhttovuoddu

Riikarevišuvdna čujuha dasa ahte Máhttodepartemeantas leat menddo gáržžes stivrendieđut dasa ahte sáhttit árvvoštallat sámegelelohpaheami ulmilolahusa ja kvalitehta.¹⁵ Norgga olmmošvuoigatvuodaid ásaheami (NIM) čujuha *En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge nammasaš raporttastis dasa ahte statistikkalaš dieđuid čohkken ja vuogádahttin álgoálbmogiid birra, adnojuvnon dehálaš oassin das ahte ollašuttit stáhtaid olmmošvuoigatvuodageatnega-svuodaid*. NIM čujuha dasa ahte statistihkka ja máhttu lea eaktun dasa ahte čadahit beaktilis olmmošvuoigatvuodaid goziheami eastadan dihtii vealaheami dahje buoridan dihtii politihka ja bálvalusaid sámi servodaga várás.

Máhttodepartemeanta áigu árvvoštallat mo sáhtta buoridit sihke statistihka ja máhttu sámi diliid birra. Barggus dánna dieđáhusain leat mii fuobmán muhtun máhttováilliid maid galggašii guorahallat lagabui:

- Mo rekrutteret ohppiid árat sámegelelohppui?
- Manne heitet oahppit sámegelelohpaheami manjá vuodđooahpu?
- Dárbu buorebut suokkardit gealbodárbbu mánáidgárddis ja skuvllas
- Makkár váikkuhus lea gáiddusoahpus ohppiide ja makkár ávki lea giellačoahkkanemiin/hospiterenorrumiin?
- Manne välljejit oahppit oahpahuovddážiid sámegelelohpaheami nubbigelelohpaheami dan sajis go vuosttašgiellan joatkaohpaheami?

¹⁵ Dokumeanta 3:5 (2019–2020)

4 Ekonomalaš ja hálddahušlaš váikkuhusat

Stuorradiggedieđáhus válddaha doaibmabijuid ja bargguid mat leat čadahuvvomin ja ráđdehusa mihtuid ja áigumušaid dasa ahte loktet mánáidgárddi, vuodđooahpahusa ja alit oahpu gelbbolašvuoda ja lasihit rekrutterema dohko.

Dán stuorradiggedieđáhusa doaibmabijut máksojuvvojit gustovaš bušeahhtarámmain.

Vejolaš odđa doaibmabijut meannuduvvojit oassin dábálaš bušeahttabarggus.

Máhttodepartemeanta

r á v v e :

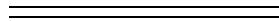
Máhttodepartemeanta nukčamánnu 24. b. 2022 ráva Sámi giela, kultuvra ja servodateallima – Gelbbolašvuoda ja rekrutteren mánáidgárddis, vuodđooahpahas ja alit oahpus ektui sáddejuvvo Stuorradiggái.

Girjjálašvuodalista

- Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., Riseth, J.Å. (2022): Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene. Rapport 11–2022, NORCE Helse og samfunn.
- Bjerklund, M., Åmodt, I., (2020): Livsmestring i den samiske barnehagen. Nordisk tidskrift for pedagogikk og kritikk 6/2020.
- Buljo, M.G. (2023, 10. februar) Skrikende behov for samisktalende fagfolk i skoler og barnehager. <https://www.nrk.no/sapmi/mangel-pa-kompetanse-i-skolen-forer-til-stengt-barnehage-og-skoleklasser-uten-laerere-1.16269219>
- Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse Database for statistikk om høyere utdanning.
- Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse, Tilstandsrapport for høyere utdanning 2022, Rapport nr. 9/2022
- Dokument 3:5 (2019–2020) Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk.
- Homme, A., Danielsen, H., Ludvigsen, K., (2020): Implementeringen av rammeplan for barnehagen. Underveisrapport. Rapport 37-2020, NORCE Samfunn.
- Lov 13. juni 1969 nr. 24 om grunnskolen.
- Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven).
- Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).
- Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven).
- Lov 22. juni 2018 nr. 83 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven).
- Forskrift 7. februar 2017 nr. 137 om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning (studietilsynsforskriften).
- Forskrift 17. juni 2005 nr. 137 om forvaltningsområdet for samisk språk.
- Forskrift 30. august 2013 om rammeplan for samisk barnehagelærerutdanning.
- Forskrift 6. januar 2017 nr. 13 om opptak til høgare utdanning.
- Forskrift 24. april 2017 nr. 487 om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.
- Forskrift 6. september 2017 nr. 1353 om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger.
- Grunnloven § 108
- Johansen, K. (2019): Lule- og sørsamisk fjernundervisning. Samiske tall forteller 12 – Kommentert samisk statistikk 2019. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Johansen, K. (2015): Samisk fjernundervisning. Samiske tall forteller 8 – Kommentert samisk statistikk 2015. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Johansen, K. (2020): Samisk språktilbud i barnehagen. Samiske tall forteller 13 – Kommentert samisk statistikk 2020. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.
- Kunnskapsdepartementet (2022) Kompetanse for fremtidens barnehage. Revidert strategi for kompetanse og rekruttering 2023-2025.
- Kunnskapsdepartementet (2023) Barnehagen for en ny tid – Nasjonal barnehagestrategi mot 2030.
- Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen, fastsatt ved kongelig resolusjon 1. september 2017
- Pasanen, A., Päiviö, A-M., Baal, B.A.B., Mikkelsen, I.L.S (2022): Sterke språmodeller. Prop. 86 L (2020–2021) Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)
- Sametingets budsjett 2023.
- Sametingets strategi for samiske barnehage-tilbud 2021–2025 – Et krafttak for samiske barnehager.
- Sametingsmelding om høyere utdanning og forskning – revisjon 2022 av melding fra 2016.
- Meld. St. 19 (2020–2021) Styring av statlige universiteter og høyskoler.
- Meld. St. (2022–2023) Utsyn over kompetansebehovet i Norge.
- Norges institusjon for menneskerettigheter (2020) En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge.
- NOU 2020: 15 Det handler om Norge – Berekraft i hele landet. Utredning om konsekvenser av demografiutfordringer i distriktene.
- NOU 2016: 18 Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk.

NOU 2022: 13 Med videre betydning. Et helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og skole.
NOU 2020: 3 Ny lov om universiteter og høyskoler. Universitets- og høyskolelovutvalget.
NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling
NOU 1985: 14 Samisk kultur og utdanning
NOU 1987: 34 Samisk kultur og utdanning
NOU 2022: 17 Veier inn – ny modell for opptak til universiteter og høyskoler.
Rundskriv F-02-22 – Forskrift om opptak til høgare utdanning

Store norske leksikon.
Utdanningsdirektoratet Grunnskolen Informasjonssystem (GSI)
Utdanningsdirektoratet Statistikk - Fagvalg i den videregående skole – elever.
Utdanningsdirektoratet Statistikkbanken
Vangsnes, Ø.,A (2021): Den samiske lekkasjen i grunnskolen. Samiske tall forteller 14 – Kommentert samisk statistikk 2021. Faglig analysegruppe for samisk statistikk.

Dingomis publikašuvnna

Departemeanttaid sihkkarvuoda- ja bálvalusorganisašuvdna
publikasjoner.dep.no
Telefovdna: 22 24 00 00

Publikašuvnnat leat maiddái gávdnamis
www.regjeringen.no

Olggošgovva: Tomas Rolland

Deaddileapmi: Departemeanttaid sihkkarvuoda- ja
bálvalusorganisašuvdna – 03/2023

